

**TARİHSEL SÜREKLİLİKTE KAYSERİ OSMANLI DÖNEMİ
CAMİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI MEKÂNSAL DEĞERLENDİRMESİ**

DENİZ OĞUZ

ŞUBAT 2021

**ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TARİHSEL SÜREKLİLİKTE KAYSERİ OSMANLI DÖNEMİ
CAMİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI MEKÂNSAL DEĞERLENDİRMESİ**

DENİZ OĞUZ

ŞUBAT 2021

ÖZET

TARİHSEL SÜREKLİLİKTE KAYSERİ OSMANLI DÖNEMİ CAMİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI MEKÂNSAL DEĞERLENDİRMESİ

Deniz OĞUZ

Yüksek Lisans Mimarlık Bölümü

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Ceren KATIPOĞLU ÖZMEN

Şubat 2021, 154 Sayfa

Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nde 15.yy'dan 20.yy başına kadar olan dönemde Kayseri merkez ve ilçelerinde inşa edilmiş camilerle, aynı zaman aralığında başkentte ortaya çıkan anıtsal nitelikteki camilerin birbiri ile benzerlik ve farklılıklarının mimari unsurlar üzerinden karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda Osmanlı Devleti'nin başkentlerinde ortaya çıkan anıtsal örneklerin, Kayseri'de inşa edilen camilerle olan benzerlik ve farklılıkları, camilerin kent ile kurdukları ilişki; plan tipolojileri; örtü sistemleri ve cephe özellikleri bağlamında detaylı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda tezin amacı, Osmanlı mimarlık mirasının camiler bazında tarihsel süreçte nasıl değişim gösterdiği, bu değişimin başkentteki camilerin yanı sıra Kayseri Osmanlı Dönemi camileri üzerinden nasıl okunabileceğinin değerlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık Tarihi, Osmanlı Mimarisi, Cami Mimarisi, Kayseri Osmanlı Camileri, Mekânsal Analiz

ABSTRACT

COMPARATIVE SPATIAL EVALUATION OF KAYSERI MOSQUES IN THE OTTOMAN PERIOD WITHIN HISTORICAL CONTINUITY

Deniz OĞUZ

M.Sc., Department of Architecture

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Ceren KATIPOĞLU ÖZMEN

February 2021, 154 Pages

This study aims to evaluate the similarities and differences in the architectural languages between Ottoman period mosques built in the center and the districts of Kayseri and the monumental mosques in the capital from the 15th to the beginning of the 20th centuries. Within this context, the similarities and differences between the monumental examples in the capital of the Ottoman Empire and Kayseri Ottoman period mosques are scrutinized in terms of their relationship with the city; plan typologies; cover systems and facade features. In this perspective, the aim of the thesis is to evaluate how the Ottoman mosque architecture has changed within historical continuity, and how this change can be read through the Kayseri mosques during the Ottoman period.

Keywords: Architectural History, Ottoman Architecture, Mosque Architecture, Ottoman Mosques in Kayseri, Spatial Analysis

TEŞEKKÜR

‘Tarihsel Süreklilikte Kayseri Osmanlı Dönemi Camilerinin Değerlendirilmesi’ başlıklı yüksek lisans tezimin bütün aşamalarında bana destek olan ve tez süresince gösterdiği ilgi ve sabır sayesinde kendisinden çok bilgi edindiğim danışmanım, değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ceren KATIPOĞLU ÖZMEN’e sonsuz teşekkür ederim.

Hayatımın her döneminde beni destekleyen aileme, özellikle attığım her adımda cesaretlendiren babama ve yaşam yolunda hep yanımda olan anneme sonsuz teşekkür ederim. Tez süresince katkılarından dolayı Kayseri Büyükşehir Belediyesi’ne ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Ayrıca Kayseri merkez ve ilçelerinde saha çalışmalarını gerçekleştirmem için yardımcı olan din görevlilerine ve konuksever Kayseri halkına teşekkür ederim.

Deniz OĞUZ.

Ankara, Şubat 2021.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
TABLO LİSTESİ.....	xviii
1. BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
2. BÖLÜM	3
15. YY - 19. YY ARASI OSMANLI BAŞKENTLERİNDEKİ CAMİLERİN MİMARİ GELİŞİMİ ÜZERİNE LİTERATÜR TARAMASI	3
3. BÖLÜM	19
KAYSERİ'DE OSMANLI DÖNEMİ CAMİ ÖRNEKLERİ.....	19
3.1. İç Kale (Fatih) Camisi (15. yy)	19
3.2. İsa Kümbet (Salıbahçe) Camisi (1555).....	24
3.3. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi (1582)	31
3.4. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi (1586)	40
3.5. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi (1670)	47
3.6. Nişancı Mehmet Paşa Camisi (1718).....	56
3.7. Gesi Orta Mahalle Camisi (1784).....	65
3.8. Harman Camisi (1860).....	71
3.9. Ali Saip Paşa Camisi (1886).....	78
3.10. Mehmet Ali Bey Camisi (1889).....	85
3.11. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi (1894).....	91
3.12. Han Camisi (1899).....	97
3.13. Aziziye Camisi (1903).....	105
3.14. Tomarza Merkez Camisi (1906)	112
4. BÖLÜM	118
KAYSERİ'DE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİ CAMİLERİNİN DEĞERLENDİRMESİ	118

4.1. Osmanlı Dönemi Kayseri Camilerinin Kent ile Kurduğu İlişki	118
4.2. Osmanlı Dönemi Kayseri Camilerinin Mekânsal Özellikleri.....	122
4.3. Osmanlı Dönemi Kayseri Camilerinin Örtü Sistemleri.....	124
4.4. Osmanlı Dönemi Kayseri Camilerinin Kesit ve Cephe Özellikleri.....	125
5. BÖLÜM	128
SONUÇ	128
KAYNAKLAR	132
TABLolar	137
EK 1 – KAYSERİ’DE BULUNAN CAMİLERİN GENEL HARİTA ÜZERİNDEN GÖRÜNÜMÜ.....	143
EK 2 – KOCASINAN VE MELİKGAZİ (KİSMİ) İLÇELERİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU GÖSTEREN HARİTA	144
EK 3 - TALAS İLÇESİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU GÖSTEREN HARİTA	145
EK 4 – PINARBAŞI İLÇESİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU GÖSTEREN HARİTA	146
EK 5 – TOMARZA İLÇESİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU GÖSTEREN HARİTA	147
EK 6 – MELİKGAZİ İLÇESİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU GÖSTEREN HARİTALAR (KİSMİ).....	148
EK 7 – BÜNYAN İLÇESİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU GÖSTEREN HARİTA	149
EK 8 – İNCESU İLÇESİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU GÖSTEREN HARİTA	150
EK 9 - KAYSERİ OSMANLI DÖNEMİ CAMİLERİ METREKARELERİ (KRONOLOJİK SIRALAMA İLE).....	151
EK 10 - KAYSERİ CAMİLERİNİN SİLÜETLERİ	152
EK 11 – BAŞKENT CAMİLERİNİN SİLÜETLERİ.....	153
ÖZGEÇMİŞ	154

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1. İstanbul Beyazıt Cami Planı ve Görünümü	3
Şekil 2.2. Şehzade Cami Plan ve Görünümü	4
Şekil 2.3. Üsküdar Mihrimah Sultan Cami Plan ve Kesiti	5
Şekil 2.4. Süleymaniye Cami Planı	6
Şekil 2.5. Süleymaniye Cami Görünümü	6
Şekil 2.6. Edirnekapı Mihrimah Sultan Cami Plan ve Kesiti	7
Şekil 2.7. Edirne Selimiye Cami Plan ve Kesiti	8
Şekil 2.8. Kadırga Sokullu Cami Plan ve Kesiti	9
Şekil 2.9. Piyale Paşa Camisi Planı ve İç Mekânı	9
Şekil 2.10. Zal Mahmud Paşa Camisi	10
Şekil 2.11. Azapkapı Sokullu Camisi	11
Şekil 2.12. Eminönü Yeni (Valide) Camisi Planı	12
Şekil 2.13. Eminönü Yeni (Valide) Camisi	12
Şekil 2.14. Sultan Ahmet Camisi Planı	13
Şekil 2.15. Nur-u Osmaniye Camisi Planı ve Görünüşü	14
Şekil 2.16. Laleli Camisi Plan ve Görünüşü	15
Şekil 2.17. Bezm-i Alem Valide (Dolmabahçe) Camisi Plan ve Görünümü	16
Şekil 2.18. Teşvikiye Camisi Plan ve Görünümü	17
Şekil 2.19. Pertevniyal Valide Camisi Plan ve Görünümü	17
Şekil 2.20. Yıldız Hamidiye Cami Görünüşleri	18
Şekil 3.1.1. İç Kale (Fatih) Camisi konumu.	21
Şekil 3.1.2. İç Kale (Fatih) Camisi Planı ve Kesiti	21
Şekil 3.1.3. İç Kale (Fatih) Camisi Günümüzde Mevcut Olmayan Son Cemaat Yerinden Güney Cephesi Görünüşü ve Eski Tarihli Fotoğrafı.	22
Şekil 3.1.4. İç Kale (Fatih) Camisi Doğu Cephesi	22
Şekil 3.1.5. İç Kale (Fatih) Camisi batı cephesi görünüşü ve harimden görünümü.	22
Şekil 3.1.6. İç Kale (Fatih) Camisi harimin kuzeyinden görünümü.	23
Şekil 3.1.7. İç Kale (Fatih) Camisi güney cephesi görünüşü ve fotoğrafı	23

Şekil 3.1.8. İç Kale (Fatih) Camisi Mihrap ve Minberi.....	23
Şekil 3.1.9. İç Kale (Fatih) Camisi kubbeye geçişi sağlayan pandantif.	24
Şekil 3.1.10. İç Kale (Fatih) Camisi kubbesi.....	24
Şekil 3.2.1. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi Konumu.	26
Şekil 3.2.2. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi plan ve kesiti.....	26
Şekil 3.2.3. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi Son Cemaat Yeri.....	27
Şekil 3.2.4. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi Son Cemaat Yeri giriş kapısı.....	27
Şekil 3.2.6. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi harimin giriş kapısı.....	28
Şekil 3.2.9. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi kuzey cephesi görünüşü ve harimden görünümü.....	29
Şekil 3.2.10. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi güney cephesi görünüşü ve harimden görünümü.....	29
Şekil 3.2.11. Melikgazi İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi Mihrap ve Minberi.	29
Şekil 3.2.12. Melikgazi İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi Kubbeye Geçişi Sağlayan Pandantif.....	30
Şekil 3.2.13. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi kubbesi.....	30
Şekil 3.2.14. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi köşk minaresi.....	30
Şekil 3.3.1. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Konumu.....	33
Şekil 3.3.2. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Planı.....	33
Şekil 3.3.3. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi doğu cephesi.	34
Şekil 3.3.4. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Batı Cephesi.	34
Şekil 3.3.5. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Kuzey Cephesi.....	35
Şekil 3.3.6. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Güney Cephesi.	35
Şekil 3.3.7. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün giriş kapısı.	36
Şekil 3.3.8. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün pencere merdivenleri.	36
Şekil 3.3.9. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün Mihrabı.....	36
Şekil 3.3.10. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün üst örtüsü.	37
Şekil 3.3.11. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün kuzeyinden görünümü.....	37
Şekil 3.3.12. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Kurs Odası.....	37
Fotoğraf yazara aittir.....	37
Şekil 3.3.13. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün güneyinden görünümü.....	38

Şekil 3.3.14. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi türbesi.	38
Şekil 3.3.15. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün doğusundan görünümü.	38
Şekil 3.3.16. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 1.bölümün güneyinden görünümü.....	39
Şekil 3.3.17. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 1. bölümün Mihrap ve Minberi.	39
Şekil 3.3.18. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 1. bölümün kuzeyinden görünümü.	39
Şekil 3.3.19. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 1. bölümün üst örtüsü.	40
Şekil 3.3.20. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Minaresi.....	40
Şekil 3.4.1. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Konumu.....	42
Şekil 3.4.2. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Planı ve Kuzey Cephesi Görünüşü. .	43
Şekil 3.4.2. 1909 tarihinde Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Görünümü.	43
Şekil 3.4.3. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Son Cemaat Yerinden Görünümü. ...	43
Şekil 3.4.4. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Harime Giriş Kapısı.	44
Şekil 3.4.5. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi doğu cephesi görünüşü ve harimin doğusundan görünümü.....	44
Şekil 3.4.6. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi batı cephesi görünüşü ve harimin batısından görünümü.....	44
Şekil 3.4.7. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi harimin kuzeyinden görünümü.	45
Şekil 3.4.8. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi güney cephesi görünüşü ve harimin güneyinden görünümü.	45
Şekil 3.4.9. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Üst Pencerelerin Düzeni.	45
Şekil 3.4.10. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Mihrabı ve Minberi.	46
Şekil 3.4.11. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Mahfili.....	46
Şekil 3.4.12. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Kubbeye Geçişi Sağlayan Pandantif.	46
Şekil 3.4.13. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Kubbesi.	47
Şekil 3.4.14. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Minaresi.	47
Şekil 3.5.1. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Konumu.....	49
Şekil 3.5.2. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi Vaziyet Planı.....	50
Şekil 3.5.3. 1927 tarihinde Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi görünümü.	50
Şekil 3.5.4. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi planı ve kuzey cephesi görünüşü. .	51

Şekil 3.5.5. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi harime giriş kapısı.	51
Şekil 3.5.6. İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi doğu cephesi	52
Şekil 3.5.7. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi harimin doğusundan görünümü. ...	52
Şekil 3.5.8. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi güney cephesi.	53
Şekil 3.5.9. İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi harimin güneyinden görünümü.	53
Şekil 3.5.10. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Mihrabı.	53
Şekil 3.5.11. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Minberi.	54
Şekil 3.5.12. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Mahfili.	54
Şekil 3.5.13. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Son Cemaat Yeri.	54
Şekil 3.5.14. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Son Cemaat Yeri.	55
Şekil 3.5.15. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi harimin üzerini örten kubbe.	55
Şekil 3.5.16. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi kubbeye geçişi sağlayan tromplar.	55
Şekil 3.5.17. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Ağırlık Kulesi görünümü.	56
Şekil 3.5.18. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Minaresi.	56
Şekil 3.6.1. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Konumu.	58
Şekil 3.6.2. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Planı.	58
Şekil 3.6.3. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Avluya Giriş Kapısı.	59
Şekil 3.6.4. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Son Cemaat Yeri.	59
Şekil 3.6.5. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Son Cemaat Yeri Pencereleri ve Mükebbiresi.	59
Şekil 3.6.6. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Son Cemaat Yeri.	60
Şekil 3.6.7. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Harime Giriş Kapısı.	60
Şekil 3.6.8. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Doğu Cephesi Görünüşü.	60
Şekil 3.6.9. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Batı Cephesi Görünüşü.	61
Şekil 3.6.10. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Kuzey Cephesi Görünüşü.	61
Şekil 3.6.11. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Güney Cephesi Görünüşü.	62
Şekil 3.6.12. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Mahfili.	62
Şekil 3.6.13. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Harimin Güneyinden Görünümü.	62
Şekil 3.6.14. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Mihrabı.	63
Şekil 3.6.15. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Minberi.	63
Şekil 3.6.16. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Son Cemaat Yeri Üst Örtüsü.	64
Şekil 3.6.17. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Kubbesi.	64

Şekil 3.6.18. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Kubbeye Geçiş Sağlayan Tromp.....	64
Şekil 3.6.19. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Minaresi.....	65
Şekil 3.7.1. Gesi Orta Mahalle Camisi Konumu.....	66
Şekil 3.7.2. Gesi Orta Mahalle Camisi Mermer Panosu.....	67
Şekil 3.7.3. Gesi Orta Mahalle Camisi Avlu Girişi.....	67
Şekil 3.7.4. Gesi Orta Mahalle Camisi Planı.....	67
Şekil 3.7.5. Gesi Orta Mahalle Camisi Ek Yapısı.....	68
Şekil 3.7.6. Gesi Orta Mahalle Camisi Harime Giriş Kapısı.....	68
Şekil 3.7.7. Gesi Orta Mahalle Camisi Batı Cephesi.....	68
Şekil 3.7.8. Gesi Orta Mahalle Camisi Kuzey ve Güney Cepheleri.....	69
Şekil 3.7.9. Gesi Orta Mahalle Camisi Mihrabı.....	69
Şekil 3.7.10. Gesi Orta Mahalle Camisi Mahfili.....	69
Şekil 3.7.11. Gesi Orta Mahalle Camisi Kubbesi.....	70
Şekil 3.7.12. Gesi Orta Mahalle Camisi Kubbeye Geçiş Sağlayan Pandantif.....	70
Şekil 3.7.13. Gesi Orta Mahalle Camisi Köşk Minareye Çıkan Merdivenler.....	70
Şekil 3.7.14. Gesi Orta Mahalle Camisi Köşk Minaresi.....	71
Şekil 3.8.1. Harman Camisi Konumu.....	73
Şekil 3.8.2. Harman Camisi Planı ve Kesiti.....	73
Şekil 3.8.3. Harman Camisi Son Cemaat Yeri.....	73
Şekil 3.8.4. Harman Camisi Son Cemaat Yeri Doğu Duvarı.....	74
Şekil 3.8.5. Harman Camisi Harime Giriş Kapısı.....	74
Şekil 3.8.7. Harman Camisi Batı Cephesi ve Harimin batısından görünümü.....	75
Şekil 3.8.8. Harman Camisi Harimin kuzeyinden görünümü.....	76
Şekil 3.8.9. Harman Camisi Güney Cephesi.....	76
Şekil 3.8.10. Harman Camisi Mihrap, Minber ve Vaaz Kürsüsü.....	76
Şekil 3.8.11. Harman Camisi Son Cemaat Yeri Üst Örtüsü.....	77
Şekil 3.8.12. Harman Camisi kubbesi.....	77
Şekil 3.8.13. Harman Camisi kubbeye geçiş sağlayan pandantif.....	77
Şekil 3.8.14. Harman Camisi Harimin Üst Örtüsünün Görünüşü.....	78
Şekil 3.8.15. Harman Camisi Minaresi.....	78
Şekil 3.9.1. Talas Ali Saip Paşa Camisi Konumu.....	80
Şekil 3.9.2. Ali Saip Paşa Camisi Planı.....	80
Şekil 3.9.3. Ali Saip Paşa Camisi Görünümü ve avluya giriş kapısı.....	81
Şekil 3.9.4. Ali Saip Paşa Camisi Harime Giriş Kapısı.....	81

Şekil 3.9.5. Ali Saip Paşa Camisi Batı Cephesi.....	81
Şekil 3.9.6. Ali Saip Paşa Camisi Kuzey Cephesi.....	82
Şekil 3.9.7. Ali Saip Paşa Camisi Güney Cephesi.....	82
Şekil 3.9.8. Ali Saip Paşa Camisi Harimin doğusundan görünümü.....	82
Şekil 3.9.9. Ali Saip Paşa Camisi üst penceresinin görünümü.....	83
Şekil 3.9.10. Ali Saip Paşa Camisi Mihrabı ve Minberi.....	83
Şekil 3.9.11. Ali Saip Paşa Camisi mahfile çıkan merdivenler.....	83
Şekil 3.9.12. Ali Saip Paşa Camisi Harimin kuzeyi ve mahfilden görünümü.....	84
Şekil 3.9.13. Ali Saip Paşa Camisi Kubbesi.....	84
Şekil 3.9.14. Ali Saip Paşa Camisi kubbeye geçişi sağlayan pandantif.....	84
Şekil 3.9.15. Ali Saip Paşa Camisi Minaresi.....	85
Şekil 3.10.1. Mehmet Ali Bey Camisi Konumu.....	86
Şekil 3.10.2. Mehmet Ali Bey Camisi Planı ve Kesiti.....	87
Şekil 3.10.3 Mehmet Ali Bey Camisi Son Cemaat Yeri.....	87
Şekil 3.10.4. Mehmet Ali Bey Camisi Son Cemaat Yerindeki Mihrabiyelerden Görünüş.....	87
Şekil 3.10.5. Mehmet Ali Bey Camisi Doğu Cephesi.....	88
Şekil 3.10.6. Mehmet Ali Bey Camisi Batı Cephesi.....	88
Şekil 3.10.7. Mehmet Ali Bey Camisi Kuzey Cephesi.....	88
Şekil 3.10.8. Mehmet Ali Bey Camisi Mihrap ve Minberi.....	89
Şekil 3.10.9. Mehmet Ali Bey Camisi Harimin kuzeyinden görünümü ve mahfili.....	89
Şekil 3.10.10. Mehmet Ali Bey Camisi Son Cemaat Yeri Üst Örtüsü.....	89
Şekil 3.10.11. Mehmet Ali Bey Camisi Kubbesi.....	90
Şekil 3.10.12. Mehmet Ali Bey Camisi kubbeye geçişi sağlayan tromp.....	90
Şekil 3.10.13. Mehmet Ali Bey Camisi Minaresi.....	90
Şekil 3.11.1. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Konumu.....	92
Şekil 3.11.2. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Plan ve Kesiti.....	93
Şekil 3.11.3. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Son Cemaat Yeri.....	93
Şekil 3.11.4. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Harime Giriş Kapısı.....	93
Şekil 3.11.5. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Doğu Cephesi.....	94
Şekil 3.11.6. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Batı Cephesi.....	94
Şekil 3.11.7. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Harimin Kuzeyinden Görünümü ve Güney Cephesi.....	94
Şekil 3.11.8. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Mihrap ve Minberi.....	95

Şekil 3.11.9. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Vaaz Kürsüsü.....	95
Şekil 3.11.10. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Mahfili.	95
Şekil 3.11.11. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Kubbesi.....	96
Şekil 3.11.12. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Kubbeye Geçiş Sağlayan Pandantif.....	96
Şekil 3.11.13. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Minaresi.	96
Şekil 3.12.1. Han Camisi Konumu.	99
Şekil 3.12.2. Han Camisi Planı.....	99
Şekil 3.12.3. Han Camisi Kesiti ve 3D Lazer Taraması.....	100
Şekil 3.12.4. Talas Han Camisi Genel Görünümü.....	100
Şekil 3.12.5. Talas Han Camisi Son Cemaat Yeri Alt Kat Girişi.....	100
Şekil 3.12.6. Han Camisi Son Cemaat Yeri Kuzey Cephesi.....	101
Şekil 3.12.7. Han Camisi Son Cemaat Yeri Mihrabı.....	101
Şekil 3.12.8. Han Camisi Son Cemaat Yeri Üst Kat Girişi.....	101
Şekil 3.12.9. Han Camisi Mahfili.....	102
Şekil 3.12.10. Han Camisi Harime Giriş Kapısı.....	102
Şekil 3.12.11. Han Camisi Doğu ve Batı Cephesi Görünüşleri ile harimin doğusu ve batısından görünümü.....	102
Şekil 3.12.12. Han Camisi Kuzey ve Güney Cephesi Görünüşleri ile harimin kuzeyinden ve güneyinden görünümü.....	103
Şekil 3.12.13. Han Camisi Harimin Mihrap Minber ve Vaaz Kürsüsü.....	103
Şekil 3.12.14. Han Camisi Alt Kat Bölümünün Üst Örtüsü.....	103
Şekil 3.12.15. Han Camisi Kubbesi.....	104
Şekil 3.12.16. Han Camisi Kubbeye Geçiş Sağlayan Pandantifler.....	104
Şekil 3.12.17. Han Camisi Ağırlık Kuleleri.....	104
Şekil 3.12.18. Han Camisi Minaresi.....	105
Şekil 3.13.1. Aziziye Camisi Konumu.....	107
Şekil 3.13.2. Aziziye Camisi Planı ve Kesiti.....	107
Şekil 3.13.3. Aziziye Camisi Son Cemaat Yeri.....	107
Şekil 3.13.4. Aziziye Camisi Harime Giriş Kapısı.....	108
Şekil 3.13.5. Aziziye Camisi Doğu Cephesi.....	108
Şekil 3.13.6. Aziziye Camisi Batı Cephesi.....	108
Şekil 3.13.7. Aziziye Camisi Kuzey Cephesi.....	109
Şekil 3.13.8. Aziziye Camisi Güney Cephesi.....	109

Şekil 3.13.9. Aziziye Camisi Revzenleri.	109
Şekil 3.13.10. Aziziye Camisi Mihrap, Minber ve Vaaz Kürsüsü.....	110
Şekil 3.13.11. Aziziye Camisi Harime Giriş Kapısının İki Yanında Bulunan Kapılar.	110
Şekil 3.13.12. Aziziye Camisi Harimin kuzeyinden görünümü ve Mahfili.	110
Şekil 3.13.13. Aziziye Camisi Son Cemaat Yerinin Beşik Tonozlu Üst Örtüsü ve Kubbesi.	111
Şekil 3.13.14. Aziziye Camisi Kubbesi.	111
Şekil 3.13.15. Aziziye Camisi Tonozlu Üst Örtüsü ve Küçük Kubbeleri.	111
Şekil 3.13.16. Aziziye Camisi Minaresi.	112
Şekil 3.14.1. Tomarza Merkez Camisi Konumu.	113
Şekil 3.14.2. Tomarza Merkez Camisi Plan ve Kesiti.	114
Şekil 3.14.3. Tomarza Merkez Camisi Son Cemaat Yeri.	114
Şekil 3.14.4. Tomarza Merkez Camisi Harime Giriş Kapısı.	114
Şekil 3.14.5. Tomarza Merkez Camisi Batı Cephesi Görünüşü.	115
Şekil 3.14.6. Tomarza Merkez Camisi Harimin Kuzey ve Güney Cepheleri.....	115
Şekil 3.14.7. Tomarza Merkez Camisi Mihrap, Minber ve Vaaz Kürsüsü.....	115
Şekil 3.14.8. Tomarza Merkez Camisi Harimin kuzeyinden görünümü ve Mahfili. ...	116
Şekil 3.14.9. Tomarza Merkez Camisi Harim Girişinin Üst Örtüsü.....	116
Şekil 3.14.10. Tomarza Merkez Camisi Kubbesi.	116
Şekil 3.14.11. Tomarza Merkez Camisi Kubbeye Geçiş Sağlayan Pandantif.....	117
Şekil 3.14.12. Tomarza Merkez Camisi Minaresi	117
Şekil 4.1.1. Jean S. Euthychides tarafından 1882 yılında hazırlanan Kayseri haritası.	119
Şekil 4.1.2. Albert Gabriel tarafından hazırlanan 1931 yılında Kayseri İç Kale ve Surların Sınırları	119
Şekil 4.1.3. Albert Gabriel tarafından hazırlanan 1927-1929 yılları arası Kayseri haritası	120
Şekil 4.1.4. Arşag Alboyacıyan tarafından hazırlanan 1937 yılındaki Kayseri Haritası	120

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Kayseri Osmanlı Dönemi Camileri

Tablo 2. Kayseri Osmanlı Dönemi Kubbe ve Tonoz Örtülü Camilerin Listesi

Tablo 3. Kayseri Osmanlı Dönemi Kubbe ve Tonoz Örtülü Camilerin Plan, Kesit ve Görünüşleri

Tablo 4. 15 – 20. yy başı arasında incelenen Kayseri Osmanlı Dönemi Camilerinin Mekânsal Büyüklüklerine Göre Analizi

Tablo 5. 15 – 20. yy başı arasında incelenen Osmanlı Dönemi Başkent Camilerinin Mekânsal Büyüklüklerine Göre Analizi

Tablo 6. İncelenen Camilerin Mekânsal Büyüklüklerine Göre Karşılaştırmalı Analizi

KISALTMALAR

A.A.E.A.	: Alman Arkeoloji Enstitüsü Arşivi
a.g.e.	: Adı geçen eser
K.K.B.M.	: Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü
V.G.M.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
V.G.M.A.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
yy	: Yüzyıl

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı 15.yy'dan 20.yy başına kadar olan Osmanlı hâkimiyetindeki dönemde Kayseri merkez ve ilçelerinde inşa edilmiş camilerin, aynı zaman aralığında başkentlerde ortaya çıkan anıtsal nitelikteki camiler ile olan benzerlik ve farklılıklarının mimari unsurlar üzerinden mukayeseli değerlendirmesini yapmaktır.

Tez kapsamında, 15. yy'dan 20. yy başına kadar bugünkü Kayseri ili sınırları içinde inşa edilmiş olan Osmanlı Dönemi'ne ait, toplamda 32 adet cami tespit edilmiştir (Tablo 1). Ancak bu camilerden 1 adet yapının özgün özelliklerini korumadığı, 3 adet yapının kilise olarak inşa edildiği ancak sonra camiye dönüştürüldüğü, 14 adet yapının ise çatı örtülerinin kubbe veya tonoz olmadığı görülmüştür. Osmanlı başkentlerinde sultan camilerinin mekânsal dönüşümleri üzerinden yapılması amaçlanan mukayeseli bir değerlendirmeye ölçek oluşturması açısından, özgün özelliklerini kaybetmiş, kilise olarak inşa edilmiş ve kırma çatılı örnekler çalışmaya dahil edilmemiştir. Dolayısıyla, bu kapsamda, Kayseri il sınırları içinde 15. yy'dan 20. yy'ın başına kadar olan süre zarfında inşa edilen ve günümüze kadar büyük oranda yapıldığı yıla göre özgün özelliklerini muhafaza edebilmiş 14 adet cami tespit edilmiş ve detaylı olarak incelenmiştir.

İncelenen camilerin tamamı Osmanlı dönemine ait yapılardır. Bu yapılar, Osmanlı klasik ve geç dönemlerde inşa edilmiştir. Bu yapılardan İç Kale (Fatih) Camisi 15.yy'a, İsa Kümbet (Salıbahçe) Camisi, Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi ve Kurşunlu (Ahmet Paşa) Camisi 16.yy'a, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi 17.yy'a, Nişancı Mehmet Paşa Camisi ve Gesi Orta Mahalle Camisi 18.yy'a, Harman Camisi, Ali Saip Paşa Camisi, Mehmet Ali Bey Camisi, Tavlusun Yukarı

Mahalle (Hamidiye) Camisi ve Han Camisi 19.yy'a, Aziziye Camisi ve Tomarza Merkez Camisi 20.yy'a ait camilerdir.

Araştırmanın yapılabilmesi için bahsi geçen yapılar incelenmiş, arşiv kayıtlarındaki belgelerine ulaşılmış ve ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır. Çalışmanın materyali; Osmanlı dönemindeki başkent camileri üzerinden seçilen anıtsal örnekler, Kayseri ve ilçeleri üzerinden tespit edilmiş camiler ve tespit edilen camilerin çizimleri, fotoğrafları, arşiv kayıtlarındaki belgeleri ve ikincil kaynaklar olmuştur.

Çalışma kapsamında, 2. bölümde; Osmanlı başkentleri üzerinden seçilen anıtsal nitelikteki 18 adet caminin tarihsel süreç içerisindeki mekânsal dönüşümleri incelenecektir. Kronolojik sıralama içinde yapılan bu inceleme, yapıların mekânsal özellikleri, cephe düzenleri ve taşıyıcı sistemleri üzerinden yapılmaktadır. 3. bölümde; Kayseri'de bulunan Osmanlı camileri yapım tarihlerine göre sıralanarak, her biri; çevresi ile olan ilişkileri, mekânsal kurguları, son cemaat yeri ile ana mekân ilişkileri, taşıyıcı sistem ve malzeme özellikleri bakımından detaylı olarak ele alınacaktır. 4. bölümde; Kayseri'de bulunan Osmanlı camilerinin kent ile kurdukları ilişki; plan tipolojileri; örtü sistemleri; kesit ve cephe özellikleri ana başlıkları altında ele alınarak, bu camilerin; başkentlerde görülen anıtsal örnekler ile olan benzerlik ve farklılıklarının mukayeseli bir değerlendirilmesi yapılacaktır. Sonuç bölümünde ise tarihsel süreçte Osmanlı cami mimarisinin başkent ve Kayseri örnekleri üzerinden genel olarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

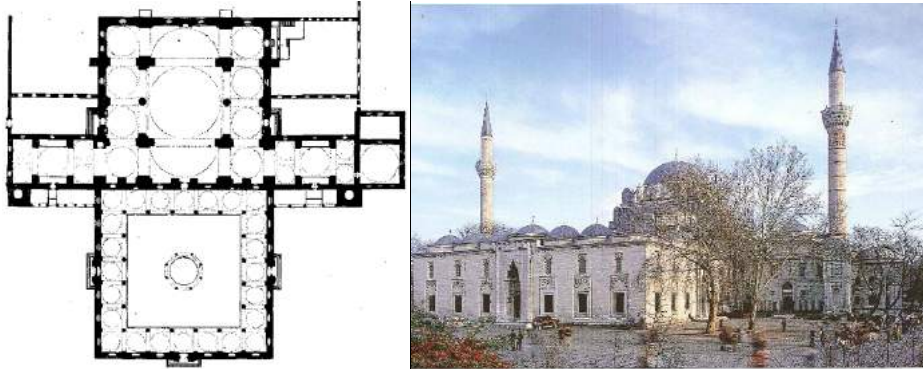
Bu çalışma Osmanlı Dönemi'nde Kayseri'de inşa edilen merkezi kubbeli camilerin bütün özelliklerini kronolojik bir sıralama ile anlatması ve aynı zaman aralığında Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentlerinde ortaya çıkan anıtsal örnekler ile olan benzerlik ve farklılıklarına işaret etmesi bakımından önem taşımaktadır.

2. BÖLÜM

15. YY - 19. YY ARASI OSMANLI BAŞKENTLERİNDEKİ CAMİLERİN MİMARİ GELİŞİMİ ÜZERİNE LİTERATÜR TARAMASI

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren külliye ve camiler Osmanlı şehirlerini çevrelemiş ve aynı zamanda şehrin dokusunu belirleyici nitelikte olmuşlardır (Eker, 2016, s. 729). Camiler şehirlerle bütünleşmiş ve şehirlerin sembolü haline gelmişlerdir (Ögel, 1988, s. 560).

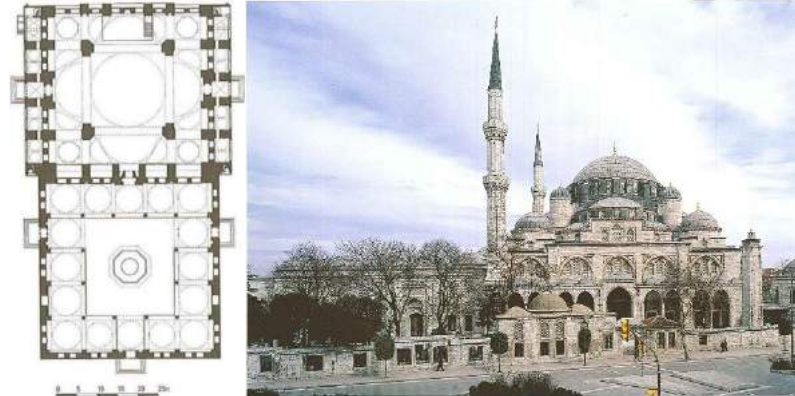
16. yy başında, II. Beyazıt döneminde inşa edilen İstanbul Beyazıt Camisi'nin (1505) plan şemasının güney yönde kullanılan yarım kubbeleri ve merkezi kubbenin her iki yanında bulunan küçük hacimleri ile yarım kubbeler ile desteklenen merkezi kubbeli plan tipolojisinin ilksel örneklerinden biri olduğu söylenebilir (Şekil 2.1). Beyazıt Camisi'nin strüktürel anlamda en önemli aşaması, 18 metre çapında kubbenin beden duvarlarından alınarak dört ayak ve destek sisteminde taşınması ile merkezde bulunan bölümün mihrap-giriş aksı üzerinde yarım kubbeli hacimlerle genişletilmesidir (Ödekan, Yurdaydın, & Kunt, 1988, s. 247). Bu şemanın geliştirilerek İstanbul Sultan Selim ve İstanbul Fatih Camilerinde kullanıldığı ve cami mimarisini Mimar Sinan Dönemi'ne taşıdığı düşünülmektedir (Cantay, 1988, s. 70). Bu cami, simetrisi ve oranlarıyla Osmanlı mimarlığına yenilik kazandırmıştır (Benian, 2011, s. 43).

Şekil 2.1. İstanbul Beyazıt Cami Planı ve Görünümü
(Ödekan et al., 1988, s. 249), (Kuban, 2007, s. 201)

Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak dönemi ve mimarlık tarihinde de Osmanlı mimarlığı klasik çağı olarak adlandırılan 16. yy. dönemi camileri incelendiğinde, Mimar Sinan'ın katkılarıyla Osmanlı cami mimarisinin genel karakteri olarak adlandırılan bir dönemin oluştuğu söylenebilir (Necipoğlu, 2013, s. 157-160).

Kuban (2007, s. 271), "Osmanlı Klasik Mimarisi" olarak tanımlanan dönemin Mimar Sinan'ın ilk büyük sultan yapısı olan Şehzade Camisi (1548) ile başladığını söylemektedir. Kuban (a.g.e.), Şehzade Camisi şemasındaki mutlak simetrisinin tutarlığı, geleneksel mimarının bazı bezemelerini orijinal bir yorumla yaşatması ve o zamana kadar büyük yapıların masif pencere duvar niteliğindeki cephelerin revaklarla zenginleştirilmesiyle, bütün diğer yapılarıyla estetik olarak boy ölçüşecek bir eser yaratıldığını söyler. Önceki örneklerin cephelerinde yoğun duvar kullanımı ve pencere sayısındaki azlığın tersine Şehzade Cami'de bulunan yan revaklar sayesinde masif etki azalmıştır. Ayrıca yan revakların orta noktalarında bulunan girişler sayesinde merkezi plan şemasını vurgulamıştır. Bu camide Mimar Sinan, dört yönde yarım kubbeyle örtülü birimler kullanarak ilk defa anıtsal büyüklükte merkezi planlı şemayı oluşturmuştur (Günay, 2002, s. 48), (Şekil 2.2).

Şekil 2.2. Şehzade Cami Plan ve Görünümü
(Kuban, 1997, s. 81), (Kuban, 2007, s. 270)

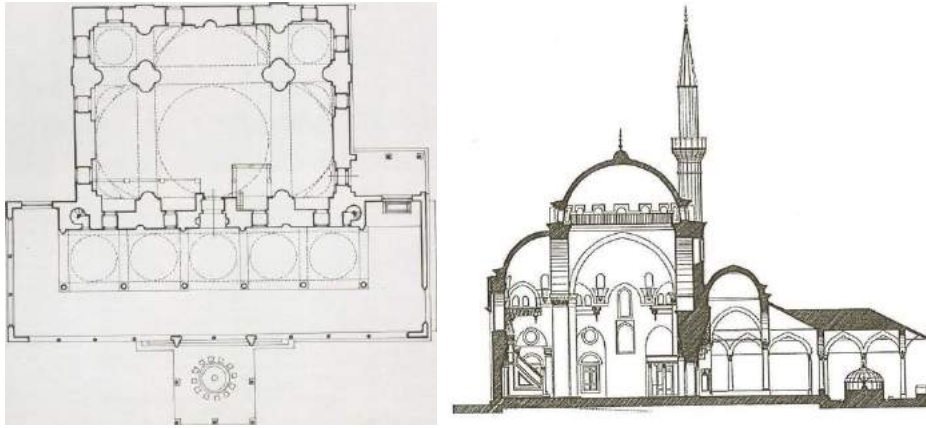
Jale Erzen (1991, s. 49), Osmanlı cami mimarlığında caminin anlam ve işlevinin Mimar Sinan Dönemi'ne gelindiğinde artık şekillenmiş olduğunu, bu biçimin inşaat alanına, yapının boyutlarına ve banisine göre değişkenlik gösterdiğini söylemektedir.

Erzen'e göre (a.g.e.), Sinan Dönemi neredeyse her yeni talep ile biçim çeşitlendirmeleri adına deneme imkânlarının olduğu, eski planların tekrar yorumlandığı, strüktürel

anlamda da daha iyi çözüm yolları arandığı bir döneme işaret eder. Bu süreçte cami cephelerinin Sinan'ın meslek hayatı boyunca göze çarpar nitelikte değiştiği, bu değişimin, bağlam, yapı ölçeği ve strüktür ile değişen bilinçli bir tasarım gayesinin var olduğuna işaret ettiği söylenmektedir (Erzen, 1991, s. 49).

16. yy'da İstanbul'da inşa edilen Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi'nin (1548), Şehzade Camisi ile aynı yılda tamamlanmış olmakla birlikte İstanbul'un Anadolu kıyısında konumlanan en önemli Sinan camilerden olduğu söylenebilir (Kuban, 1997, s. 74). Şehzade Camisi, merkezi kubbeyi üç yönde yarım kubbelerle destekleyen bir merkezi plan şemasına sahip iken, Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi, Mimar Sinan'ın kendi mekan kurgusunun bir basamağı olarak görülmektedir (Kuban, 1997, s. 74-77). Kuban (a.g.e.), Sinan'ın daha önceleri giriş aksında kullanılan yarım kubbe yerine burada son cemaat yerinden büyük kubbenin altına doğrudan girilen bir ibadet mekânı oluşturulduğunu söylemektedir (Şekil 2.3).

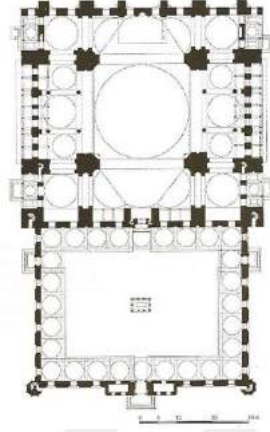
Şehzade Camisi, Mimar Sinan için kubbeli ve merkezi planlı yapının son uygulaması iken Üsküdar Mihrimah Sultan Cami ile kubbenin etkisini vurgulamanın yanı sıra kullanışlı olması bakımından enlemesine düzenlemiş ana ibadet mekânı kurgusunun da gerçekleştirmesini sağlamıştır (Kuban, 1997, s. 75-76).

Şekil 2.3. Üsküdar Mihrimah Sultan Cami Plan ve Kesiti
(Demiriz, 1980, s. 18), (Ülgen, 1989, s. 22)

16. yy'da inşa edilen, İstanbul Fatih ilçesinde, Mimar Sinan'ın eseri olan Süleymaniye Cami'sinde (1557) ise orta kubbe çapı büyütülerek, iki yarım kubbe ile desteklenmiş ve 8 adet fil ayakları ile taşıtırılmıştır (Şekil 2.4). Dikdörtgen formda

kullanılan fil ayakları caminin beden duvarlarından kubbenin yükünü almış, daha büyük mekân elde etmeye imkân tanımıştır. Cami, beden duvarları yıkılsa bile ayakta kalabilecek bir düzende tasarlamıştır. Uygulanan bu sistem 14. yüzyıldan bu yana süregelen teknik bir sorunun çözümü niteliğindedir (Büyükçay, 2010, s. 20).

Şekil 2.4. Süleymaniye Cami Planı
(Kuban, 2007, s. 281)

Süleymaniye Cami'sinin kademeli olan kubbesel örtüsü, daha önce Osmanlı camilerinde rastlanmayan taş malzemeden bir tirabzan ile beden duvarlarından ayrılmıştır (Şekil 2.5). Bu tür tirabzanlar 16. yüzyılda İtalyan Rönesans tapınaklarında görülen klasik bir öğedir (Necipoğlu, 2013, s. 285). Necipoğlu (a.g.e.), Beyazıt ve Ayasofya camilerinde görülen ana kubbelerin kübik biçimli katı kubbe kasmağının, Süleymaniye Cami'nin yaratıcı üst örtüsünde eğrisel formlarla yok edildiğini söyler.

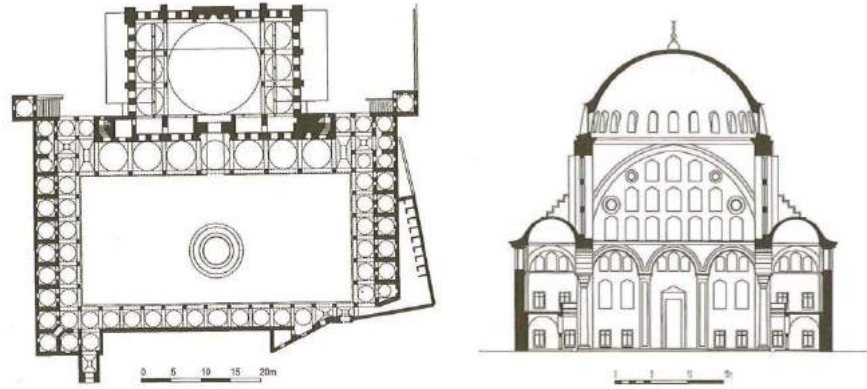
Şekil 2.5. Süleymaniye Cami Görünümü
(Kuban, 2007, s. 286-287)

Osmanlı Dönemi cami mimarisinin Türkiye'deki gelişimi incelendiğinde, Mimar Sinan'ın 16. yy'da en yüksek seviyeye ulaştırdığı tek ve yarım kubbeli kare

planlı camilerin bir tipoloji oluşturduğu, tekrarlarının yeniden kurgulanarak yaygın bir şekilde devam ettiği görülmüştür (Büyükşahin, 2017, s. 68). Mimar Sinan'ın bütün camilerinde plan; esasında bir dikdörtgen olduğu için ikincil mekanları en az düzeye indirgemiş ve onun tasarım senaryosu kubbeyi doğrudan hissetmek üzerine olmuştur (Kuban, 2007, s. 261).

Mimar Sinan'ın erken dönem camilerinden olan Üsküdar Mihrimah Sultan, Şehzade ve Süleymaniye Camilerine bakıldığında bulunduğu çevre ile doğrudan ilişki kurmayan, çevreden izole edilmiş ve geniş alanlara inşa edilmiş piramidal silüetli camiler oldukları görülmektedir (Erzen, 1991, s. 53).

Mimar Sinan'ın bir başka yapıtı olan Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi (1565) Kanuni Sultan Süleyman döneminde inşa edilmiş olup, vakfiye kayıtlarına göre 1565 yılında tamamlanmıştır (Sav & Kuşüzümü, 2010, s. 46). Cami'nin orta kubbesi dört köşesinde bulunan ağırlık kuleleriyle desteklenmiş ve dört büyük kemer üzerinde yükselmiştir (Şekil 2.6.). Caminin yan bölümlerinin üzeri aynalı tonoz yerine kubbe ile örtülmüştür (Kuran, 1988, s. 201).

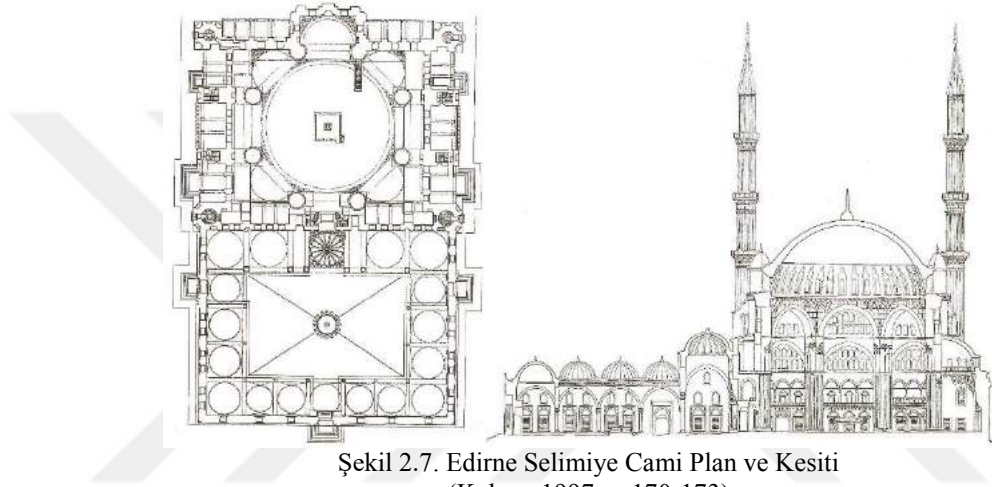

Şekil 2.6. Edirnekapı Mihrimah Sultan Cami Plan ve Kesiti
(Ülgen, 1989, s. 45)

Kuban'a göre (2007, s. 276), caminin yapısal özellikleri değişmeksizin örtü ile altyapının bütünleşmesini sağlayacak biçimsel çözümler barındıran Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi, Sinan mimarisinin önemli basamaklardan biridir.

16. yy'ın sonlarına doğru Mimar Sinan tarafından 1575 tarihinde inşa edilen Edirne Selimiye Camisi ile Osmanlı mimarisinin zirve noktasına ulaştığı

söylenmektedir (Kırkıl, 2008, s. 32). Sekizgen çardağa oturan merkezi kubbenin köşelerinde çeyrek kubbeler bulunur (Şekil 2.7.). Kubbe elamanı, caminin bütünü içinde diğer bütün öğelerden daha baskın durumdadır (Yetkin, 1965, s. 246). Mimar Sinan'ın orta büyüklükte gerçekleştirdiği son cemaat yerinden doğrudan kubbe altına girme düşüncesi Selimiye'de daha güçlü hissedilebilir. Kuban (2007, s. 297-302), *“Büyük kubbenin zorladığı düşey, aksiyal simetri, yapının iç ve dış mimarisinde büyük bir plastik bütünlük içinde vurgulanarak yalın bir çözüme ulaşmıştır”* diyerek Selimiye Camisi'ni tanımlamaktadır.

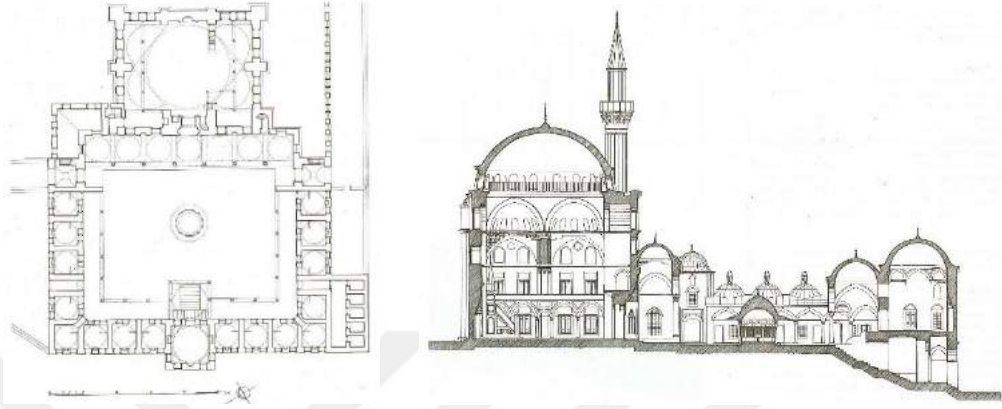
Şekil 2.7. Edirne Selimiye Cami Plan ve Kesiti
(Kuban, 1997, s. 170-173)

Selimiye Camisi'nde cephedeki pencere açıklıklarının yanı sıra güney cephede bulunan dar bir geçit ve kible duvarının dışından mihrabın iki yanına galeriler eklenerek yapının çevre ile ilişki düzeyi pekiştirilmiştir (Erzen, 1991, s. 53-54).

Erzen'e göre (1991, s. 54), Osmanlı cami mimarlığında ve cephe düzenlemelerinde değişkenliği ve kalıcılığı belirleyen iki temel unsur kubbenin merkezi konumu ve strüktürel sistemdir. Bu açıdan bakıldığında Sinan'ın geç dönemi olarak adlandırılan yapılardaki kubbe ve taşıyıcı sistemdeki deneysel arayışlar, farklı bir iç mekân kurgusu ve cephe düzeni yaratılmasının yolunu açmıştır.

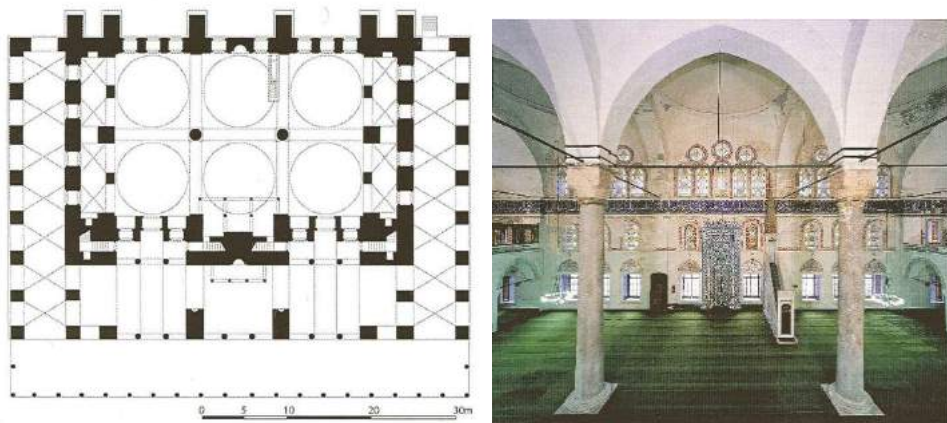
Bu geç dönem yapılarından biri olan 1571 tarihli Kadirga Sokullu Camisinde kubbenin tamamen beden duvarlarına ve bu duvarlara gömülü olan altıgen taşıyıcılara oturtulduğu farklı bir sistem karşımıza çıkar (Şekil 2.8). Ana ibadet mekânında, mahfilleri taşıyan sütunlardan başka, bağımsız sütun ve ayaklar bulunmamaktadır. Üst örtüsü doğu ve batı aksında yan duvarlara, kuzey ve güneyde beden duvarları

tarafından taşınmıştır. Beden duvarları yarım kubbelerin kemerlerinde payandalarla desteklenmiştir. Dar sokaklı bir konut alanı içinde yer alan caminin dikine düzenlenmiş avlusuna, her biri toprak düzeyinde olan üç farklı girişle ulaşılır (Erzen, 1991, s. 62).

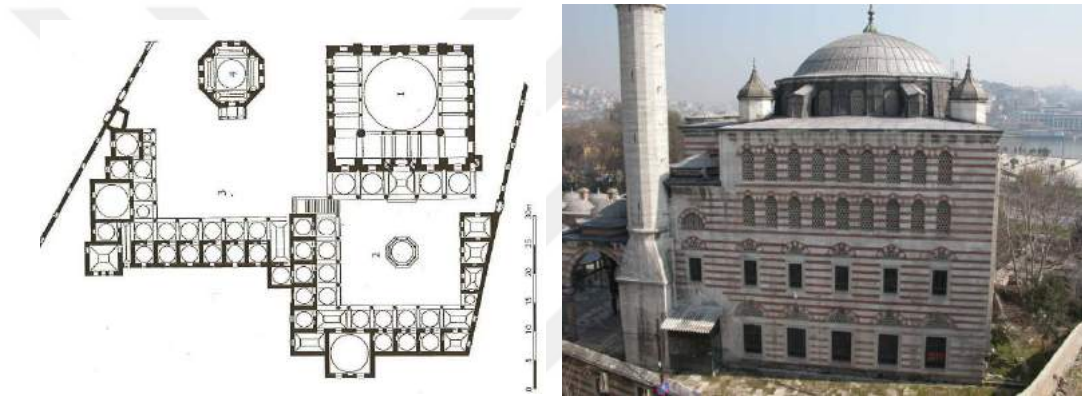
Şekil 2.8. Kadırga Sokullu Cami Plan ve Kesiti
(Kuran, 1986, s. 107), (Ülgen, 1989, s. 85)

Yine bir geç dönem yapısı olan İstanbul Kasımpaşa semtinde bulunan Piyale Paşa Camisi (1573), vakfiye kayıtlarına göre 1573 yılında Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir (Tanman, 2011, s. 30). Caminin üzeri altı eş kubbe ile örtülmüş ve kubbeler ağır ayaklardan farklı olarak daha ince granit sütunlar ile taşınmıştır. Osmanlı mimarisinde daha önce görülmeyen bu uygulama mekan algısını güçlendirir ve ulu cami şemasındaki diğer yapılarda görülmeyen bir ferahlık hissi uyandırır (Abalı, 2020, s. 108). Caminin diğer bir özelliği; harimin güney cephesinin etrafını saran galerilerdir. Ayrıca tamamı sağır olan kubbelere rağmen cami duvar yüzeylerindeki çok miktardaki pencere açıklıkları sayesinde iyi derecede aydınlanır (Kuban, 1997, s. 118). (Şekil 2.9)

Şekil 2.9. Piyale Paşa Camisi Planı ve İç Mekânı
(Kuban, 2007, s. 330)

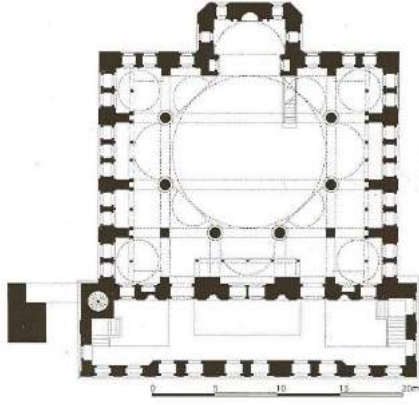
Mimar Sinan'ın bir başka eseri olan Zal Mahmud Paşa Camisi, 1580 tarihinde İstanbul Eyüpsultan ilçesinde inşa edilmiştir (Kuran, 1973, s. 66). İki farklı düzeyde inşa edilmiş caminin ana mekanına, iki yandaki sokak girişlerinden farklı mekan dizileriyle ulaşılmaktadır (Erzen, 1991, s. 62), (Şekil 2.10). Ana kubbe beden duvarlarına sadece kible yönünde oturur. Bu şekli ile Üsküdar Mihrimah Sultan Camisindeki plan ve kütle biçimlenişinin ters yüz edilmiş uygulaması olarak adlandırılabilir (Kuran, 1988, s. 202). Hiçbir Sinan camisinde görmediğimiz kadar yüksek ve düz bir cephe düzenine sahip olan cami, bu özelliği ile geç denem camilerinde dikkat çeken düzlemsel cephe dilini tekrar eder (Katipoğlu, 2007).

Şekil 2.10. Zal Mahmud Paşa Camisi.
Plan: (Kuban, 2007, s. 334), Fotoğraf: (Katipoğlu, 2007, s. 163)

İstanbul Azapkapı'da bulunan Sokullu Camisi, 1578 tarihinde Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir (Kuran, 1988, s. 202). Ana kütlede güney cepheye yapıştırılmış sekizgen baldaken orta mekanının, sağının solunun ve arka tarafının sahnınlarla çevrelenerek üç kollu cami tipinde özgün bir deneme yapılmıştır (Kuran, 1988, s. 203).

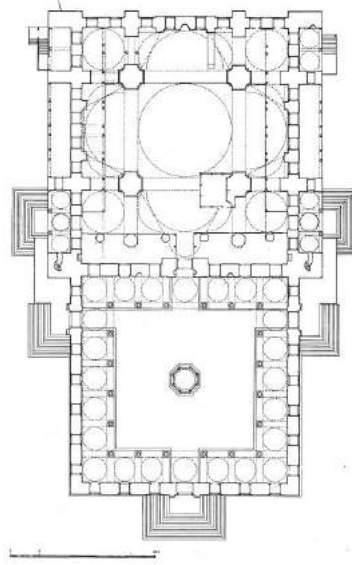
Mimar Sinan'ın Selimiye Camisi'nde sekizgen baldaken ile kurguladığı tek kubbeli mekan kurgusunun bir versiyonunu küçük ölçekli Azapkapı Sokullu Camisi'nde uygulamış, ancak burada ana kubbeyi kesin bir biçimde payanda sistemi ile kuşatmayı denemiştir (Kuban, 2007, s. 326), (Şekil 2.11). Geç dönem yapılarına özgü olan düz ve yüksek cephe anlayışının bu camide de devam ettiği görülmektedir (Katipoğlu, 2007).

Şekil 2.11. Azapkapı Sokullu Camisi
Plan: (Kuran, 1988, s. 210), Fotoğraf: (Katipoğlu 2007, s. 129)

Mimar Sinan'ın teknik ve mekânsal açıdan getirdiği büyük yenilikler ile tanımlanan Osmanlı Mimarlığı Klasik Dönemi, 17.yy'a gelindiğinde Şehzade Camisi'nin planının tekrar edildiği merkezi kubbeli plan tipolojisi ile devam ettirilmiştir. Mimar Sinan'ın üslubu ile yetişen kuşağın son büyük yapıtı, İstanbul'da bulunan Yeni Camii'dir (Aslanapa, 1962, s. 108).

İstanbul'un Eminönü ilçesinde bulunan Yeni Camii'nin inşası, III. Murat'ın eşi Safiye Sultan'ın isteği üzerine 1597 tarihinde başlatılmıştır (Tekindağ, 1975, s. 170). Yeni Cami'nin yapımı, Mimar Mustafa Ağa tarafından 1663 yılında tamamlanmıştır (Ülgen, 1942, s. 390). Yapının tasarımını yapan Davud Ağa, Mimar Sinan'ın eseri olan Şehzade Camisi'nin plan kurgusundan hareketle ana kubbeyi dört adet fil ayağına oturttürak dört yarım kubbe ile desteklemiş ve dört köşeye küçük kubbeler yerleştirerek simetrik bir örtü sistemi oluşturmuştur (Eryiğit, 2019, s. 26), (Şekil 2.12).

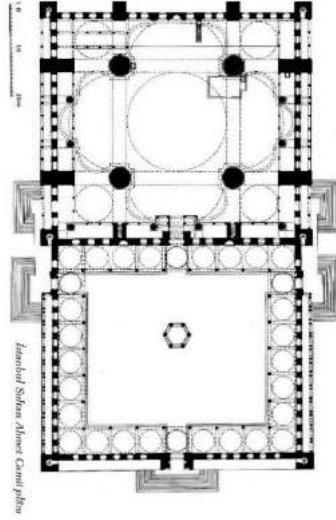
Şekil 2.12. Eminönü Yeni (Valide) Camisi Planı
(Nayır, 1975, s. 339)

Yeni Cami'nin cephesi piramidal silüeti ile klasik dönem mimarisini yansıtmakta olup Şehzade Cami'de uygulanan cephe düzenindeki yan revaklar burada da uygulanarak sağır duvar etkisi azaltılmış, taşıyıcı sistemin ifadesine netlik kazandırılmıştır (Kuban, 1994, s. 467), (Şekil 2.13).

Şekil 2.13. Eminönü Yeni (Valide) Camisi
(Kuban, 2007, s. 372)

İstanbul tarihi Yarımada'da bulunan Sultan Ahmet Camisi ise Mimar Sedefkar Mehmet Ağa tarafından 1617 yılında inşa edilmiştir (Öz, 1938, s. 27). Sultan Ahmet Cami planında da, Yeni Cami'ye benzer olarak ana kubbenin dört fil ayağına oturtulduğu ve dört yarım kubbe ile desteklendiği bir taşıyıcı sisteme sahiptir (Şekil 2.14). Yarım kubbeler üçer adet çeyrek kubbelerle genişletilerek iç mekana daha büyük bir hacim kazandırılmıştır (Kırkıl, 2008, s. 34).

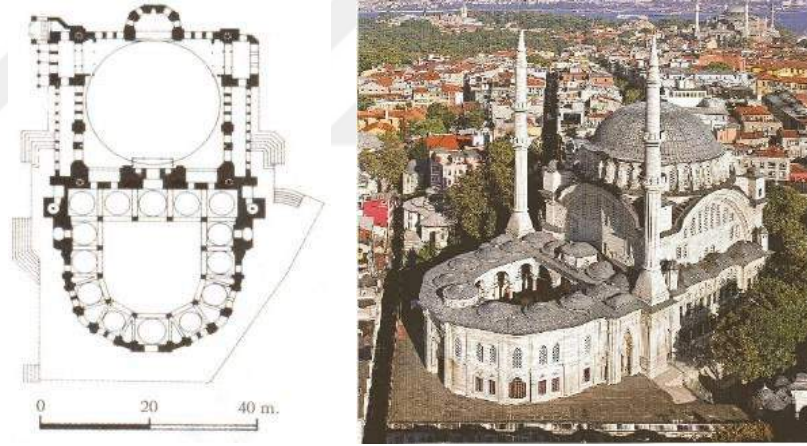
Şekil 2.14. Sultan Ahmet Camisi Planı
(Kuban, 2007, s. 364)

Sultan Ahmet Camisi'nin cephelerinde bulunan 260 adet pencere, iç mekânın iyi aydınlanmasını sağlamakla birlikte ağır kütle etkisini azaltmıştır (Sezgin, 1984, s. 109). Altı minaresi olan ilk cami niteliğiyle İstanbul'un en büyük camisidir (Kırkıl, 2008, s. 34).

17. yy'ın sonları ve 18. yy'ın başlarında mimarlık ve süsleme öğeleri arasında ikilem oluşmuş gibi görünmekte olup dönemin genel tasarrufu süsleme öğelerini mimariye tabii olmaya tevcih etmiştir (Arel, 1975, s. 40,104). Bu dönemde camilerde, başlangıçta süsleme öğesi olarak kullanılan biçimlerin ekleme görüntüsü ortadan kaybolup mimari ile bütünleşerek kullanılmaya başlanmıştır (Denel, 1982, s. 21). 18. ve 19. yy'lar boyunca devam eden Batı'ya yönelim "Batılılaşma Hareketi" olarak isimlendirilmiştir (İnci, 1985, s. 224). Süsleme öğelerinde batı kaynaklı üslupların etkisi görülse de geleneksel Türk motifleri ve yapı tiplerinden terkedilmemiştir. Cami planları klasik döneme göre daha ayrıntılıdır. Camiler çoğunlukla kare planlı, üzeri kubbe ile örtülmüş bir ibadet mekânı görülmektedir. Tromp veya pandantif, kubbeye geçiş elamanları olarak kullanılmıştır. Mihrabın duvardan dışarı taşırılarak tek başına bir hücre olarak tasarlanması, Osmanlı mimarisinin geç dönem özelliği niteliğindedir (Oral, 1993, s. 39). 18. yy camilerinde görülen ve 19. yy'da gelişerek devam eden yenilikler, daha çok dış düzlemle ilgilidir. Bu yenilikler, yapıları değiştirmekten çok, farklı görünmelerini sağlamıştır" (Oral, 2006, s. 26).

İstanbul Çemberlitaş semtinde bulunan Nur-u Osmaniye Camisi (1755), Klasik Dönem mimari üslubunu tamamen reddetmiş ve 18. yy kültürünün getirdiği yeniliklerin özümsemiğini gösteren orijinal bir Barok tefsiri olmuştur (Kuban, 2007, s. 536). Adı geçen eserde dikdörtgen biçimde olmayan cami avlusu Osmanlı Mimarisi'nin önceden var olan avlu imgesini değiştirmekte olup yapının alışılmamış üslubu ile Mimar Sinan'dan o güne dek uygulanan büyük ölçekli cami tasarımında değişimin işaretini vermiştir. Bu değişime rağmen merkezi kubbe ile örtülü harim, yan revak tasarımı gibi genel tasarımda ve yerleşim ilkelerinde önceki dönemlerin alışılmış şemalarından vazgeçilmediği söylenebilir.

Caminin tek kubbesi dört kemerin oluşturduğu ayaklarla taşınmış, duvardan çıkıntı yapan mihrap nişinin üzeri ise yarım kubbe ile örtülmüştür (Şekil 2.15). Minarelerinde kullanılan taş külahların ilk defa bu yapıda görüldüğü söylenebilir (Kuban, 2007, s. 536).

Şekil 2.15. Nur-u Osmaniye Camisi Planı ve Görünüşü
(Cerası, 1999), (Kuban, 2007)

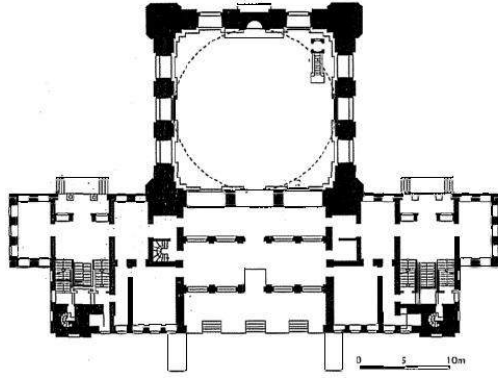
İstanbul Fatih ilçesinde bulunan Laleli Camisi, III. Mustafa'nın emriyle Edirne Selimiye Cami'ye benzeyen modelde bir cami yapılması isteği üzerine, Mimar Tahir Ağa tarafından 1764 yılında inşa edilmiştir (Kuban, 2007, s. 540). Plan şemasının Selimiye'ye olan benzerliği; tek kubbesinin sekizgen bir çardağa oturması ve mihrap aksındaki iki ayağın güney duvarına oturması ve mihrap nişinin dışarı çıkıntı yaparak yarım kubbe ile örtülmüş olmasındandır (Şekil 2.16).

Selimiye Camisi'nde enine kullanılan bir harim mekânı tasarlanmışken, Laleli Camisi'nde giriş tarafında bulunan üzerleri kubbeler ile örtülü iki bölümle; boyuna kullanılan bir harim mekânı yaratılmıştır. Dönemin karakteristik ögesi olan taş külah minareler de kullanılmış ve caminin cephe tasarımının mimari üslubu dönemin Batılılaşma ile ortaya çıkan eğilimlerini takip eder niteliktedir (Kuban, 2007, s. 541).

Şekil 2.16. Laleli Camisi Plan ve Görünüşü
(Kuban, 2007, s. 540)

19. yy. 'da inşa edilen Bezm-i Alem Valide (Dolmabahçe) Camisi'nin dikdörtgen hacminin dikeyde yükselişi ve büyük pencerelerle sağlanan aydınlık mekânı barok mimarisini temsil eden tipik özelliklerdendir (Özel, 2010, s. 30), (Şekil 2.17). İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nın sahil kesiminde, 1853 yılında inşa edilen Bezm-i Alem Valide (Dolmabahçe) Camisi'nin tasarımı Garabet Balyan'a aittir (Kırkıl, 2008, s. 37). Caminin kare planlı hariminin üzeri kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür, kubbeye geçiş elemanı olarak pandantifler kullanılmıştır. Klasik Osmanlı mimari üslubunda kullanılan tromplar yerine pandantifler kullanılmış olması, taşıyıcı sistem için bir yeniliğe işaret eder (Özel, 2010, s. 31).

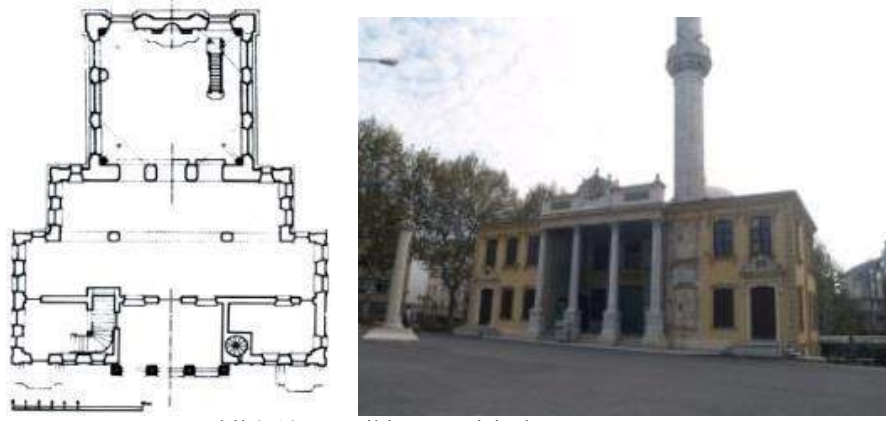

Şekil 2.17. Bezm-i Alem Valide (Dolmabahçe) Camisi Plan ve Görünümü
(Kuban, 2007, s. 634)

Osmanlı klasik dönemde inşa edilen camilerin minareleri çok kısa olmaksızın kubbeyi gölgeleyecek ölçülerde değilken 19. yy'da Barok mimarisini temsil eden camilerde uzun ve ince minareler yapılmıştır (Ayverdi, 1979). Önceki dönemlerde güçlü, kalın ve oturaklı görünümdeki minarelerin yerini; yoğun süslemeli ve çoğunlukla eskiye nazaran incelmış minarelerin alması üslupta karşılaşılan bir yeniliktir (Eyice, 1953, s. 257).

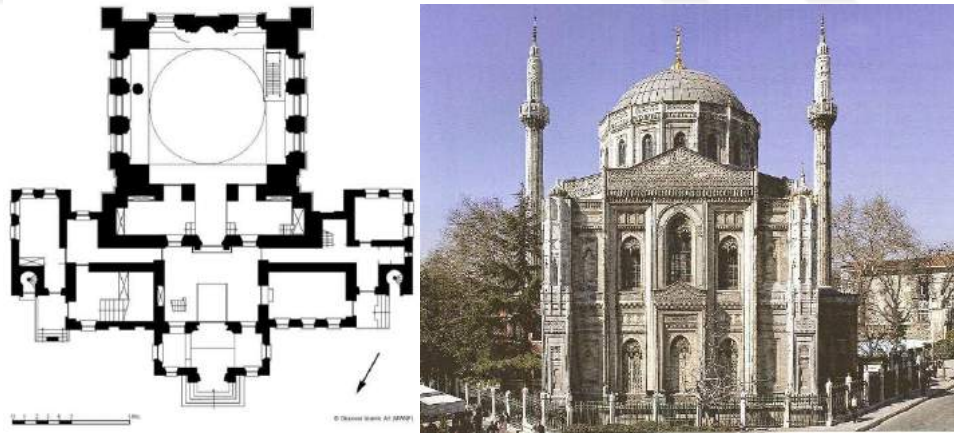
19. yy Osmanlı cami mimarisinde görülen en büyük değişiklik sultan mahfili olarak adlandırılan bölümde görülmektedir. 16. yy. 'da bir balkon olarak adlandırabileceğimiz bu alanların, 17. yy'dan başlayarak ayrı birer hacime dönüştüğü ve 19. yy'a gelindiğinde, ana ibadet alanından daha büyük ve iki katlı bir alan olarak caminin kuzey cephesinde konumlandığı görülmektedir.

İstanbul'un Teşvikiye Mahallesi'nde, gelişmeye başlayan mahalle için Abdülmecid tarafından 1854 yılında Teşvikiye Camisi yaptırılmıştır (Kuban, 2007, s. 639). Kuban (a.g.e.), bu cami 1794 yılında III. Selim'in yaptırdığı caminin yerine yaptırılmış olduğunu söyler. Tek kubbe ile örtülmüş caminin önünde bulunan iki katlı Hünkar Dairesi, caminin iki katı kadar alanı kaplamaktadır (Şekil 2.18). Avrupa köşk ve saraylarına gönderme yapan bu yeni camilerin mimarları genellikle levantenler olmuştur (Kuban, 2007, s. 639).

Şekil 2.18. Teşvikiye Camisi Plan ve Görünümü
(Batur, 1994; Katipoğlu Özmen, 2014, s. 106), (Katipoğlu Özmen, 2014, s. 106)

İstanbul Aksaray’da, 1871 yılında Abdülaziz’in annesi Pertevniyal Sultan için yaptırdığı Valide Camisi’nde kendisinden önce yapılan camilerden farklı olarak caminin hariminin büyümesine karşın Hünkar Dairesi’nin yapı bütünündeki oranının daha sınırlı olmasıyla karakteristik niteliktedir (Kuban, 2007, s. 640), (Şekil 2.19). Kuban’a göre (a.g.e.), yükseklik boyutu ile kendini gösteren oranlarıyla bulunduğu eski yerleşim yerinde kent işareti olan caminin mimarının Montani Efendi olduğunu düşünmek mümkündür.

Şekil 2.19. Pertevniyal Valide Camisi Plan ve Görünümü
(<http://islamicart.museumwnf.org/>, 18.02.2021 18:35), (Kuban, 2007, s. 640)

Bir diğer 19. yy camisi olan, Beşiktaş ilçesinde inşa edilen Yıldız Hamidiye Camisi (1886), II. Abdülhamid’in Yıldız Saray kompleksinin bir parçası olarak inşa edilmiştir. Mimarının bazı kaynaklarda Sarkis Balyan, bazı kaynaklarda Dikran Kalfa olduğu söylenmektedir (Yücel, 1998, s. 36). Dışı kübik kütlenin merkezinde, altındaki yapı ile ilişkisi kesilmiş, yüksek bir kasnağın üzerine oturmuş ahşap kubbe, caminin simgesel bir özelliğidir (Kuban, 2007, s. 640).

Harimin iki tarafında saray cephesine benzeyen Hünkâr Dairesi cepheleri vardır. Mimar Sarkis Balyan, Yıldız Hamidiye Camisi'nden başka camilerde görülmeyen ve giriş cephesinin tamamına hakim olan bir taç kapı motifini mihrabın cephesinde de uygulamıştır (Kuban, 2007, s. 640). Kuban (2007, s. 640) Yıldız Camisi'nde, Osmanlı Klasik Dönem mimari üslubunun tamamen terkedildiğini ve caminin minareleri kaldırıldığı takdirde Bizans kilisesine benzetmenin mümkün olabileceği düşünmektedir (Şekil 2.20).

Şekil 2.20. Yıldız Hamidiye Cami Görünüşleri
(Kuban, 2007, s. 641)

3. BÖLÜM

KAYSERİ'DE OSMANLI DÖNEMİ CAMİ ÖRNEKLERİ

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan belgeler ve literatür taraması sonucunda, 15. yy'dan 20. yy başına kadar bugünkü Kayseri ili sınırları içinde inşa edilmiş olan Osmanlı Dönemi'ne ait, toplamda 32 adet cami tespit edilmiştir (Tablo 1). Ancak bu camilerden 1 adet yapının özgün özelliklerini korumadığı, 3 adet yapının kilise olarak inşa edildiği ancak sonra camiye dönüştürüldüğü, 14 adet yapının ise çatı örtülerinin kubbe veya tonoz olmadığı görülmüştür. Osmanlı başkentlerinde sultan camilerinin mekânsal dönüşümleri üzerinden yapılması amaçlanan mukayeseli bir değerlendirmeye ölçek oluşturması açısından, özgün özelliklerini kaybetmiş, kilise olarak inşa edilmiş ve kırma çatılı örnekler çalışmaya dahil edilmemiştir. Dolayısıyla, bu kapsamda, Kayseri il sınırları içinde 15. yy'dan 20. yy'ın başına kadar olan süre zarfında inşa edilen ve günümüze kadar büyük oranda yapıldığı yıla göre özgün özelliklerini muhafaza edebilmiş 14 adet cami tespit edilmiştir. Aşağıda yapım tarihlerine göre sıralanan bu camilerin her biri; çevresi ile olan ilişkileri, mekânsal kurguları, son cemaat yeri ile ana mekân ilişkileri, taşıyıcı sistem ve malzeme özellikleri bakımından detaylı olarak incelenecektir.

3.1. İç Kale (Fatih) Camisi (15. yy)

İç Kale (Fatih) Camisi Kayseri il merkezinde, iç kalenin kuzey duvarının batı tarafında yer almaktadır (Şekil 3.1.1.). Caminin yapım kitabesi ya da onarım kitabesi yoktur, dolayısıyla yapının inşa tarihine ulaşılamamaktadır, ancak yapının 15. yüzyılın sonlarında yapıldığı yani Fatih Sultan Mehmet Dönemi'ne ait olduğu düşünülmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in, Karamanoğulları'nın yaptırdığı bir mescidi fetih sonrası harap olmasından dolayı yıktırıp yeniden inşa ettirdiği yapı ile ilgili edinilen bilgilerdendir (Karamete, 1941, s. 535). Yeniden inşa edilen bu caminin İç

Kale Camisi olduğu düşünölmektedir. Çayırdağ (1981, s. 544), Fatih Sultan Mehmet vakfiyesinde bu camiye ait 1478 tarihli bir kaydının bulunduğuna değinmektedir.

Caminin harimi kare planlıdır. Duvarlar; doğuda 10.40 m, batıda 10.80 m, kuzeyde 10.55 m ve güneyde 10.50 m ölçülerindedir. Harimin alanı 110 m²'dir (Şekil 3.1.2). Yapının eski fotoğraflarından; caminin avlusuna, yapının güney batısında yer alan bahçe duvarındaki kemerli kapıdan ulaşıldığı görölmektedir (Özbek & Arslan, 2008, s. 112). Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv kayıtları incelendiğinde; yapının batısına sonradan bir son cemaat yeri eklendiğı görölmektedir. Fakat günümüzde bu son cemaat yerinin olmadığı, caminin kuzey duvarının kale duvarına bitişik olması sebebiyle girişin batı cephesine alındığı görölmektedir (Şekil 3.1.3).

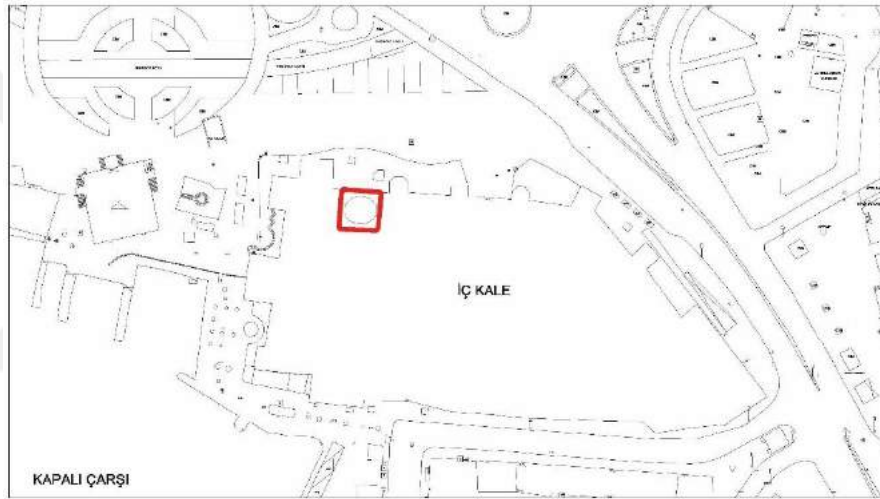
Caminin doğu cephesi sağır olarak bırakılmıştır. Doğü duvarının iç kısmında dikdörtgen nişler yer almaktadır (Şekil 3.1.4). Caminin batı duvarında giriş kapısının sağında, kapı ile aynı seviyede iki adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.1.5). Dikdörtgen formdaki pencereleri vurgular nitelikte üzerlerine yüzeysel biçimde sivri kemerler yerleştirilmiştir. Bu pencerelerin üst kısmında üç adet pencere daha bulunur. Üst kısımda yer alan pencereler yarım daire formunda olup iki yandaki pencere aynı seviyede yer alırken orta kısma yerleştirilen pencere yanındakilere göre daha yukarıda yer almaktadır. Pencereler dışarıdan sivri kemer formunda görünürken içeriden yuvarlak kemerli formdadır.

Kuzey cephenin surlara bitişik olması sebebiyle, kale duvarlarının oluşturduğu niş sayesinde harimde bir eyvan oluşmuştur. Caminin eski fotoğraflarından harimin kuzeyinde mahfil yer aldığı görölmektedir. Fakat mahfil günümüzde mevcut değildir (Şekil 3.1.6).

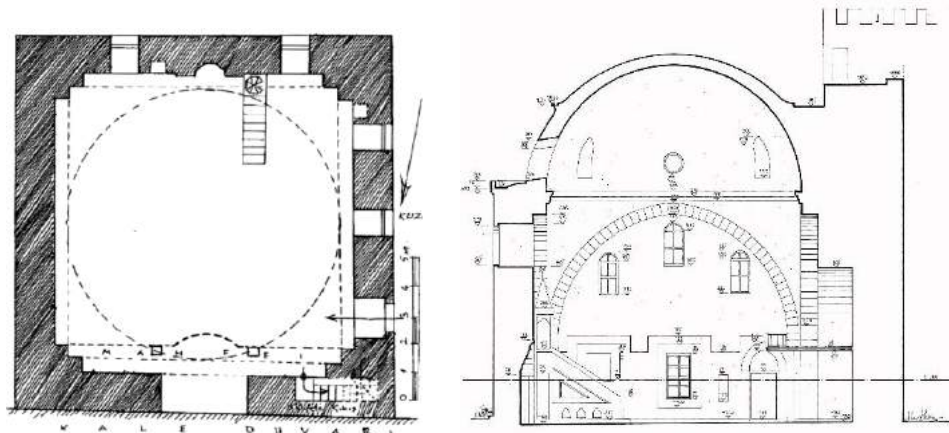
Caminin güney cephesindeki pencereler, batı cephesi ile aynı sayı ve düzenlemeye sahiptir (Şekil 3.1.7). Güneyde yer alan pencerelerin ortasında beden duvarlarından iç mekâna doğru taşırılmış bir mihrap yer almaktadır. Mihrabın batısında yer alan minberin, camiye sonraki dönemlerde eklendiğı belirtilmektedir (Özkeçeci, 1997, s. 62) (Şekil 3.1.8).

Cami çapı 8.20 m olan tek bir kubbe ile örtülmektedir. Dört ayak üzerine ve beden duvarlarına oturan kasnaksız kubbe sivri kemerlerle taşınmaktadır. Pandantiflerle kubbeye geçiş sağlandığı görülür (Şekil 3.1.9). Kubbe üzerinde sekiz adet yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 3.1.10). Caminin minaresi bulunmamaktadır.

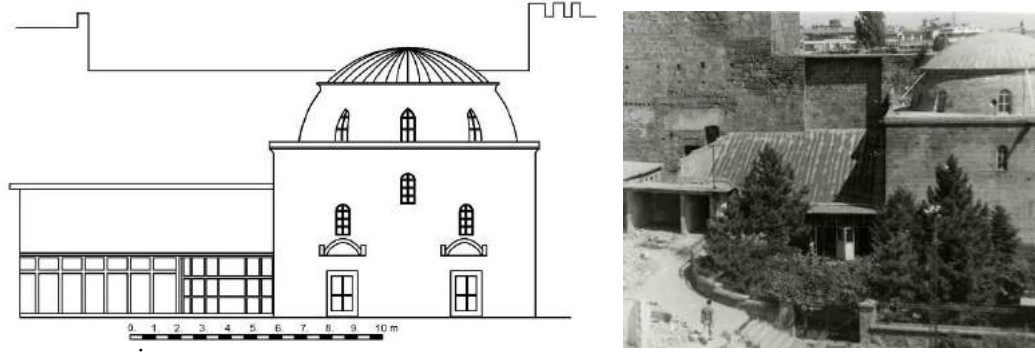
Cami düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir. Caminin minberi, müezzin mahfili ahşap malzemeden yapılmıştır. Mihrabın tamamı mermer malzemedendir. Pencerelemir korkuluklarla çevrelenmiştir. Kubbenin üzeri kurşunla kaplanmıştır. Cami, günümüze sağlam olarak ulaşmış olup ibadete açıktır.

Şekil 3.1.1. İç Kale (Fatih) Camisi konumu.
(Plan ölçeğsizdir. Belediyeden alınan 1/1000 ölçekli harita üzerinden düzenlenmiştir.)

Şekil 3.1.2. İç Kale (Fatih) Camisi Planı ve Kesiti.
(V.G.M.A.)

Şekil 3.1.3. İç Kale (Fatih) Camisi Günümüzde Mevcut Olmayan Son Cemaat Yerinden Güney Cephesi Görünüşü ve Eski Tarihli Fotoğrafi.

(Çizim yazar tarafından yapının plan ve kesitlerine dayanarak fotoğraf üzerinden çizilmiştir. Fotoğraf : V.G.M.A.)

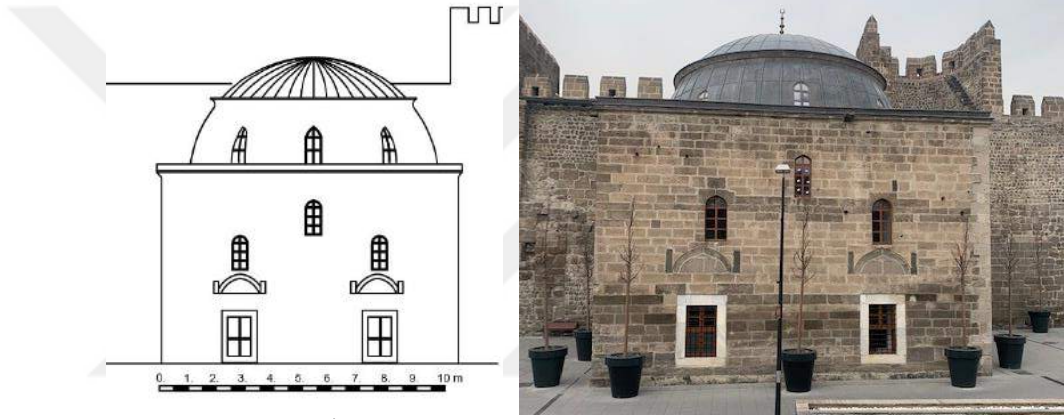
Şekil 3.1.4. İç Kale (Fatih) Camisi Doğu Cephesi. Fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.1.5. İç Kale (Fatih) Camisi batı cephesi görünüşü ve harimden görünümü. (Çizim yazar tarafından yapının plan ve kesitlerine dayanarak fotoğraf üzerinden çizilmiştir. Fotoğraflar yazara aittir.)

Şekil 3.1.6. İç Kale (Fatih) Camisi harimin kuzeyinden görünümü.
(Soldaki fotoğraf: (Solak, 2013, s. 323), Sağdaki fotoğraf yazara aittir.)

Şekil 3.1.7. İç Kale (Fatih) Camisi güney cephesi görünüşü ve fotoğrafı.
(Çizim yazar tarafından yapının plan ve kesitlerine dayanarak fotoğraf üzerinden çizilmiştir.
Fotoğraflar yazara aittir.)

Şekil 3.1.8. İç Kale (Fatih) Camisi Mihrap ve Minberi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.1.9. İç Kale (Fatih) Camisi kubbeye geçişi sağlayan pandantif.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.1.10. İç Kale (Fatih) Camisi kubbesi.
Fotoğraflar yazara aittir.

3.2. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi (1555)

İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi Kayseri ili şehir merkezinde, Melikgazi ilçesi, Tahirağa Mahallesi, Göllü Çeşme Sokak'ta, bugün, Kayseri Hacı Hüseyin Aksakal Erkek Anadolu İmam Hatip Lisesi (Eski İstikbal Lisesi) bahçesinde yer almaktadır (Şekil 3.2.1) Cami, Hacı Sinan oğlu Hacı İsa tarafından inşa ettirilmiştir. Yapının mimarına ait bilgi mevcut değildir. Cami'nin Bezircioğulları vakfiyesinde kayıtlı olduğu ve Hacı İsa'nın da bu aileden olduğu düşünülmektedir (Çayırdağ, 1981, s. 553). Giriş kapısı üzerinde yer alan Arapça kitabesinden caminin 1554-55 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır (Erkiletlioğlu, 2001, s. 115).

Yapının günümüze kadar birçok onarım geçirmesi nedeniyle kare olan plan tipi değişime uğramıştır. Yapılan ilk onarımda, son cemaat yeri oluşturmak amacıyla cami kuzeye doğru genişletilmiştir (Solak, 2013, s. 45). Bu sebeple plan, dikdörtgen plan tipine dönüşmüştür (Şekil 3.2.2). Cami; kare planlı harim ve kuzeyinde dikdörtgen planlı düz tavanla örtülü iki katlı son cemaat yerinden oluşmaktadır.

Son cemaat yerinin önceki zamanlarda direklerle taşınan sundurmalı açık alanı, sonralarda ön cephenin kapatılması ve direklerin kaldırılması ile yapıya katılmıştır (Şekil 3.2.3) (Özkeçeci, 1997, s. 118). Kuzey duvarına açılan bir kapı ile iki katlı son cemaat yerine girilmektedir. Son cemaat yerinin kuzey duvarında kapının iki yanında birer adet dikdörtgen pencere yer almaktadır (Şekil 3.2.4). Son cemaat yerinin alanı 36 m²'dir.

Son cemaat yerinin yerden yükseltilecek doğu ve batı bölümünün duvarlarında ahşap malzeme ile kaplanmış dikdörtgen pencere formunda iki adet niş yer almaktadır. Son cemaat yerinin doğu ve batısı yerden birkaç basamak yükseltilirken, kuzeyde bulunan giriş kısmı harim ile aynı seviyede bulunmaktadır. Harime ulaşmak için, birinci ve ikinci son cemaat yerlerindeki kuzeye açılan kapılardan geçilmektedir (Şekil 3.2.6).

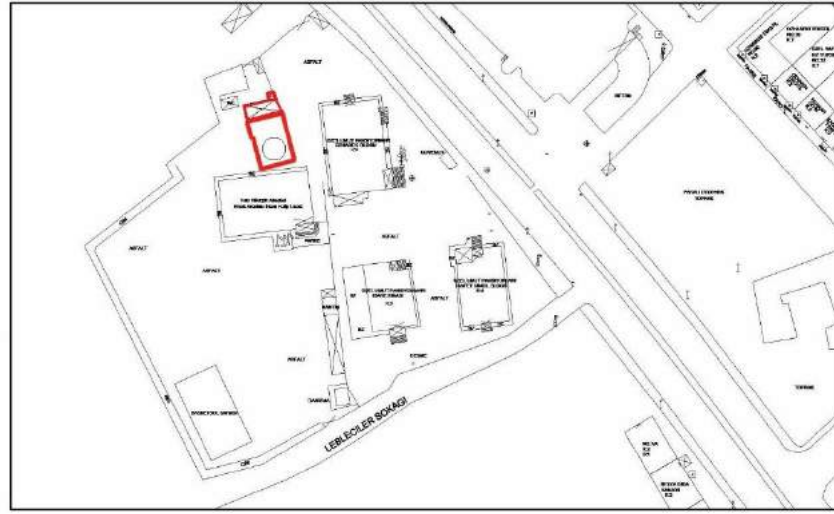
Harim, 7.35 x 7.45 m ölçülerinde olup alanı 54 m²'dir. Harimin beden duvarlarında; doğu ve batıda; birer adet dikdörtgen formda üst pencere bulunmaktadır (Şekil 3.2.7.), (Şekil 3.2.8.). Harimin kuzey cephesinde kapının iki yanında birer adet, üst bölümde ise üç adet dikdörtgen formda pencereler bulunmaktadır (Şekil 3.2.9). Harimin güney duvarında mihrabın iki yanına açılmış birer adet dikdörtgen formda pencereler yer alır (Şekil 3.2.10.). Çayırdağ (1981, s. 552), mihrabın iki yanına açılan bu pencerelerin sonradan açılmış veya genişletilmiş olduğunu söyler.

Güney duvarında yer alan pencerelerin ortasında beden duvarlarından iç mekâna doğru taşırılmış bir mihrap yer almaktadır (Şekil 3.2.11). Mihrabın doğusunda minber, batısında ise vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Harimin kuzeyinde, üst katta mahfil yer almaktadır. Mahfilin alanı 12 m²'dir. Mahfile son cemaat yerinde bulunan merdivenlerden ulaşılmaktadır.

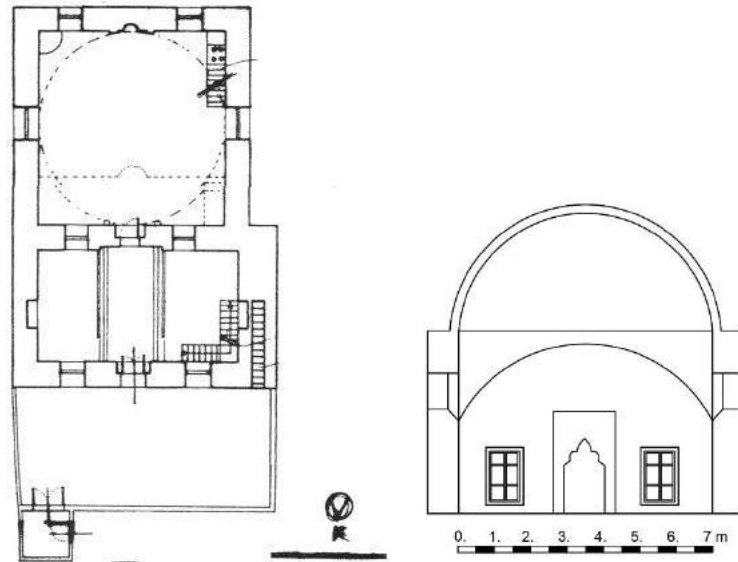
Yapı tek kubbelidir. 7.45 metre çapındaki kasnaksız kubbe, bulunduğu duvarlara ve pandantiflere oturmaktadır. Kubbenin üzerinde pencere

bulunmamaktadır. (Şekil 3.2.12 ve Şekil 3.2.13). Caminin kuzeydoğu köşesinde köşk minaresi bulunmaktadır. (Şekil 3.2.14).

Mihrap ve kitabe taş malzemedir yapılmıştır. Son cemaat yeri ve caminin beden duvarlarında kaba yontu taş ve düzgün kesme taş kullanılmıştır. Cami birçok kere onarım geçirerek günümüze ulaşmış olup, harim mekânı cuma namazı vakitlerinde ibadete açılmaktadır.

Şekil 3.2.1. İsa Kümbet (Salıbahçe) Camisi Konumu.
(Plan ölçeksizdir. Belediyeden alınan 1/1000 ölçekli harita üzerinden düzenlenmiştir.)

Şekil 3.2.2. İsa Kümbet (Salıbahçe) Camisi plan ve kesiti.
(Plan: V.G.M.A., Kesit çizimi yazar tarafından düzenlendi.)

Şekil 3.2.3. İsa Kümbet (Salibağçe) Camisi Son Cemaat Yeri.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.2.4. İsa Kümbet (Salibağçe) Camisi Son Cemaat Yeri giriş kapısı.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.2.5. İsa Kümbet (Salibağçe) Camisi Son Cemaat Yeri doğu ve batı bölümü görünümü.
Fotoğraflar yazara aittir.

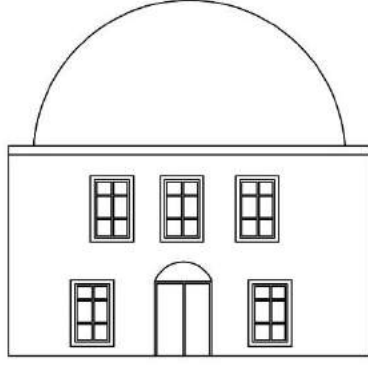
Şekil 3.2.6. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi harimin giriş kapısı
Fotoğraflar yazara aittir.

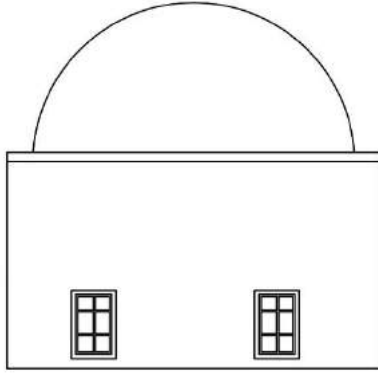
Şekil 3.2.7. Melikgazi İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi doğu cephesi ve harimden görünüm.
Fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.2.8. Melikgazi İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi batı cephesi ve harimden görünümü.
Fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.2.9. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi kuzey cephesi görünüşü ve harimden görünümü.
(Çizim yazar tarafından yapının plan ve kesitlerine dayanarak fotoğraf üzerinden çizilmiştir.
Fotoğraflar yazara aittir.)

Şekil 3.2.10. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi güney cephesi görünüşü ve harimden görünümü.
(Çizim yazar tarafından yapının plan ve kesitlerine dayanarak fotoğraf üzerinden çizilmiştir.
Fotoğraflar yazara aittir.)

Şekil 3.2.11. Melikgazi İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi Mihrap ve Minberi.
Fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.2.12. Melikgazi İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi Kubbeye Geçişi Sağlayan Pandantif.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.2.13. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi kubbesi.
Fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.2.14. İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi köşk minaresi.
Fotoğraf yazara aittir.

3.3. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi (1582)

Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi, Kayseri ilinin yaklaşık olarak 30 km uzağındaki Bünyan ilçesinin Büyük Bürüngüz Mahallesi'nin meydanında bulunmaktadır (Şekil 3.3.1). Vakıf eski eser fişinde Ulu Cami ismi ile de anılmaktadır. Caminin kuzey duvarının dış kısmında inşa kitabesi yer almaktadır.

Caminin son cemaat yeri bulunmamaktadır. Cami dört bölümden meydana gelmektedir. Bu bölümler; mutfak, türbe ve iki farklı harim bölümüdür. Buradan sonraki anlatımda camide bulunan iki adet harimden, 1. bölüm ve 2. bölüm olarak bahsedilecektir. Camiye farklı tarihlerde yapılan düzenlemelerde, yeni bölümler eklenmesi nedeniyle asimetrik plana sahiptir (Şekil 3.3.2)

İlk yapılan kısım, caminin doğu cephesinde yer alan 1. bölüm, 1582 yılında yapılmıştır (Çayırdağ, 1981, s. 562). 1. bölümün batısında yer alan 2. bölüm ve türbe bölümü 1587 yılında eklenmiştir (Denktaş, 1998, s. 163). 1. bölüm ve 2. bölümün kuzey cephesi bitişik vaziyettedir. Bu cephede diğer bölümlere göre düşük bir yükseklikte olan bir oda bulunmaktadır. Bu oda, yapıya 1738 yılında eklenmiştir (Denktaş, 1998, s. 163). Bu oda günümüzde kurs odası olarak kullanılmaktadır. Odanın batı duvarı ve 1. bölümün kuzey duvarlarında ikişer adet olmak üzere toplamda dört adet sivri kemerle bir giriş holü oluşturulmuştur.

Caminin doğu cephesini, 2. bölüm ve kurs odası oluşturmaktadır (Şekil 3.3.3). Doğu duvarlarında, 2. bölümün ve kurs odasının birer adet dikdörtgen penceresi bulunmaktadır. Yapının batı cephesini; 2. bölüm ve giriş holü oluşturmaktadır (Şekil 3.3.4). Batı duvarlarında yer alan üç adet pencerenin; bir tanesi türbeyi, iki tanesi 2. bölümü aydınlatmaktadır. Yapının kuzey cephesini 1. bölüm, giriş holü ve diğer bölümler oluşturmaktadır (Şekil 3.3.5 ve Şekil 3.3.6).

2. bölümün kuzey duvarının dış kısmında yer alan kitabenin altında süslemeli bir pano yer almaktadır. Camiye açılan giriş kapısının bu panonun altında yer aldığı, kurs odası ve giriş holü bu duvarın önüne inşa edildiği için buradaki girişin kapatılmış olduğu düşünülebilir. 2. bölüme, caminin giriş holünün kuzey duvarında bulunan basık kemerli kapıdan ulaşılır (Şekil 3.3.7).

6.60 x 10.20 m. ölçülerindeki 2. bölüm dikdörtgen plana sahiptir. Bu bölümün alanı 68 m²'dir. Batı cephesinde iki adet dikdörtgen pencere yer almaktadır. Pencereilerin alt kısımlarında merdiven basamakları bulunmaktadır (Şekil 3.3.8). Mihrap güney duvarının ortasında yer almaktadır (Şekil 3.3.9). Yapının 1966 tarihli eski eser fişinde bu bölümünde minber bulunduğu yazılmıştır fakat günümüzde mevcut değildir. Üzeri, doğu-batı aksında beş adet sivri kemer atılarak, beşik tonoz çatı ile örtülmüştür (Şekil 3.3.10).

2. bölümün kuzey duvarının doğusuna açılan basık kemerli bir kapı ile kurs odasına ulaşılır (Şekil 3.3.11 ve Şekil 3.3.12). Kurs odasının doğu ve batı cephesinde karşılıklı konumlanmış birer adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Burada yer alan pencerelerin alt kısımlarında da merdiven basamakları yer almaktadır. 2. bölümün güney duvarının doğusuna açılan bir kapı ile türbeye ulaşılır (Şekil 3.3.13). Türbede Şerife Hatun ve Daniş Ali Bey'in mezarı bulunmaktadır (Şekil 3.3.14). 2. bölümün doğu duvarında bulunan pencere, 1. bölüm ile irtibatını sağlarken, pencerenin kuzeyindeki basık kemerli kapıdan 1. bölüme geçiş sağlanmaktadır (Şekil 3.3.15). 7.95 x 15.20 m. ölçülerindeki 2. bölüm dikdörtgen plana sahiptir. Bu bölümün alanı 120 m²'dir.

2.bölümün güney duvarında bulunan mihrabın üzerinde bir adet dikdörtgen pencere yer almaktadır (Şekil 3.3.16). Mihrabın sağında ve solunda birer adet niş yer almaktadır. Minber, mihrabın güneybatısında yer almakta olup duvara bitişik konumdadır (Şekil 3.3.17). Bu bölümde, günümüze yakın bir tarihte yenileme geçirdiği anlaşılan ahşap bir mahfil yer almaktadır (Harmankaya, 2019, s. 6). Mahfil kuzeyde yer almaktadır (Şekil 3.3.18). Mahfilin üst katına, kuzey batı köşesinde bulunan merdivenlerle ulaşılmaktadır. Mahfilin toplam alanı 24 m²'dir. 2. bölümün üzeri; doğu-batı aksında dokuz adet sivri kemer atılarak, beşik tonoz çatı ile örtülmüştür (Şekil 3.3.19).

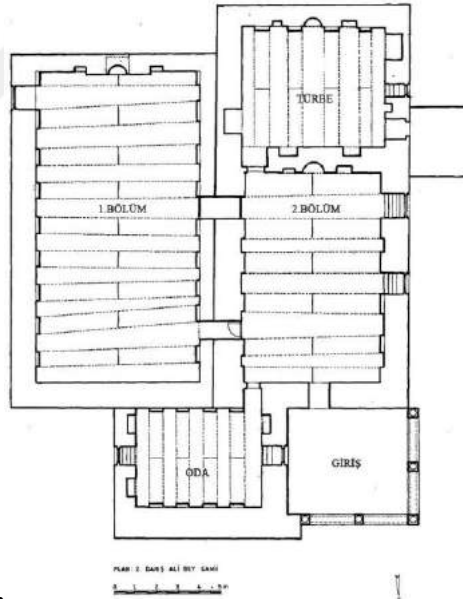
Tüm bölümleri tonoz ile örtülmüş caminin tek şerefeli minaresi, yapının batı cephesinden çıkıntılı vaziyettedir (Şekil 3.3.20).

Caminin tamamında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. 1. bölüm ve 2. bölümde bulunan mihraplar taş malzemedendir. Ahşap çerçeveli pencerelerin metal

korkulukları bulunmaktadır. Caminin minberi de taş malzemeden yapılmıştır. Cami günümüzde ibadete açıktır.

Şekil 3.3.1. Danış Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Konumu.
(Google Earth, 09.01.2021)

Şekil 3.3.2. Danış Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Planı.
(Harmankaya, 2019, s. 4)

Şekil 3.3.3. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi doğu cephesi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.4. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Batı Cephesi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.5. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Kuzey Cephesi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.6. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Güney Cephesi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.7. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün giriş kapısı.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.8. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün pencere merdivenleri.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.9. Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün Mihrabı.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.10. Danış Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün üst örtüsü.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.11. Danış Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün kuzeyinden görünümü
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.12. Danış Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Kurs Odası.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.13. Danış Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün güneyinden görünümü.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.14. Danış Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi türbesi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.15. Danış Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 2. bölümün doğusundan görünümü.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.16. Danış Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 1.bölümün güneyinden görünümü
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.17. Danış Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 1. bölümün Mihrap ve Minberi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.18. Danış Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 1. bölümün kuzeyinden görünümü.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.19. Danış Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi 1. bölümün üst örtüsü.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.3.20. Danış Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi Minaresi.
Fotoğraf yazara aittir.

3.4. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi (1586)

Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi, Kayseri şehir merkezinde, Kocasinan ilçesi Gevher Nesibe Mahallesi, Mimar Sinan Caddesi'nde konumlanmaktadır (Şekil 3.4.1). Kamusal bir parkın yanında yer alan cami Kayseri'de günümüze ulaşabilmiş tek Mimar Sinan eseridir. Anadolu'daki anıtsal yapılardan biri olarak tanımlanabilecek olan Kurşunlu Camisi, 1586 yılında Hacı Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır (Necipoğlu, 2013, s. 608).

Goodfrey Goodwin (2012, s. 395-397), yapının inşası sırasında Hassa Mimarlar Ocağı'nda tecrübelenmiş bir mimarın yer aldığını düşünmektedir. Goodwin (a.g.e.), caminin Mimar Sinan'ın denetimini yapamayacağı bir tarihte inşa edildiğini ancak caminin planının kesinlikle Mimar Sinan'a ait olduğunu söyler.

Cami külliyesinin bir parçası olmasına karşın, günümüze külliyesinden ulaşan tek yapı camidir. Kubbesinin kurşun ile kaplı olması, halk arasında Kurşunlu Cami olarak bilinmesine neden olmuştur. Caminin giriş kapısının üzerinde kitabesi vardır. Kitabesinde yapılan bir yazım hatası sebebiyle yapının esas yapım tarihinin 1586 yılı olduğu anlaşılmaktadır (Özbek & Arslan, 2008, s. 129). 1909 tarihli Kayseri fotoğrafında caminin şehirdeki en anıtsal yapı olarak ayırt edilebilir şekilde silüete hâkim olduğu görülmektedir (Şekil 3.4.2).

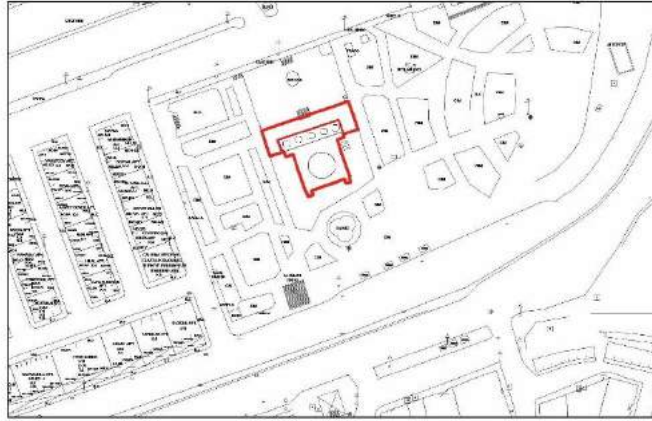
Kademesiz bir kütleyle sahip cami kare planlıdır (Şekil 3.4.3). 12.75 x 12.75 m ölçülerindeki harimin alanı 163 m²'dir. Cami, kuzey cephedeki beş gözlü çift revaklı son cemaat yerine sahiptir. Son cemaat yerinin alanı toplamda 374 m²'dir. Goodwin (2012, s. 394), son cemaat yerindeki çift revağın caminin Mimar Sinan ile bağlantısının simgesi olduğunu söyler. Son cemaat yerinin üzeri ortada daha büyük olmak üzere beş adet kubbe ile örtülmüştür. Bu bölümü "U" biçiminde çevreleyen ikinci son cemaat yeri sivri kemerlerle oluşturulmuş ve üzeri sundurma bir kırma çatı ile kapatılmıştır (Şekil 3.4.3).

Son cemaat yerinden geçilen taç kapı ile harime girilmektedir (Şekil 3.4.4). Caminin, doğu ve batı cephelerinde üçer adet pencere yer almaktadır (Şekil 3.4.5 ve Şekil 3.4.6). Kuzey ve güney cephelerinde ikişer adet pencere yer almaktadır (Şekil 3.4.7 ve Şekil 3.4.8.). Pencereler sivri kemer alınlıkların içerisinde dikdörtgen formdadır. Bu pencereler ahşap kapaklarla kapatılmış olup metal korkuluklarla çevrelenmiştir. Cephelerin üst bölümünde altışar adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.4.9). Üst bölümde yer alan pencerelerin düzenlemesi; doğu, batı ve kuzey cephede aynı sayı ve düzenlemededir. Harimin güney duvarının ortasında mihrap, mihrabın batısına bitişik vaziyette minber yer almaktadır (Şekil 3.4.10).

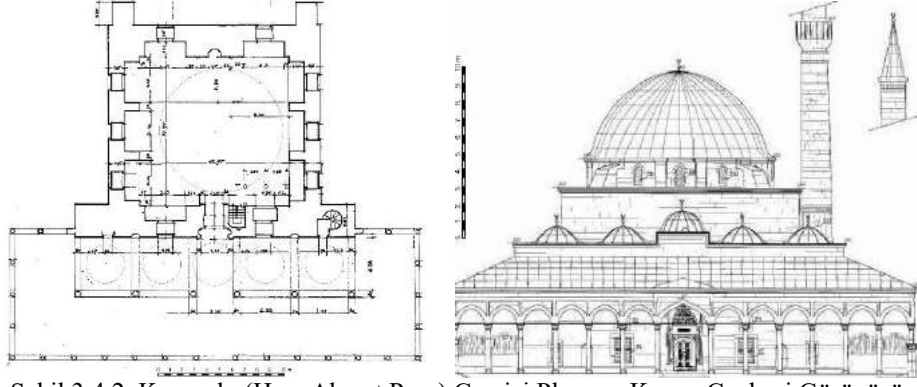
Doğu, batı ve kuzey cephelerindeki galeri sistemiyle oluşturulan mahfil ile harim iki kata ayrılmıştır (Şekil 3.4.11). Taç kapının arka tarafı, galerileri desteklemek için içeri yönde taşırılmıştır. Galerilerin altında taşıyıcı olarak konumlandırılan eyvanlar, sivri kemerli olup doğu ve batıda üçer tane, kuzey ve güney cephede ikişer tanedir. Harimin dört tarafında bulunan girintili nişler payanda görevi görmektedir. Mahfilin alanı 48 m²'dir.

Çapı 12.30 m. olan kubbeye geçiş pandatiflerle sağlanmaktadır (Şekil 3.4.12). Kubbenin kasnağında on altı adet küçük pencere bulunmaktadır (Şekil 3.4.13). Cephelerin üst bölümünde ve kubbe kasnağında yer alan pencerelerin tamamı vitraylıdır.

Caminin kuzeybatı köşesinde minaresi yer almaktadır (Şekil 3.4.14). Caminin minber, mihrap ve kürsüsü mermerdendir. Minare ve beden duvarlarında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Cami, günümüze sağlam olarak ulaşmış olup ibadete açıktır.

Şekil 3.4.1. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Konumu
(Plan ölçeğsizdir. Belediyeden alınan 1/1000 ölçekli harita üzerinden düzenlenmiştir.)

Şekil 3.4.2. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Planı ve Kuzey Cephesi Görünüşü.
Plan: V.G.M.A. , Çizim: (A. Sağıroğlu, 2011).

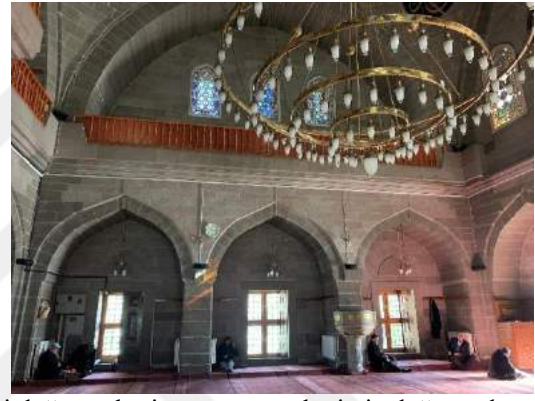
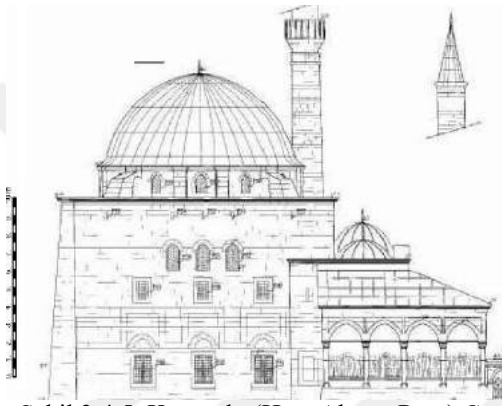
Şekil 3.4.2. 1909 tarihinde Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Görünümü.
Kaynak: (Hugo, 1909)

Şekil 3.4.3. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Son Cemaat Yerinden Görünümü.
Fotoğraf yazara aittir.

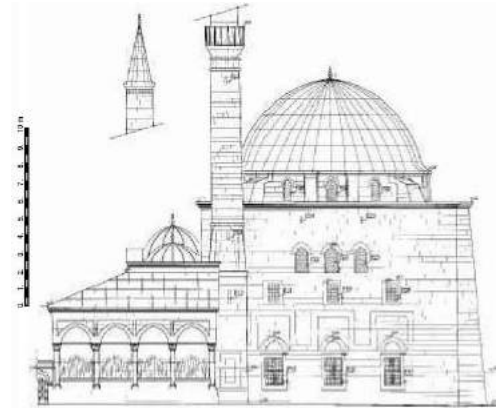

Şekil 3.4.4. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Harime Giriş Kapısı.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.4.5. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi doğu cephesi görünüşü ve harimin doğusundan görünümü.

Çizim: (A. Sağiroğlu, 2011). Fotoğraf yazara aittir.

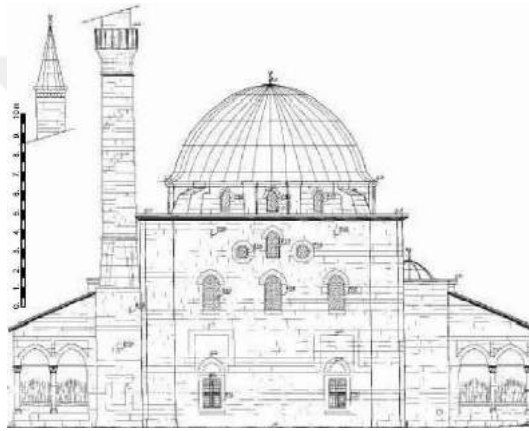

Şekil 3.4.6. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi batı cephesi görünüşü ve harimin batısından görünümü.

Çizim: (A. Sağiroğlu, 2011). Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.4.7. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi harimin kuzeyinden görünümü.
Fotoğraf yazara aittir.

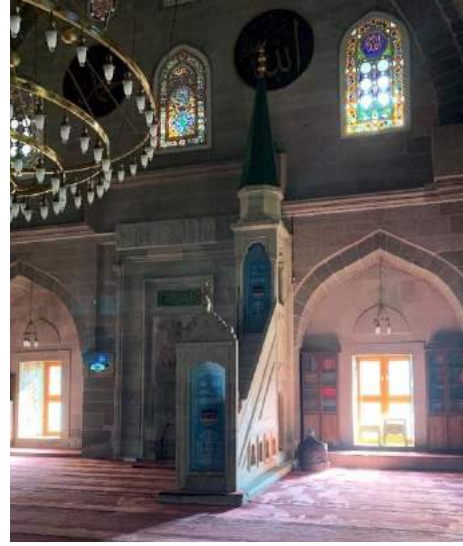
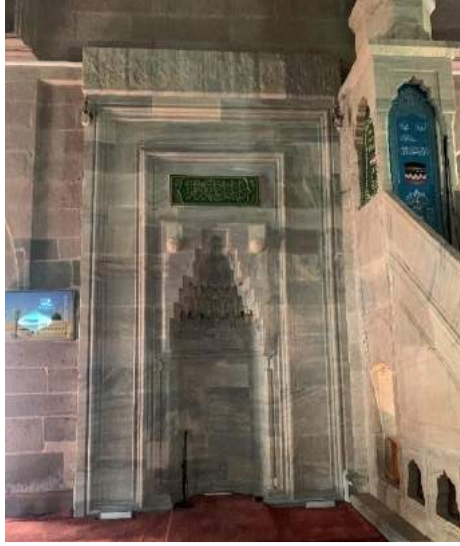

Şekil 3.4.8. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi güney cephesi görünüşü ve harimin güneyinden görünümü.

Çizim: (A. Sağiroğlu, 2011). Fotoğraf yazara aittir.

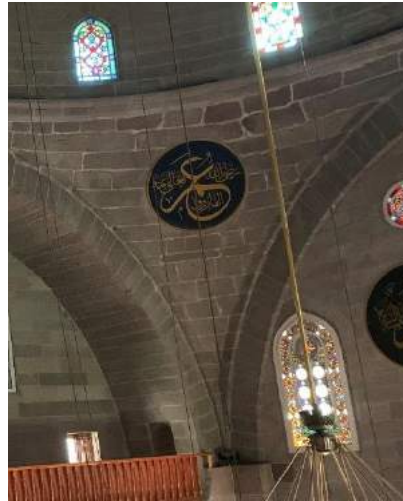
Şekil 3.4.9. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Üst Pencere Düzeneği.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.4.10. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Mihrabı ve Minberi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.4.11. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Mahfili.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.4.12. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Kubbeye Geçişi Sağlayan Pandantif.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.4.13. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Kubbesi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.4.14. Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi Minaresi.
Fotoğraf yazara aittir.

3.5. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi (1670)

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi, Kayseri ili, İncesu ilçe merkezinde, Kara Mustafa Paşa Caddesi'nde bulunmaktadır (Şekil 3.5.1.). Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi içinde cami, medrese, sıbyan mektebi, tabhane, hamam ve kervansaray yapıları yer almaktadır (Şekil 3.5.2.). Kitabesinden anlaşıldığı üzere 1670 yılında Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır (Denктаş, 1997, s. 194). Kitabe harime girilen kapının üzerinde olup, üst kısmında onarım tarihi, alt kısımda inşa tarihi yer almaktadır.

Cami ve avlusunun giriş kapısı üzerindeki onarım kitabelerinden, 1860 yılında ilk restorasyonun gerçekleştiğine dair bir bilgi edinilirken, külliyyede bulunan hangi yapıların onarım geçirdiği net olarak anlaşılamamaktadır (Denktaş, 1997, s. 195). Caminin eski eser fişinden; Vakıflar Genel Müdürlüğü kontrolünde belediye tarafından 1953-1954 yıllarında onarım geçirdiği anlaşılmaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 2019). Caminin 1927 tarihinde çekilmiş fotoğraflarından, Kurşunlu Camisi gibi kentin anıtsal yapılarından biri olduğu görülmektedir. (Şekil 3.5.3).

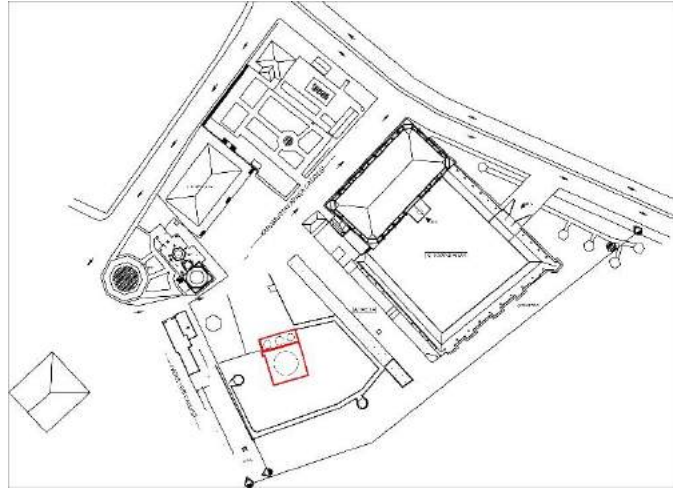
Cami; kare planlı harim bölümü ve kuzey yönde bulunan üç bölümlü son cemaat yerinden oluşmaktadır (Şekil 3.5.4). 12.85 x 12.85 m ölçülerindeki harimin alanı 165 m²'dir. Son cemaat yerinin alanı 77 m²'dir. Caminin ana ibadet kısmına, kuzey duvarına açılan basık kemerli kapıdan girilmektedir (Şekil 3.5.5). Harimin doğu ve batı duvarlarında üst kısımlarında sivri kemerli üçer, alt sıralarında dikdörtgen formlu üçer adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.5.6 ve Şekil 3.5.7.). Kuzey ve güney duvarlarında üst kısımlarında sivri kemerli üçer, alt sıralarında dikdörtgen formlu ikişer adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.5.8 ve Şekil 3.5.9.). Harime giriş aksında yer alan mihrap güney duvarında yer almakta olup, beden duvarlarından içeri doğru çıkıntı yapmaktadır (Şekil 3.5.10). Mihrabın sağ tarafında minber yer almaktadır (Şekil 3.5.11). Harimin doğu, batı ve kuzey yönünde duvarlara oturan mahfil kuzey cephesini boylu boyunca kaplamaktadır (Şekil 3.5.12). Mahfilin toplam alanı 37 m²'dir.

Dikdörtgen planlı son cemaat yeri geçirdiği onarımlardan sonra cephelerdeki açıklıklar camekan ile kapatılmıştır (Şekil 3.5.13). Üzeri farklı çaplardaki üç adet kubbe ile örtülmüştür. Ortada bulunan kubbe yandakilerden daha küçüktür. Kubbelere pandantiflerle geçiş sağlanmıştır. Kubbelere sal taşıyla kaplanmış ve tepelerinde taş malzemedden yapılmış alemler bulunmaktadır. Alemler zaman içerisinde zarar görmüş ve günümüze sadece doğuda bulunan kubbenin alemi sağlam kalabilmiştir. Diğer kubbelere üzerinde yer alan alemlerin kaide bölümleri günümüze sağlam olarak ulaşabilmiştir. Son cemaat yerinin batı duvarının üst penceresinin önünde taş konsollara oturan mükebbire yer almaktadır (Kuran, 2006, s. 241). Alt kısımda yer alan dikdörtgen formundaki pencerelerin yanlarında mihrabiyeler bulunmaktadır (Şekil 3.5.14).

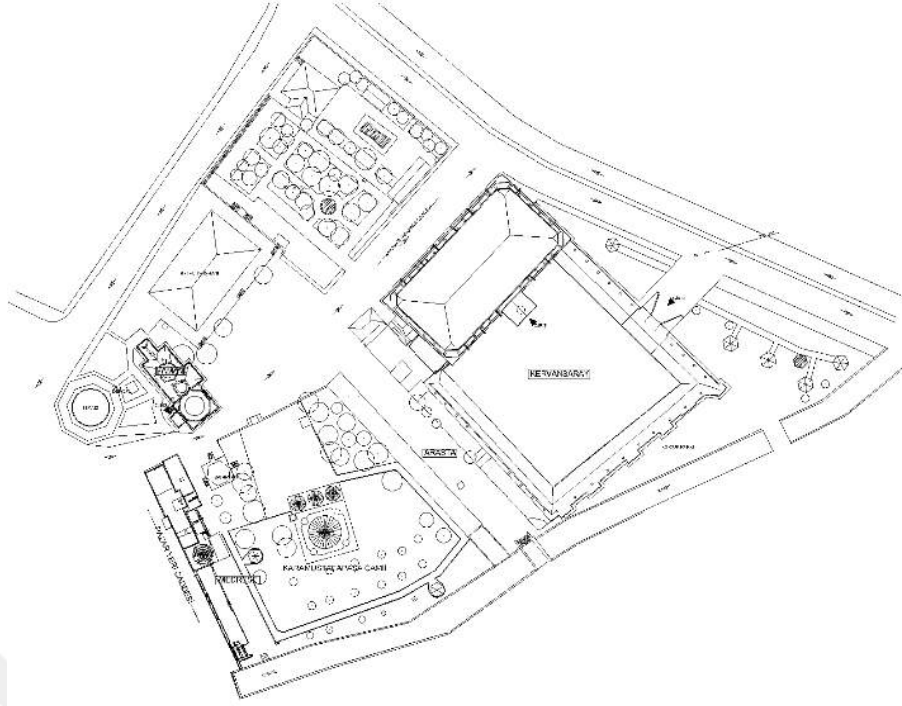
Harim kısmının üzerini örten kubbe 14.70 m çapındadır (Şekil 3.5.15). Kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır (Şekil 3.5.16). Kubbe sekizgen bir kasnağın üzerine oturmuştur. Sekizgen kasnakta dört adet yuvarlak kemerli pencere yer almaktadır. Kasnak köşelerden dört adet ağırlık kulesi ile desteklenmiştir. Sivri kubbeli sekizgen biçimindeki ağırlık kulelerinin üzeri kubbe ile örtülmüştür (Şekil 3.5.17).

Harimin kuzey batı köşesinde tek şerefeli minaresi yer alır (Şekil 3.5.18). Minare, son cemaat yerine açılan kapısıyla, zeminden başlayıp cami beden duvarlarının 1m 'ye yakın bir ölçüde kare kaidesi üzerinde yükselir (Satoğlu, 2002, s. 317). Minare külahının tepesinde alem bulunmaktadır.

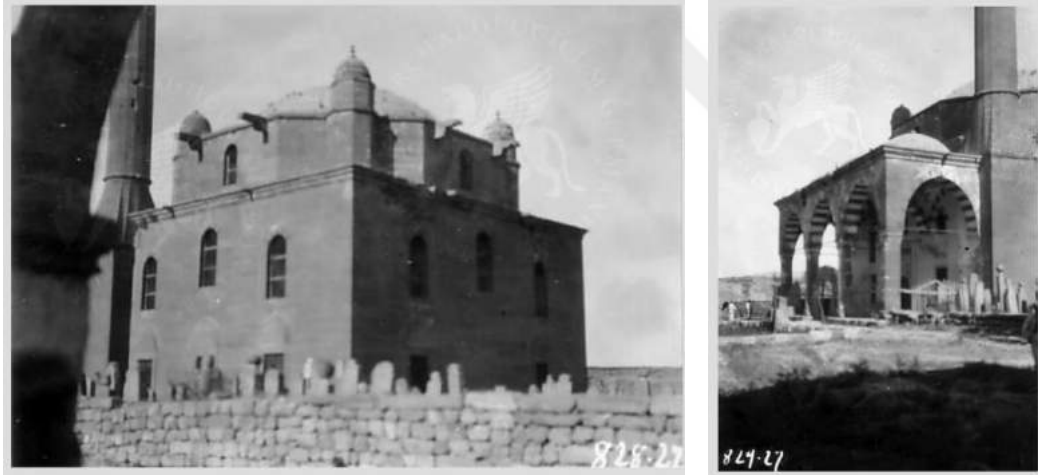
Yapı düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir. Kubbelerin üzerindeki alemler, minber, minare, mihrap ve kitabe taş malzemedir yapılmıştır. Harimin pencereleri dışardan metal parmaklıklarla kapatılmıştır. Son cemaat yerinin üzerini örten kubbeler, minare külahı ve köşe kuleleri kurşun malzemeyle kaplanmıştır. Birkaç kez onarım geçiren cami sağlam durumdadır ve günümüzde ibadete açıktır.

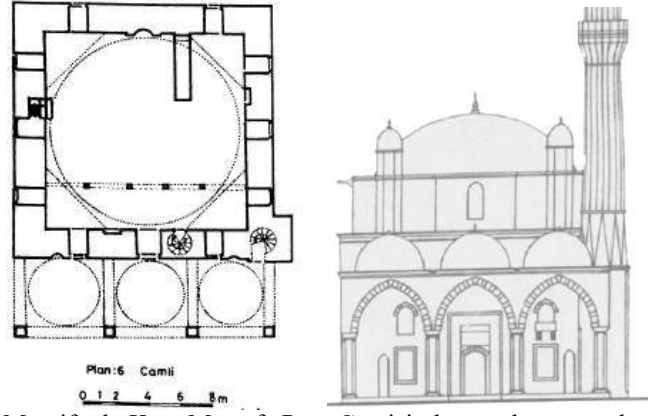
Şekil 3.5.1. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Konumu.
(Plan ölçeksizdir. Belediyeden alınan 1/1000 ölçekli harita üzerinden düzenlenmiştir.)

Şekil 3.5.2. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi Vaziyet Planı.
Kaynak: (V.G.M.A.)

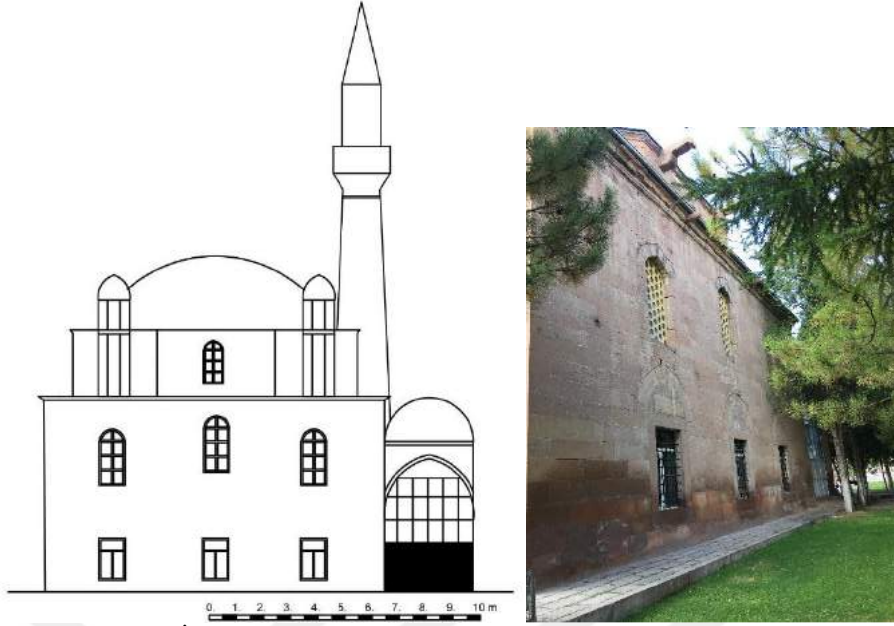
Şekil 3.5.3. 1927 tarihinde Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi görünümü.
Kaynak: A.A.E.A., 1927, D-DAI-IST-829.27Inv.94.004 ve D-DAI-IST-829.27Inv.94.005

Şekil 3.5.4. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi planı ve kuzey cephesi görünüşü.
(Denktaş, 1997, s. 209)

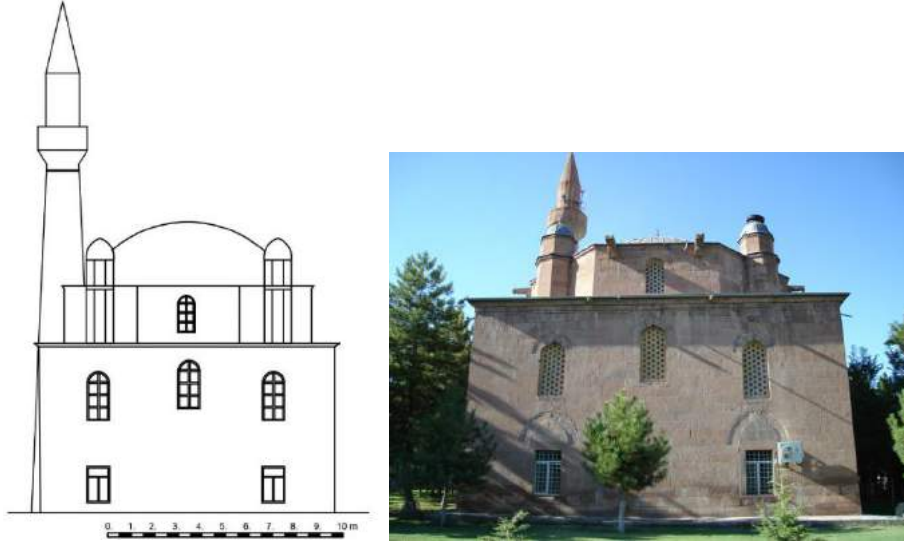
Şekil 3.5.5. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi harime giriş kapısı.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.5.6. İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi doğu cephesi
(Çizim yazar tarafından yapının plan ve kesitlerine dayanarak fotoğraf üzerinden çizilmiştir.
Fotoğraflar yazara aittir.)

Şekil 3.5.7. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi harimin doğusundan görünümü.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 367)

Şekil 3.5.8. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi güney cephesi.
Çizim yazar tarafından yapının plan ve kesitlerine dayanarak fotoğraf üzerinden çizilmiştir.
. Fotoğraf: Kaynak: (Solak, 2013, s. 360)

Şekil 3.5.9. İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi harimin güneyinden görünümü.
Kaynak: (Bozkurt, 2013, s. 184)

Şekil 3.5.10. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Mihrabı.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 365)

Şekil 3.5.11. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Minberi.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 365)

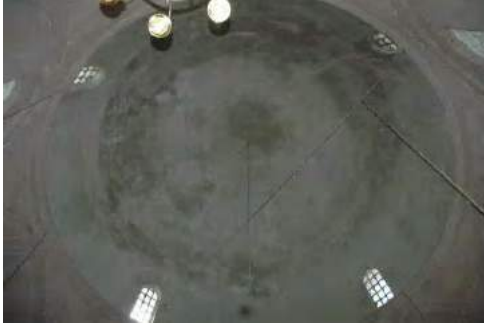
Şekil 3.5.12. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Mahfili
Kaynak: (Solak, 2013, s. 366)

Şekil 3.5.13. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Son Cemaat Yeri.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.5.14. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Son Cemaat Yeri.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.5.15. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi harimin üzerini örten kubbe.
Kaynak: (Bozkurt, 2013, s. 185)

Şekil 3.5.16. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi kubbeye geçişi sağlayan tromplar.
Kaynak: (Bozkurt, 2013, s. 186)

Şekil 3.5.17. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Ağırlık Kulesi görünümü.
Kaynak: (Bozkurt, 2013, s. 182)

Şekil 3.5.18. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi Minaresi.
Fotoğraf yazara aittir.

3.6. Nişancı Mehmet Paşa Camisi (1718)

Nişancı Paşa Camisi, Kayseri ili, Kocasinan ilçesine bağlı Erkilet Kasabası'nda Arabıdın Mahallesi, Mehmet Paşa Caddesi'nde yer almaktadır (Şekil 3.6.1). Kitabesine göre caminin Hacı Ali Ağa oğlu Muhammed Mehmet Paşa tarafından 1718 yılında inşa ettirildiği anlaşılmaktadır (Işık, 2003, s. 109). Özbek ve Arslan (2008, s. 210) caminin, 1718 yılında depremden dolayı yıkılan Musa Ağa Camisi'nin yerine yapıldığını belirtmektedirler.

Arazinin eğiminden dolayı yapının doğu, batı ve güney duvarlarına payandalar ile takviye yapılmıştır. Son cemaat yeri ile birlikte dikdörtgen plan şemasına sahip olan caminin harimi kare planlıdır (Şekil 3.6.2). 13.60x13.60 m. ölçülerindeki harimin alanı 185 m²'dir. Son cemaat yerinin alanı 57 m²'dir.

Avluya caminin kuzeybatısında bulunan basık kemerli kapıdan giriş sağlanmaktadır (Şekil 3.6.3). Son cemaat yeri kuzey cephede yer almaktadır (Şekil 3.6.4). Son cemaat yerinin doğu ve batı cepheleri sağır duvardır. Kuzey cephe duvarında dikdörtgen formlu pencereler bulunmaktadır. Altı üstlü olan pencerelerin üstte bulunanları daha küçüktür ve harime giriş kapısının batısında bulunan pencerenin önünde mükebbire yer almaktadır (Şekil 3.6.5). Son cemaat yerinin doğu ve batı bölümlerinin zeminleri yüksek tutularak giriş aksında bir koridor oluşturulmuştur (Şekil 3.6.6.).

Harime, kuzey duvarından açılan basık kemerli bir kapıdan girilmektedir (Şekil 3.6.7). 13.60 x 13.60 m. ölçülerinde olan harim kare plan şeması göstermektedir. Harimin dört duvarında; dikdörtgen formda ikişer adet alt pencere bulunmaktadır (Şekil 3.6.8, Şekil 3.6.9, Şekil 3.6.10 ve Şekil 3.6.11). Duvarların üst bölümlerde ise sivri kemer formunda revzen yer almaktadır.

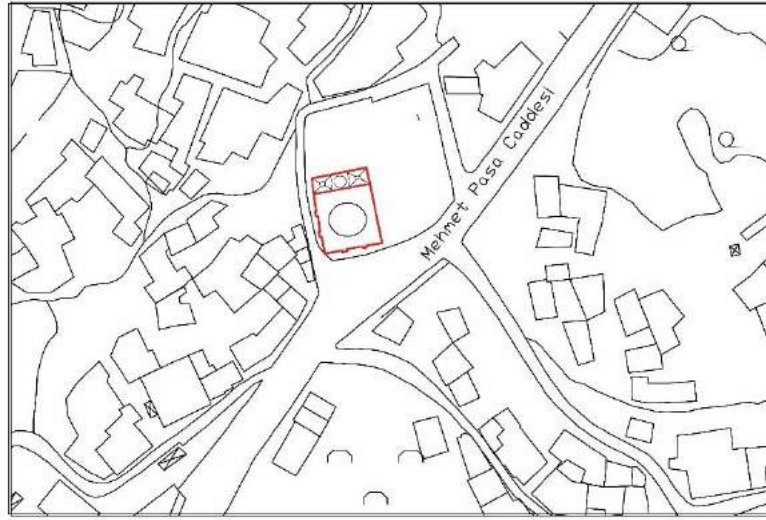
Harimin kuzey duvarında, mahfil yer almaktadır (Şekil 3.6.12). Mahfilin alanı toplamda 44 m²'dir. Güney duvarında mihrap ve minber yer almaktadır (Şekil 3.6.13). Mihrap, güney duvarının ortasına açılan yarım daire niş ile oluşturulmuştur (Şekil 3.6.14). Mihrabın sağında duvara bitişik olarak konumlanan minber yer almaktadır (Şekil 3.6.15).

Sivri kemerlerle üç göze ayrılan son cemaat yerinin üzeri orta bölümde kubbe ile yan bölümlerde aynalı tonoz ile örtülmüştür. Giriş aksında bulunan sivri kemer yan bölümlerdekine göre daha yüksek tutularak girişi vurgulamıştır. Kubbe ve yanlarda bulunan tonozların üzeri kurşunla kaplanmıştır. (Şekil 3.6.16).

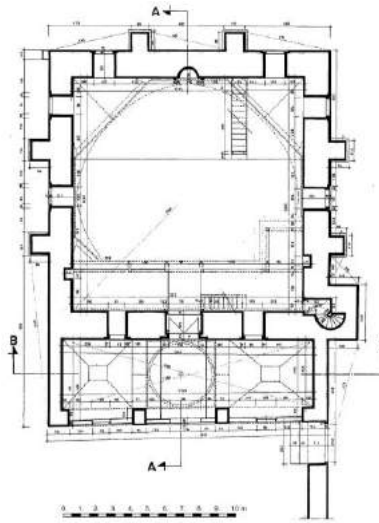
Harimin üzeri sekizgen bir kasnağa oturan kubbe ile örtülmüştür (Şekil 3.6.17). 11.10 m çapındaki kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır (Şekil 3.6.18). Kubbe kasnağının dört köşesinde birer tane sivri kemerli pencere bulunmaktadır.

Caminin minaresi, son cemaat yeri ile harimin birleştiği duvarın dışında bulunmaktadır. Cepheden taşmış dikdörtgen kaideli minarenin tek şerefesi vardır ve üzeri külahla örtülmüştür. Tepesinde alem bulunur. (Şekil 3.6.19)

Yapının tamamında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Caminin kitabesi mermer malzemedendir. Mihrap, minber ve mükebbire taş malzemedendir. Pencereler ahşap kapaklarla kapatılmış olup demir korkuluklarla çevrelenmiştir. Üst örtü kurşun malzeme ile kaplanmıştır. Cami, günümüze sağlam olarak ulaşmış olup vakit namazlarında ibadete açıktır.

Şekil 3.6.1. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Konumu.
(Plan ölçeksizdir. Belediyeden alınan 1/1000 ölçekli harita üzerinden düzenlenmiştir.)

Şekil 3.6.2. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Planı.
Kaynak: V.G.M.A.

Şekil 3.6.3. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Avluya Giriş Kapısı.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.6.4. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Son Cemaat Yeri.
Fotoğraf yazara aittir.

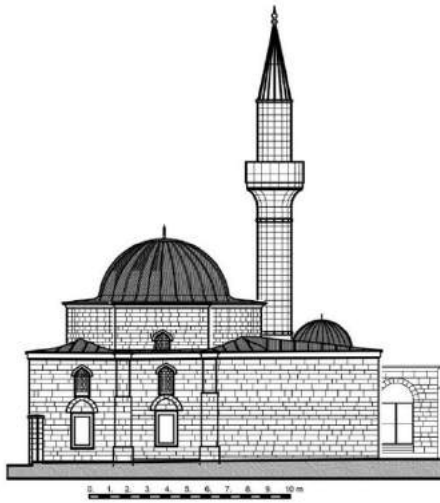
Şekil 3.6.5. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Son Cemaat Yeri Pencereleri ve Mükebbiresi.
Fotoğraf yazara aittir.

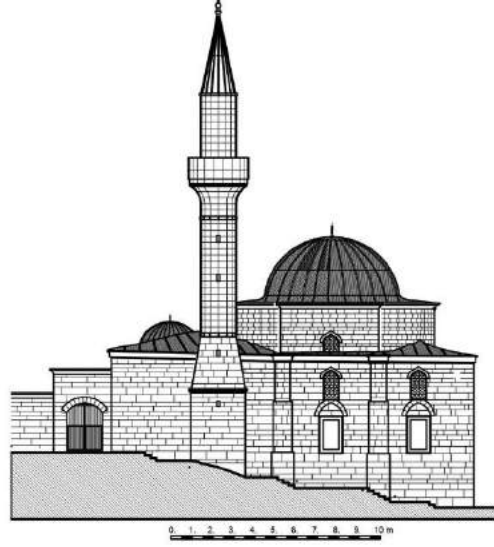
Şekil 3.6.6. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Son Cemaat Yeri.
Fotoğraf yazara aittir.

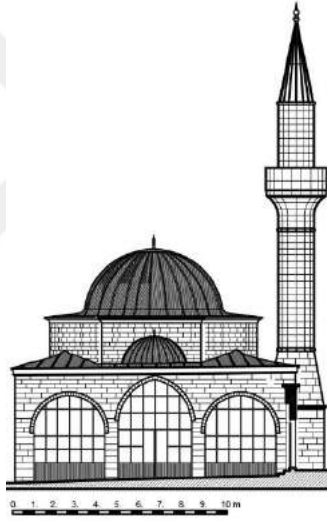
Şekil 3.6.7. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Harime Giriş Kapısı.
Fotoğraf yazara aittir.

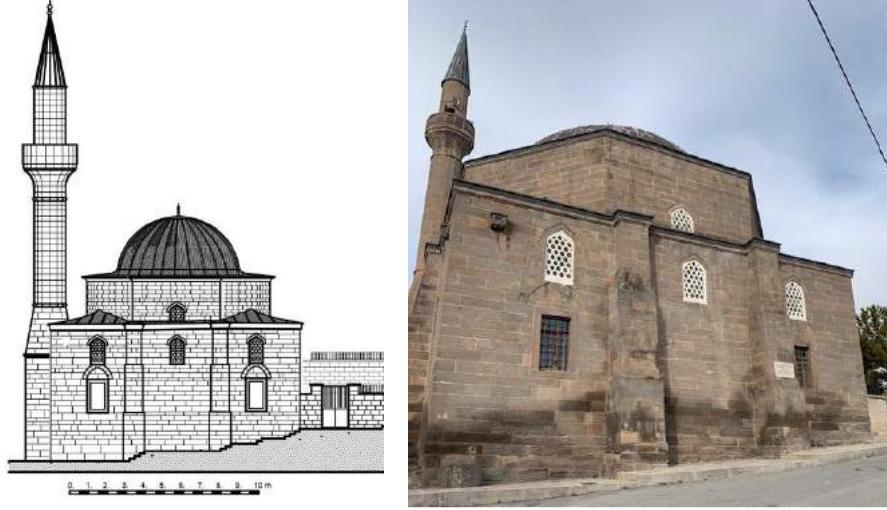
Şekil 3.6.8. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Doğu Cephesi Görünüşü.
Çizim: V.G.M.A. Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.6.9. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Batı Cephesi Görünüşü.
Çizim: V.G.M.A., Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.6.10. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Kuzey Cephesi Görünüşü.
Çizim: V.G.M.A. Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.6.11. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Güney Cephesi Görünüşü.
Çizim: V.G.M.A. Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.6.12. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Mahfili.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.6.13. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Harimin Güneyinden Görünümü.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.6.14. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Mihrabı.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.6.15. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Minberi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.6.16. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Son Cemaat Yeri Üst Örtüsü.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.6.17. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Kubbesi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.6.18. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Kubbeye Geçişi Sağlayan Tromp.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.6.19. Nişancı Mehmet Paşa Camisi Minaresi.
Fotoğraf yazara aittir.

3.7. Gesi Orta Mahalle Camisi (1784)

Gesi Orta Mahalle Camisi Kayseri İli, Melikgazi İlçesi, Gesi Güney Mahalle'de bulunmaktadır (Şekil 3.7.1). Yapının kitabesi yoktur, banisi bilinmemektedir. Caminin kapısının üzerinde mermer pano bulunmaktadır. Bu panoda H. 1200 tarihi yazılıdır (Şekil 3.7.2). Caminin, 1784 yılında inşa edildiği bilgisine Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri'nde yer verilmektedir (Özbek & Arslan, 2008, s. 189). Caminin önünde sonradan eklenmiş olabileceğini düşündüren küçük bir avlusu bulunur. Yapının batısında bulunan bu avludan camiye girilmektedir (Şekil 3.7.3).

Son cemaat yeri bulunmayan cami kare plan tipi göstermektedir (Şekil 3.7.4). 6.50 x 6.50 m. ölçülerindeki caminin alanı 42 m²'dir. Batı duvarının kuzeyine yakın yerde, harime giriş kapısının önünde, sonradan eklendiği anlaşılan ek yapı bulunmaktadır (Şekil 3.7.5).

Harime, ek yapının içerisinde bulunan basık kemerli kapıdan girilmektedir (Şekil 3.7.6). Doğu cephesi sonradan yapılan bir sivil yapıyla bütünleşik durumdadır.

Batı cephesinde bir adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır (Şekil 3.7.7). Kuzey cephede pencere açıklığı bulunmazken, güney cephede iki adet dikdörtgen pencere yer almaktadır (Şekil 3.7.8). Bu pencereler içeriden sivri kemerli dışarıdan dikdörtgen pencere görüntüsü vermektedir.

Mihrap yapının güney duvarının ortasında bulunmaktadır (Şekil 3.7.9). Camide minber ve vaaz kürsüsü bulunmamaktadır. Mahfil, harimin kuzey duvarında yer almaktadır (Şekil 3.7.10). Mahfilin toplam alanı 6 m²'dir.

Tek mekâna sahip olan caminin üzeri tek kubbe ile örtülmüştür (Şekil 3.7.11). 6.50 m çapındaki kubbeye pandantiflerle geçilmektedir (Şekil 3.7.12). Caminin kuzeydoğu köşesinde köşk minaresi bulunmaktadır. Ek yapının sağında bulunan merdivenlerle köşk minareye ulaşılmaktadır (Şekil 3.7.13). Kare kaideli, dört sütun üzerinde yükselen köşk minarenin külahı alem formunda biçimlenmiş olup ve üzerine bir adet daha alem yerleştirilmiştir (Şekil 3.7.14).

Cami tamamen düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir. Pencereler ahşap kapaklarla kapatılmış ve metal korkuluklarla çevrelenmiştir. Cami, günümüze sağlam olarak ulaşmıştır fakat ibadete kapalıdır.

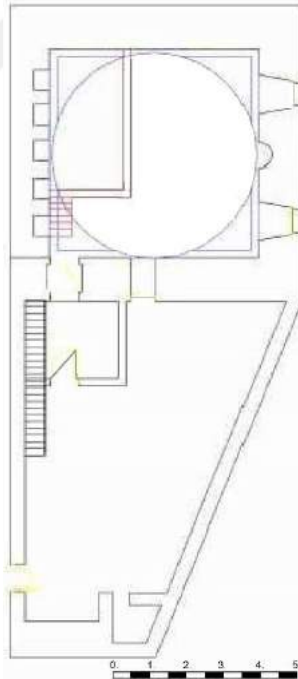
Şekil 3.7.1. Gesi Orta Mahalle Camisi Konumu.
(Google Earth, 11.10.2021)

Şekil 3.7.2. Gesi Orta Mahalle Camisi Mermer Panosu.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.7.3. Gesi Orta Mahalle Camisi Avlu Girişi.
Fotoğraf: (Solak, 2013, s. 403)

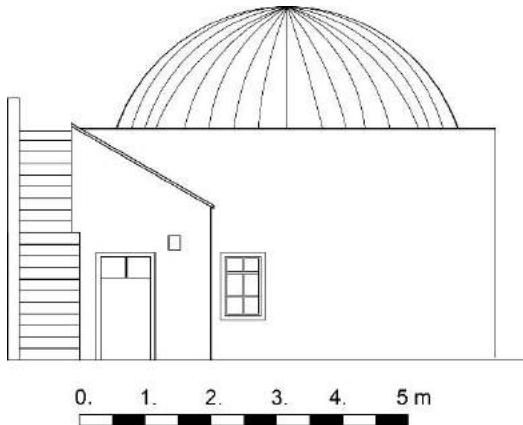
Şekil 3.7.4. Gesi Orta Mahalle Camisi Planı.
Kaynak: V.G.M.A.

Şekil 3.7.5. Gese Orta Mahalle Camisi Ek Yapısı.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.7.6. Gese Orta Mahalle Camisi Harime Giriş Kapısı.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.7.7. Gese Orta Mahalle Camisi Batı Cephesi.
(Çizim yazar tarafından yapının plan ve kesitlerine dayanarak fotoğraf üzerinden çizilmiştir. Fotoğraf yazara aittir.)

Şekil 3.7.8. Gesi Orta Mahalle Camisi Kuzey ve Güney Cepheleri.
Fotoğraflar yazara aittir.

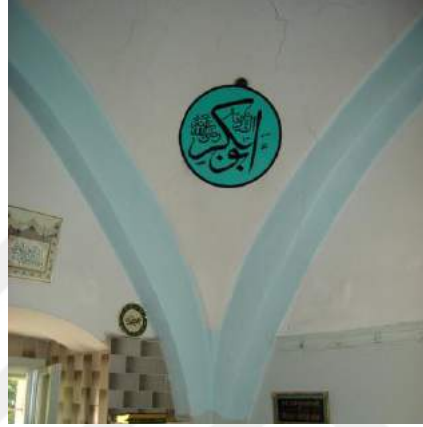
Şekil 3.7.9. Gesi Orta Mahalle Camisi Mihrabı.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 407)

Şekil 3.7.10. Gesi Orta Mahalle Camisi Mahfili.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 407)

Şekil 3.7.11. Gesi Orta Mahalle Camisi Kubbesi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.7.12. Gesi Orta Mahalle Camisi Kubbeye Geçişi Sağlayan Pandantif.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 408)

Şekil 3.7.13. Gesi Orta Mahalle Camisi Köşk Minareye Çıkan Merdivenler.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.7.14. Gese Orta Mahalle Camisi Köşk Minaresi.
Fotoğraflar yazara aittir.

3.8. Harman Camisi (1860)

Harman Camisi Kayseri il merkezi sınırlarında, Talas İlçesi Harman Mahallesi Kemal Timuçin Meydanı'nda yer almaktadır (Şekil 3.8.1). İnşa tarihi net olarak bilinmeyip Bayram Paşa'nın vakfiyesinde 1637 tarihinde bir mescitten bahsedilmektedir (Karapaça, 1983, s. 34). Bahsedilen bu yapının Harman Cami olabileceği ve 1860 yılında yeniden inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir (Özbek & Arslan, 2008, s. 1141).

Cami, dikdörtgen bir plana sahiptir (Şekil 3.8.2). 11.30 x 15.25 m ölçülerindeki harimin alanı 172 m²'dir. Cami, kuzey cephedeki üç gözlü bir son cemaat yerine sahiptir (Şekil 3.8.3). Son cemaat yerinin alanı 51 m²'dir.

Son cemaat yerinin doğu ve batı cepheleri duvarlarla sınırlandırılmıştır. Doğü duvarına minareye çıkılan bir kapı açılmıştır (Şekil 3.8.4). Son cemaat yerinin doğü ve batısı zeminden yükseltilmiş, kuzeyden harime açılan kapının önü zemin seviyesinde bırakılarak giriş holü oluşturulmuştur.

Caminin kuzeyine açılan yuvarlak kemerli kapı ile harime ulaşılmaktadır (Şekil 3.8.5). Harimin doğü cephesinde üçü üstte ikisi altta olmak üzere beş adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.8.6).

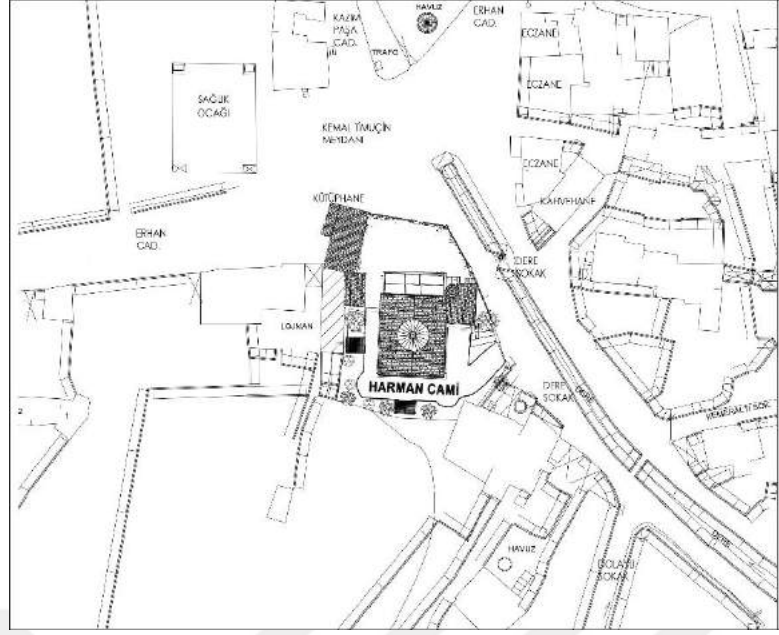
Batı cephesinde üçü üstte üçü altta olmak üzere altı adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.8.7). Kuzey cephesinde; giriş kapısının sağında ve solunda birer adet alt pencere bulunmaktadır (Şekil 3.8.8). Güney cephesinde, üst bölümde üç adet üst pencere yer almaktadır (Şekil 3.8.9). Pencereler dikdörtgen formda olup yuvarlak kemerli nişlerin içine yerleştirilmiştir. Mihrap güney duvarının ortasında olup, minber, mihrabın batısında yer almaktadır (Şekil 3.8.10). Camide mahfil bulunmamaktadır.

Caminin son cemaat yeri bilinmeyen bir nedenden dolayı yıkılmış ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan onarımda; orijinalindeki üç adet kubbe örtüsü dikkate alınmaksızın değiştirilerek düz bir beton çatı yapılmıştır (Türkmen, 1997, s. 154), (Şekil 3.8.11).

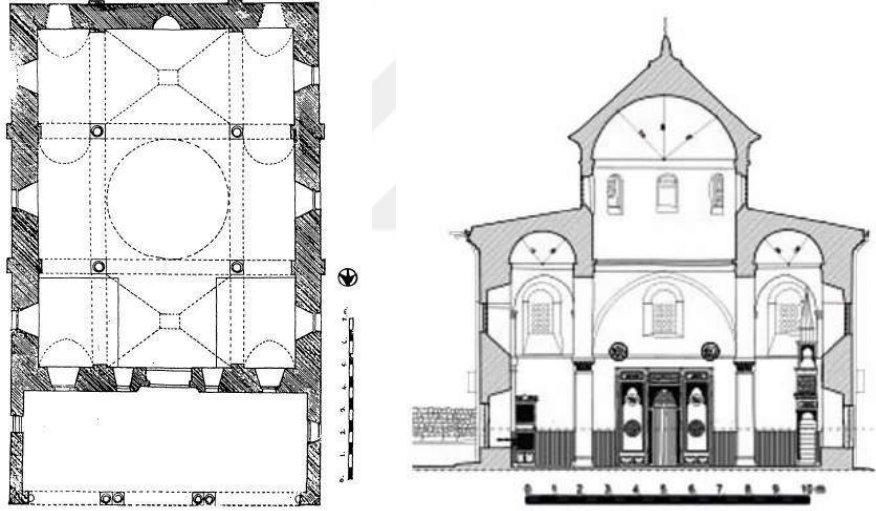
Harim kısmı dört adet sütunun taşıdığı sivri kemerlerle üç sahna bölünmüştür. Kare planlı olan mekânın üzeri tek kubbe ile örtülmüştür (Şekil 3.8.12). 5.70 m çapındaki kubbeye pandantiflerle geçiş sağlanmıştır (Şekil 3.8.13). Kubbenin kasnağında sekiz adet revzen bulunmaktadır. Üzerinde alem bulunmaktadır. Kubbeyi taşıyan dört adet sütun kemer dışında, sekiz adet sivri kemer yer almaktadır. Harim kısmının üst örtüsünü biçimlendiren kemerler ile mihrabın ön bölümü, manastır tonozla örtülmüştür. Kubbenin sağ ve sol bölümleri ise (doğu-batı) beşik tonozla örtülmüştür. (Şekil 3.8.14)

Caminin minaresi, kuzeydoğu cephede bulunmaktadır (Şekil 3.8.15). Minare son cemaat yerinin doğu duvarına bitişik vaziyettedir. Tek şerefeli olan minarenin tepesi külâh ile örtülmüştür. Tepesinde alem bulunmaktadır.

Cami tamamen düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir. Pencereler ahşap kapaklarla kapatılmış olup demir korkuluklarla çevrelenmiştir. Cami, günümüze sağlam olarak ulaşmış olup ibadete açıktır.

Şekil 3.8.1. Harman Camisi Konumu.
Kaynak: UMK Mimarlık ve Restorasyon, 2020.

Şekil 3.8.2. Harman Camisi Planı ve Kesiti.
Plan: (Türkmen, 1997, s. 182), Kesit: (UMK Mimarlık ve Restorasyon, 2020)

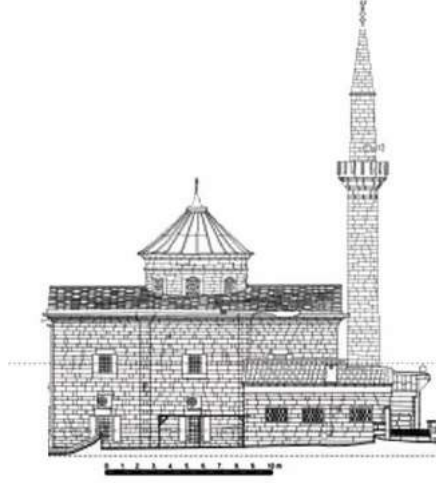
Şekil 3.8.3. Harman Camisi Son Cemaat Yeri.
Fotoğraflar yazara aittir.

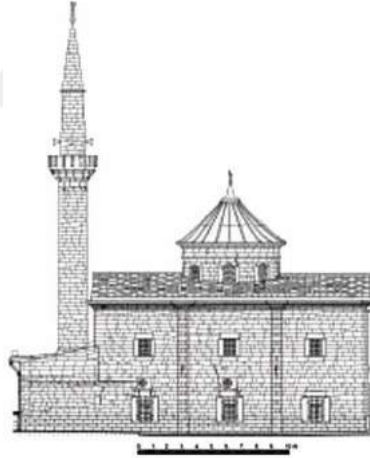
Şekil 3.8.4. Harman Camisi Son Cemaat Yeri Doğu Duvarı.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.8.5. Harman Camisi Harime Giriş Kapısı.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.8.6. Talas Harman Camisi Doğu Cephesi Görünüşü ve Harimin doğusundan görünümü.
Çizim: (UMK Mimarlık ve Restorasyon, 2020). Fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.8.7. Harman Camisi Batı Cephesi ve Harimin batısından görünümü.
Çizim: (UMK Mimarlık ve Restorasyon, 2020). Fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.8.8. Harman Camisi Harimin kuzeyinden görünümü.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.8.9. Harman Camisi Güney Cephesi.
Çizim: (UMK Mimarlık ve Restorasyon, 2020). Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.8.10. Harman Camisi Mihrap, Minber ve Vaaz Kürsüsü.
Fotoğraf yazara aittir.

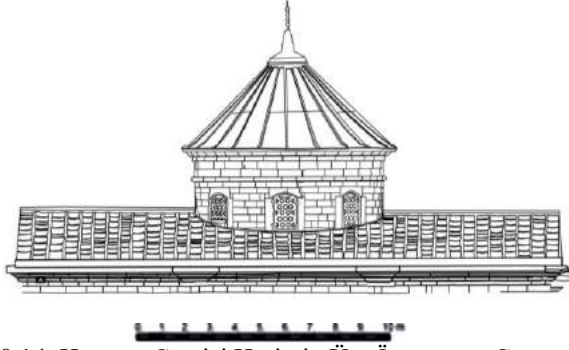
Şekil 3.8.11. Harman Camisi Son Cemaat Yeri Üst Örtüsü.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.8.12. Harman Camisi kubbesi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.8.13. Harman Camisi kubbeye geçişi sağlayan pandantif.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.8.14. Harman Camisi Harimin Üst Örtüsünün Görünüşü.
Çizim: (UMK Mimarlık ve Restorasyon, 2020).

Şekil 3.8.15. Harman Camisi Minaresi.
Fotoğraf yazara aittir.

3.9. Ali Saip Paşa Camisi (1886)

Ali Saip Paşa Camisi Kayseri il merkezi sınırlarında, Talas İlçesi, Kçüköy Mahallesi'nde kendi ismiyle anılan cadde üzerinde yer almaktadır (Şekil 3.9.1). Caminin kitabesinden 1886 yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Caminin banisi Talas'ta doğmuş olan Ali Saip Paşa'dır (Türkmen, 1997, s. 155).

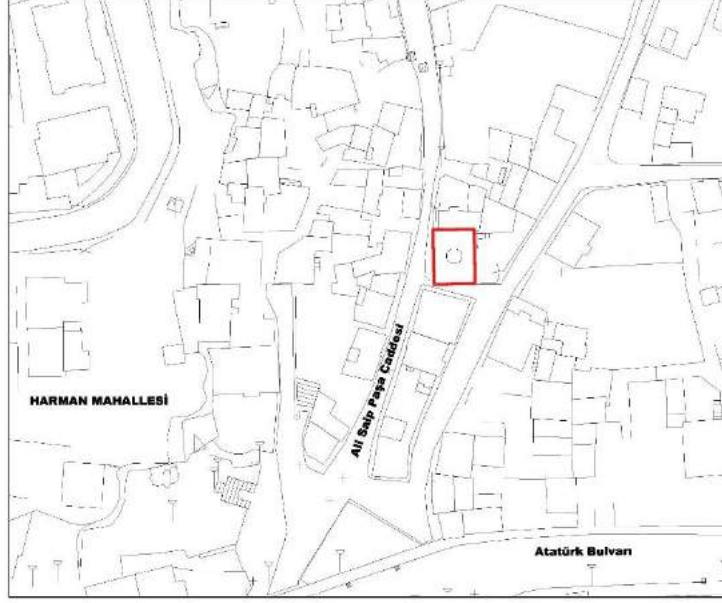
Cami, dikdörtgen bir plana sahiptir (Şekil 3.9.2). 6.50 x 8.80 m ölçülerindeki harimin alanı 57 m²'dir. Harimin kuzeyinde yer alan son cemaat yerinin alanı 19 m²'dir. Avlu duvarının batı cephesinde bulunan üçgen alınlıklı kapıdan cami avlusuna girilmektedir (Şekil 3.9.3).

Son cemaat yerinin kuzey duvarına açılan yuvarlak kemerli kapıdan caminin harimine girilir (Şekil 3.9.4). Caminin doğu ve batı cephelerinde üçer adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.9.5). Kuzey ve güney cephelerinde ise ikişer adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.9.6 ve Şekil 3.9.7). Cephelerde dikdörtgen formda olan pencereler, iç mekânda yuvarlak kemerli formdadır (Şekil 3.9.8). Kuzey duvarının üst bölümünde ve paralelindeki güney duvarının üst bölümünde birer adet renkli camlı yuvarlak pencere bulunmaktadır (Şekil 3.9.9). Mihrap güney duvarının ortasında, minber güneybatı köşede yer almaktadır (Şekil 3.9.10). Avlunun güneybatısında bulunan merdivenlerle, mahfile çıkılmaktadır (Şekil 3.9.11). Mahfil harimin kuzey cephesinde bulunmaktadır (Şekil 3.9.12). Mahfilin alanı 32 m²'dir.

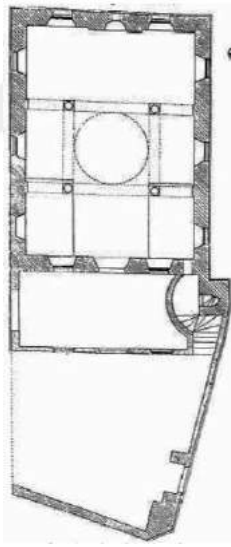
Caminin son cemaat yerinin üzeri yakın bir tarihte betonarme ile örtülmüştür. Harim kısmının üst örtüsünü biçimlendiren kemerlerin üzeri beşik tonozla, sivri kemerlerin oturduğu sütunlarla oluşturulan merkezi mekânın üzeri ise kubbe ile örtülmüştür (Şekil 3.9.13). 2.75 m çapındaki kubbe poligon bir kasnağa oturmuş ve kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır (Şekil 3.9.14). Kubbe kasnağın bütün cephelerine çokgen formunda renkli camlı pencereler açılmıştır.

Son cemaat yerinin güneydoğusuna bitişik minaresi bulunur. Tek şerefeli olan minarenin üzerine taş külah yerleştirilmiştir (Şekil 3.9.15). Külahın tepesinde alem yer almaktadır. Kubbeli bölüm dışındaki bütün bölümlerin üzeri sonradan yapıldığı anlaşılan düz dam ile örtülmüştür.

Caminin tamamında düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kitabe ve mihrap mermer malzemedен yapılmıştır. Cami, günümüze sağlam olarak ulaşmış olup ibadete açıktır.

Şekil 3.9.1. Talas Ali Saip Paşa Camisi Konumu.
(Plan ölçeksizdir. Belediyeden alınan 1/1000 ölçekli harita üzerinden düzenlenmiştir.)

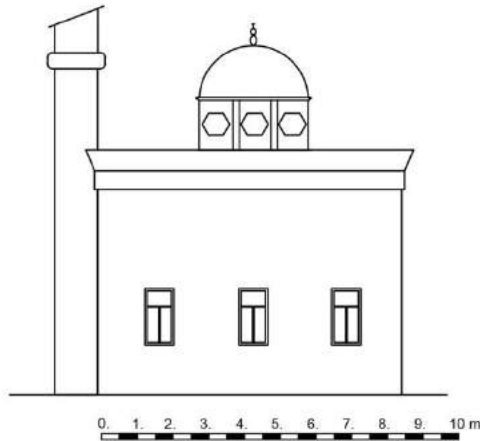
Şekil 3.9.2. Ali Saip Paşa Camisi Planı.
Kaynak: (Türkmen, 1997, s. 183)

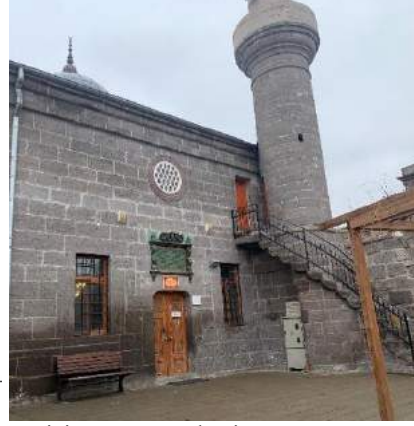
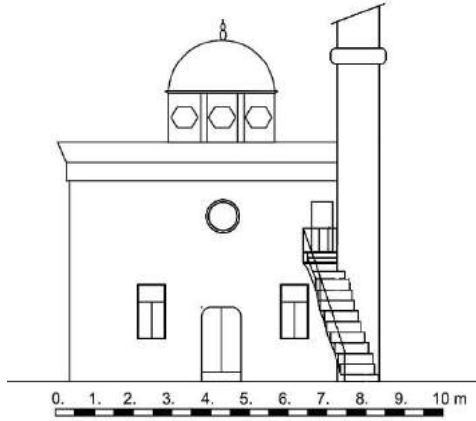
Şekil 3.9.3. Ali Saip Paşa Camisi Görünümü ve avluya giriş kapısı.
Soldaki fotoğraf <http://kaysericamileri.blogspot.com/2018/05/talas-han-camii.html>. Sağdaki fotoğraf yazara aittir.

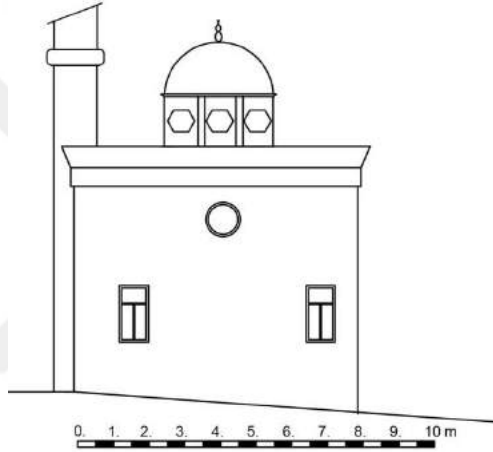
Şekil 3.9.4. Ali Saip Paşa Camisi Harime Giriş Kapısı.
Fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.9.5. Ali Saip Paşa Camisi Batı Cephesi.
(Çizim yazar tarafından yapının plan ve kesitlerine dayanarak fotoğraf üzerinden çizilmiştir.
Fotoğraflar yazara aittir.)

Şekil 3.9.6. Ali Saip Paşa Camisi Kuzey Cephesi.
(Çizim yazar tarafından yapının plan ve kesitlerine dayanarak fotoğraf üzerinden çizilmiştir.
Fotoğraflar yazara aittir.)

Şekil 3.9.7. Ali Saip Paşa Camisi Güney Cephesi.
(Çizim yazar tarafından yapının plan ve kesitlerine dayanarak fotoğraf üzerinden çizilmiştir.
Fotoğraflar yazara aittir.)

Şekil 3.9.8. Ali Saip Paşa Camisi Harimin doğusundan görünümü.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.9.9. Ali Saip Paşa Camisi üst penceresinin görünümü.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.9.10. Ali Saip Paşa Camisi Mihrabı ve Minberi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.9.11. Ali Saip Paşa Camisi mahfile çıkan merdivenler.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.9.12. Ali Saip Paşa Camisi Harimin kuzeyi ve mahfilden görünümü.
Fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.9.13. Ali Saip Paşa Camisi Kubbesi.
Fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.9.14. Ali Saip Paşa Camisi kubbeye geçişi sağlayan pandantif.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.9.15. Ali Saip Paşa Camisi Minaresi.
Fotoğraf yazara aittir.

3.10. Mehmet Ali Bey Camisi (1889)

Mehmet Ali Bey Camisi Kayseri İli, Pınarbaşı İlçesi'nin Kayaönü Mahallesi'nde yer almaktadır (Şekil 3.10.1). Caminin; 1889 yılında, II. Abdülhamid döneminde, Mehmet Ali Bey tarafından inşa ettirildiği kitabesinden anlaşılmaktadır (Denktaş, 2000, s. 82).

Cami, dikdörtgen plan şemasına sahiptir (Şekil 3.10.2). 14.40 x 16.05 m ölçülerindeki harimin alanı 230 m²'dir. Harimin kuzeyinde bulunan son cemaat yeri, ikisi duvar köşelerinde dört tanesi bağımsız olan sütunlar arasında bulunan yuvarlak kemerlerin oluşturduğu beş bölümden oluşmaktadır (Şekil 3.10.3). Son cemaat yerinin alanı 58 m²'dir. Mekânın doğu ve batı cepheleri duvarlar ile kapatılmıştır. Son cemaat yerinde, harimin kuzey duvarından açılan kapının sağında ve solunda simetrik biçimde iki adet mihrabiye bulunmaktadır (Şekil 3.10.4).

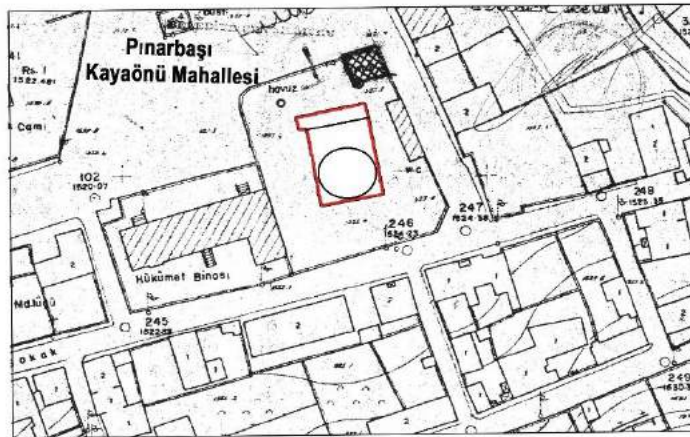
Caminin harim mekânı kareye yakın bir dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Harimin beden duvarında; doğu ve batı cephelerinde toplamda dörder adet dikdörtgen formda alt pencereler, birer adet dikdörtgen formda üst pencereler bulunmaktadır (Şekil 3.10.5 ve Şekil 3.10.6.). Kuzey cephede dört adet dikdörtgen formda alt pencereler bulunmaktadır. (Şekil 3.10.7).

Harimin güneyinde, duvarın orta bölümünde bulunan mihrap nişinin üstünde basık kemer formunda bir adet, iki yanında ise dikdörtgen formda birer adet alt pencere bulunmaktadır (Şekil 3.10.8). Minber mihrabın batısında yer almaktadır. Harimin kuzeyinde mahfil bulunmaktadır (Şekil 3.10.9). Mahfile kuzeydoğu köşede yer alan merdivenlerle ulaşılmaktadır. Mahfilin alanı 34 m²'dir.

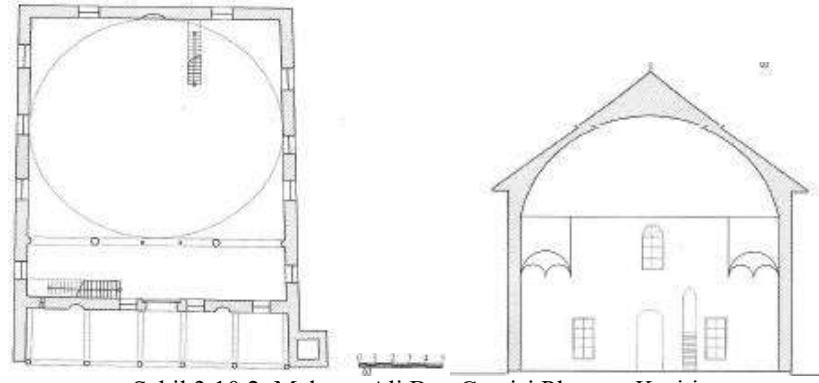
Son cemaat yerinin üzeri, düz tavanlı ahşap kirişli bir üst örtüye sahiptir (Şekil 3.10.10). Harimin üzeri kısa duvardan 11.80 m, uzun duvardan 13.80 m çapındaki oval bir kubbe ile örtülmüştür (Şekil 3.10.11). Kubbe kuzey yönde bağımsız iki adet taş sütuna otururken; güney, doğu ve batı yönlerde kubbeye geçiş tromplarla taşınmıştır (Şekil 3.10.12). Kubbe kasmağının dört cephesinde birer adet içten yuvarlak dıştan dikdörtgen formundaki pencereler bulunmaktadır.

Caminin minaresi kuzeybatı köşesine bitişik vaziyette inşa edilmiştir. Dikdörtgen kaideli olan minarenin tek şerefesi vardır (Şekil 3.10.13). Minarenin üzeri külah ile örtülmüştür ve tepesinde alem yer almaktadır.

Cami tamamen düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Mahfil bölümünün zemin ve korkulukları, son cemaat yerinde bulunan dört adet sütun, pencere kapakları, vaaz kürsüsü ve minber ahşap malzemedendir. Cami günümüzde sağlam durumda olup ibadete açıktır.

Şekil 3.10.1. Mehmet Ali Bey Camisi Konumu.
Kaynak: V.G.M.A.

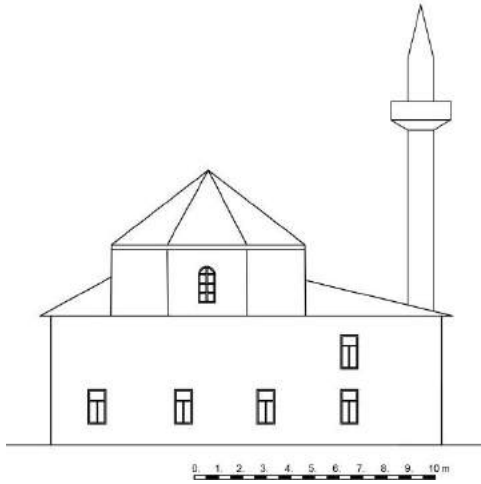
Şekil 3.10.2. Mehmet Ali Bey Camisi Planı ve Kesiti
Kaynak: (Kayademir, 2006, s. 208)

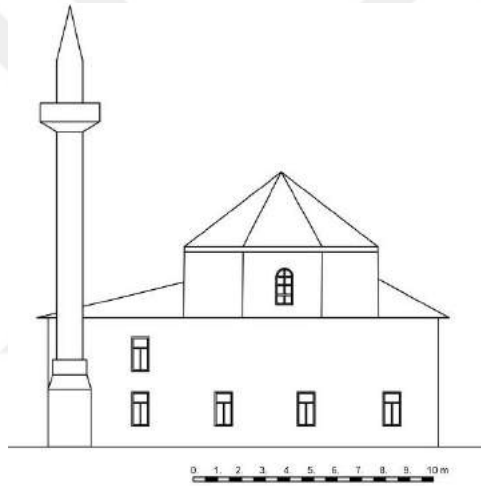
Şekil 3.10.3 Mehmet Ali Bey Camisi Son Cemaat Yeri.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 416)

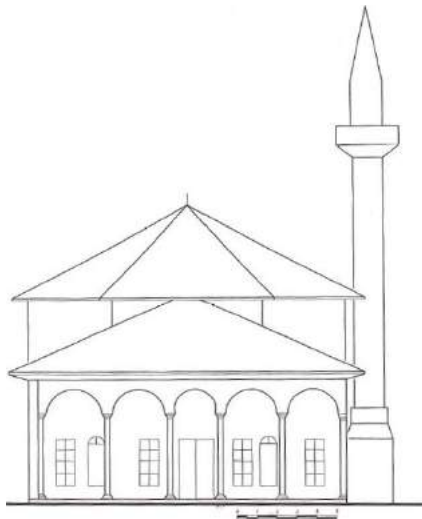
Şekil 3.10.4. Mehmet Ali Bey Camisi Son Cemaat Yerindeki Mihrabiyelerden Görünüş.
Kaynak: (Kayademir, 2006, s. 259)

Şekil 3.10.5. Mehmet Ali Bey Camisi Doğu Cephesi.
(Çizim yazar tarafından yapının plan ve kesitlerine dayanarak fotoğraf üzerinden çizilmiştir.)
Fotoğraf: (Solak, 2013, s. 418)

Şekil 3.10.6. Mehmet Ali Bey Camisi Batı Cephesi.
(Çizim yazar tarafından yapının plan ve kesitlerine dayanarak fotoğraf üzerinden çizilmiştir.)
Fotoğraf: (Solak, 2013, s. 418)

Şekil 3.10.7. Mehmet Ali Bey Camisi Kuzey Cephesi.
Çizim: (Kayademiir, 2006, s. 208), Fotoğraf: V.G.M.A.

Şekil 3.10.8. Mehmet Ali Bey Camisi Mihrap ve Minberi.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 419)

Şekil 3.10.9. Mehmet Ali Bey Camisi Harimin kuzeyinden görünümü ve mahfil.
Kaynak: V.G.M.A.

Şekil 3.10.10. Mehmet Ali Bey Camisi Son Cemaat Yeri Üst Örtüsü.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 425)

Şekil 3.10.11. Mehmet Ali Bey Camisi Kubbesi.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 427)

Şekil 3.10.12. Mehmet Ali Bey Camisi kubbeye geçişi sağlayan tromp.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 426)

Şekil 3.10.13. Mehmet Ali Bey Camisi Minaresi.
Kaynak: V.G.M.A.

3.11. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi (1894)

Tavlusun Yukarı Mahalle Camisi Kayseri ili, Melikgazi İlçesi, Tavlusun Mahallesi'nde bulunmaktadır (Şekil 3.11.1). Yapının V.G.M. tarafından hazırlanan tescil fişinde; günümüzde Tavlusun Mahallesi adına sahip olan bölgeden, merkeze bağlı Aydınlar Köyü olarak bahsedilmiş ve caminin Yukarı Mahalle'de olduğu kaydedilmiştir (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 2019). Caminin giriş kapısında yer alan kitabesinden, 1894 yılında II. Abdülhamid döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır (Özbek & Arslan, 2008, s. 231).

Cami, dikdörtgen plana sahiptir (Şekil 3.11.2). 14.35 x 9.05 m. ölçülerindeki harimin alanı 130 m²'dir. Son cemaat yeri, caminin kuzeyinde bulunmakta olup girişi doğu cephesinden sağlanmıştır. Son cemaat yerinin alanı 27 m²'dir. Mahalle halkı, caminin son cemaat yerinin 1960'lı yıllarda yapıya eklendiğini söylemektedir fakat V.G.M.A.'da bu bilgiyi doğrulayacak bir kayıta rastlanmamıştır. İki katlı son cemaat yerinin ikinci katına kuzeye yerleştirilen doğu-batı uzantılı merdivenle ulaşılmaktadır (Şekil 3.11.3). Son cemaat yerinin, doğu cephesinde bir adet, batı cephesinde iki adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır.

Son cemaat yerinin güney duvarında yer alan yarım daire kemerli kapıdan harime giriş sağlanmıştır (Şekil 3.11.4). Harimin doğu ve batı cephelerinde ikişer adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.11.5 ve Şekil 3.11.6).

Kuzey ve güney cephelerinde de ikişer adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.11.7). Bu pencereler dışarıdan dikdörtgen, içeriden yarım daire formundadır. Pencereler dışarıdan metal korkuluklarla çevrelenmiştir. Harimin güneyinde, duvarın ortasında mihrap nişi bulunmakta olup, mihrabın batısında minber yer almaktadır (Şekil 3.11.8). Harimin doğusunda duvarın orta noktasında zeminden yüksek bir yerde vaaz kürsüsü bulunmaktadır (Şekil 3.11.9).

Caminin üst katında yer alan mahfil; son cemaat yerinde bulunan kubbe kemeri ile harim bölümü arasında bulunmaktadır. Mahfilin alanı 19 m²'dir. Mahfil ile son cemaat yerinin üst katı arasında oluşan kot farkından dolayı geçişi önlemek için ahşap kafesler kullanılmıştır (Şekil 3.11.10).

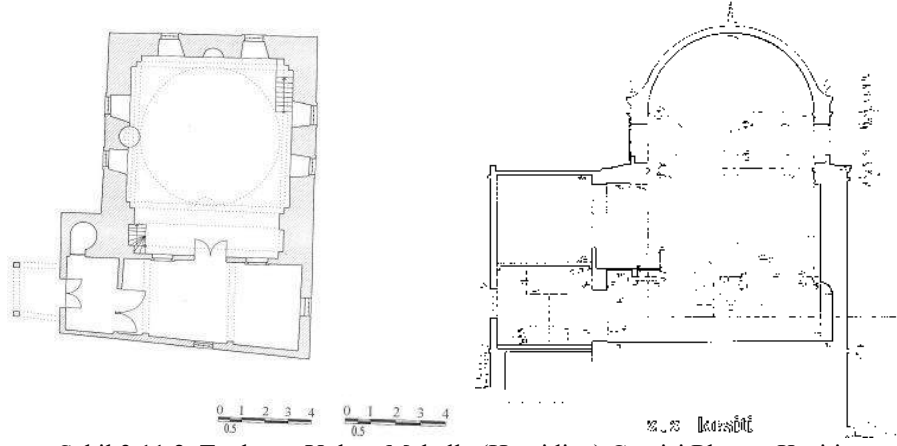
Son cemaat yerinin üzeri beton harcı ile düz dam biçiminde örtülmüştür ve üzeri kurşunla kaplanmıştır. Harimin üzeri 7.90 m. çapındaki kubbe ile örtülmüştür (Şekil 3.11.11). Kubbe kasnağı dışarıdan sekizgen biçimindedir ve her köşesinde bir adet olmak üzere toplam sekiz adet yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır. Beden duvarlarının köşelerinde bulunan kemerler ve bu köşelerde oluşan pandantiflerle kubbeye geçiş sağlanmıştır (Şekil 3.11.12). Kubbenin üzeri kurşunla kaplanmıştır ve üzerinde alem bulunmaktadır.

Harimin doğu duvarının, son cemaat yeri ile birleştiği yerde minare yer almaktadır. Son cemaat yerinin güneydoğu köşesinde açılan bir kapı ile minareye çıkılmaktadır. Caminin V.G.M. tarafından hazırlanan onarım fişinde; 1991 yılında alınan kararla minarenin tamir edildiği anlaşılmaktadır (Şekil 3.11.13), (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 2019).

Cami tamamen düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Mahfili ayıran paravan ve minber ahşap malzemedendir. Harimin beden duvarları dört tarafta yerden bir metre yukarı kadar ahşap malzeme ile kapatılmıştır. Kubbenin ve minarenin tepesinde bulunan alem metal malzemedendir. Cami sağlam durumdadır ve günümüzde vakit namazlarında ibadete açıktır.

Şekil 3.11.1. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Konumu.
(Google Earth, 11.01.2021)

Şekil 3.11.2. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Plan ve Kesiti.
Plan: K.K.B.M. Kesit: V.G.M.A.

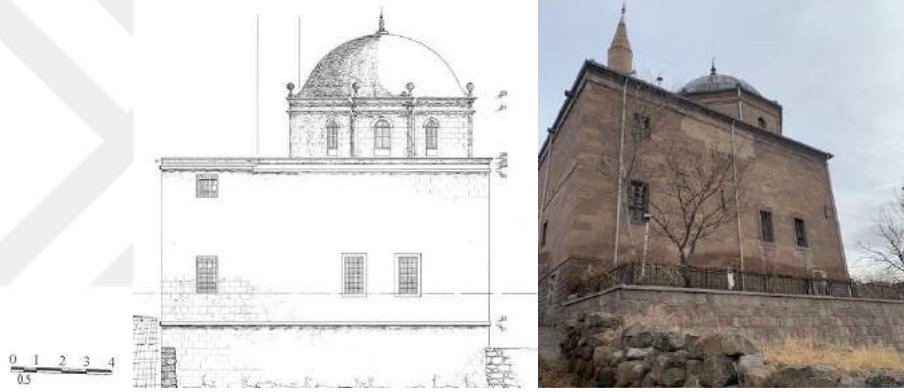
Şekil 3.11.3. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Son Cemaat Yeri.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.11.4. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Harime Giriş Kapısı.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.11.5. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Doğu Cehesi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.11.6. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Batı Cehesi.
Çizim: V.G.M.A., Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.11.7. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Harimin Kuzeyinden Görünümü ve Güney Cehesi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.11.8. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Mihrap ve Minberi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.11.9. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Vaaz Kürsüsü.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.11.10. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Mahfil.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.11.11. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Kubbesi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.11.12. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Kubbeye Geçişi Sağlayan Pandantif.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.11.13. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi Minaresi.
Soldaki fotoğraf: V.G.M.A., sağdaki fotoğraf yazara aittir.

3.12. Han Camisi (1899)

Han Camisi Kayseri il merkezi sınırlarında, Talas ilçesi, Tablakaya Mahallesi'nde yer almaktadır (Şekil 3.12.1). Tablakaya Mahallesi, Han Mahallesi olarak da bilinmektedir. Caminin kitabesinden 1889 yılında yapıldığı ve banisinin Meşihat Müsteşarı Derviş Efendi olduğu anlaşılmaktadır (Çayırdağ, 1997, s. 56) .

Cami, merkezi plan şemasına sahip olup arazisindeki eğimden dolayı iki katlı olarak inşa edilmiştir (Şekil 3.12.2 ve Şekil 3.12.3.). Cami; harim mekânı ve iki katlı son cemaat yerinden oluşmaktadır. 10.75 x 11.20 m. ölçülerindeki harimin alanı 120 m²'dir. Son cemaat yerinin alanı 30 m²'dir.

Caminin kuzey cephesindeki avlu düzenlemesi alt ve üst kata ulaşmayı sağlamaktadır. Caminin avlusuna dış avlu duvarının güneybatı cephesinin ortasına açılan kapı bulunan girişi ile ulaşılmaktadır. Avluya bir diğer giriş son cemaat yerinin doğu cephesinde bulunan üçgen alınlıklı düz lentolu bir kapıdan sağlanır. Kerim Türkmen; caminin alt katının tam olarak ne amaçla kullanıldığı bilinmemekle birlikte, o dönemde Sıbyan Mektebi olarak kullanılmış olabileceğini düşünmektedir (Türkmen, 1997, s. 157). (Şekil 3.12.4).

Son cemaat yeri iki katlı olup, harimin kuzey cephesinde yer almaktadır. İki katlı son cemaat yerinin üst katı mahfil, alt katı giriş olarak düzenlenmiştir. Alt kata batı cephesindeki duvarın ortasında bulunan yuvarlak kemer ortasına açılmış düz lentolu kapıdan girilmektedir (Şekil 3.12.5). Kapının sağında ve solunda birer adet, alt ve üst katın batı cephesinde birer adet ve kuzey cephenin üst katında üç adet olmak üzere toplamda yedi adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.12.6). Alt katın güney duvarına, günümüze yakın bir tarihte yuvarlak kemerli bir mihrap yerleştirilmiştir (Şekil 3.12.7). Üst kata ise dışarıdan merdivenlerle, kuzeybatı cephesine açılan kapıdan ulaşılmaktadır (Şekil 3.12.8). Mahfilin harime bakan kısmı, insan boyunu aşan yüksek ahşap bir kafesle gizlenmiştir (Şekil 3.12.9). Mahfilin alanı 30 m²'dir.

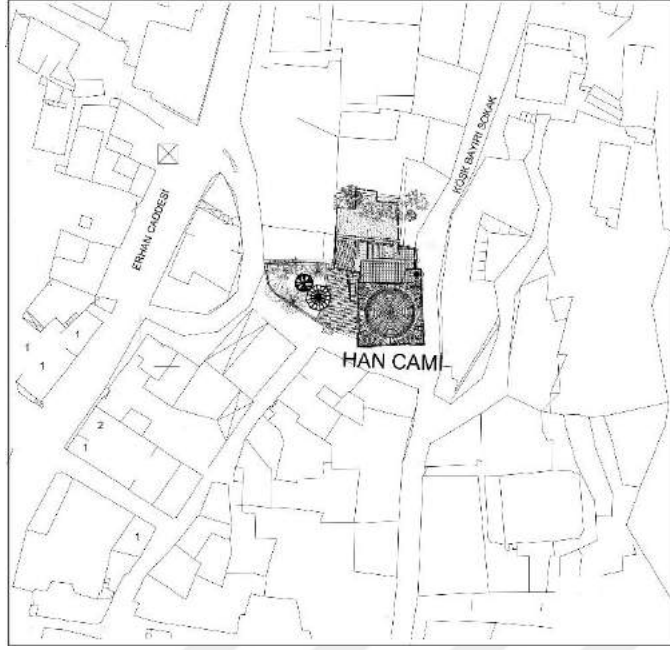
Caminin harimine üst katta yer alan yuvarlak kemerli bir kapıdan girilmektedir (Şekil 3.12.10). Harimin duvar ölçüleri birbirinden farklı olmakla birlikte kareye yakın bir plan tipi gösterir. Harimin doğu ve batı duvarlarında üçer adet pencere

bulunmaktadır (Şekil 3.12.11). Kuzey ve güney duvarlarında ise ikişer adet pencere yer almaktadır (Şekil 3.12.12). Dışarıdan dikdörtgen çerçeve görüntülü pencereler iç mekânda yuvarlak kemerli nişlerin içerisinde yer almaktadır. Güney duvarının ortasında yarım daire biçiminde duvara oyulmuş mihrap nişi, batı köşesinde minber, doğu köşesinde vaaz kürsüsü yer almaktadır (Şekil 3.12.13).

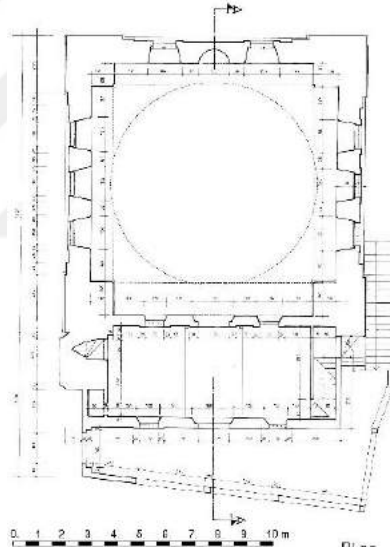
Alt katın üst örtüsünde ahşap kirişler kullanılmıştır (Şekil 3.12.14.). Harimin üzeri tek kubbe ile örtülmüştür (Şekil 3.12.15.). Çokgen yapıya sahip olan kubbenin on iki köşesi bulunmakta olup her köşesinde bir adet yarım daire kemerli pencere yer almaktadır. Kubbenin üzerinde alem yer almaktadır. Kubbeye pandantiflerle geçiş sağlanmıştır (Şekil 3.12.16.). Kubbeyi taşıyan sivri kemerlerin ayaklarının bodur olması sebebiyle pandantifler daha aşağıdan başlamıştır. Bu görüntü ile iç mekân masif bir görünüm kazanmıştır. Yapının dört köşesinde silindirik ağırlık kuleleri bulunmaktadır (Şekil 3.12.17). Kare kaideli ağırlık kuleleri, cephelerden taşırılarak payanda görevinde de kullanılmıştır. Kulelerin üzeri kurşunla kaplanmış olup tepelerinde alem bulunmaktadır.

Caminin minaresine son cemaat yerinin kuzey köşesinde doğu duvarına açılan kapıdan giriş sağlanmaktadır. Minare son cemaat yerinin güney doğusuna bitişik olarak konumlanmıştır. Minarenin gövdesi aşağıdan yukarıya doğru incelmektedir. Minare gövdesinin güney bölümünde yer yer pencereler bulunmaktadır. Tek şerefeli olan minarenin tepesinde alem yer almaktadır (Şekil 3.12.18).

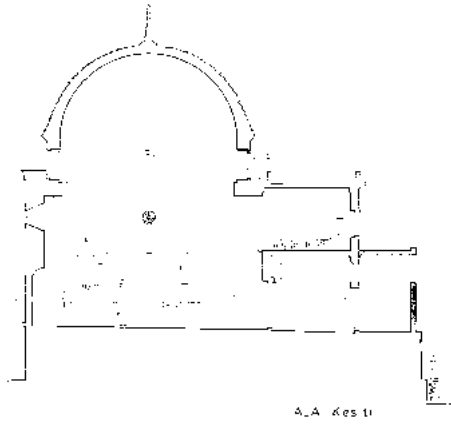
Cami düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Son cemaat yeri ve harimin giriş kapıları ahşaptır. Caminin kitabesi beyaz mermer malzemedendir. Minber ve kürsü ahşap malzemedendir. Ahşap çerçeveli pencereler demir korkuluklarla çevrelenmiştir. Caminin minaresi kesme taş malzeme ile örülmüştür. Cami, birçok onarım geçirmiş olup günümüzde ibadete açıktır.

Şekil 3.12.1. Han Camisi Konumu.
Kaynak: UMK Mimarlık ve Restorasyon.

Şekil 3.12.2. Han Camisi Planı.
Kaynak: V.G.M.A.

Şekil 3.12.3. Han Camisi Kesiti ve 3D Lazer Taraması.
Çizim: V.G.M.A., Görsel UMK Mimarlık ve Restorasyon'a aittir.

Şekil 3.12.4. Talas Han Camisi Genel Görünümü.
Soldaki fotoğraf yazara, sağdaki fotoğraf UMK Mimarlık ve Restorasyon'a aittir.

Şekil 3.12.5. Talas Han Camisi Son Cemaat Yeri Alt Kat Girişi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.12.6. Han Camisi Son Cemaat Yeri Kuzey Cephesi.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.12.7. Han Camisi Son Cemaat Yeri Mihrabı.
Fotoğraf yazara aittir.

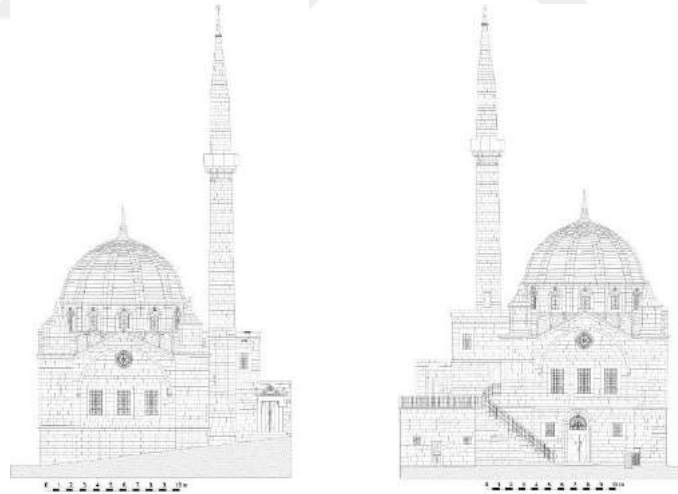
Şekil 3.12.8. Han Camisi Son Cemaat Yeri Üst Kat Girişi.
Fotoğraf yazara aittir.

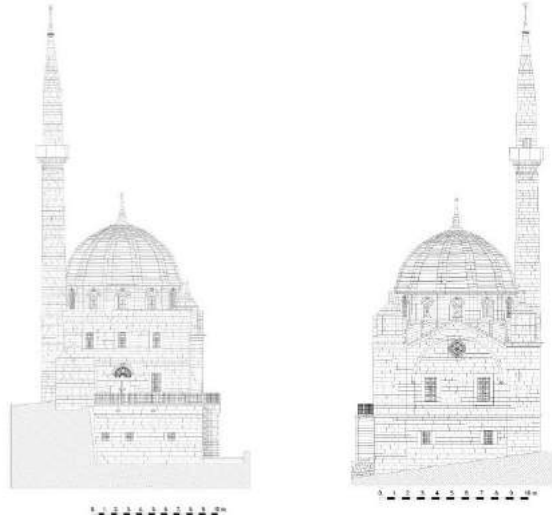
Şekil 3.12.9. Han Camisi Mahfili.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.12.10. Han Camisi Harime Giriş Kapısı.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.12.11. Han Camisi Doğu ve Batı Cephesi Görünüşleri ile harimin doğusu ve batısından görünümü.
Çizimler UMK Mimarlık ve Restorasyon'a, fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.12.12. Han Camisi Kuzey ve Güney Cephesi Görüşleri ile harimin kuzeyinden ve güneyinden görünümü.

Çizimler UMK Mimarlık ve Restorasyon'a, fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.12.13. Han Camisi Harimin Mihrap Minber ve Vaaz Kürsüsü.

Fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.12.14. Han Camisi Alt Kat Bölümünün Üst Örtüsü.

Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.12.15. Han Camisi Kubbesi.
Fotoğraflar yazara aittir.

Şekil 3.12.16. Han Camisi Kubbeye Geçişi Sağlayan Pandantifler.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.12.17. Han Camisi Ağırılık Kuleleri.
Fotoğraf yazara aittir.

Şekil 3.12.18. Han Camisi Minaresi.
Fotoğraf yazara aittir

3.13. Aziziye Camisi (1903)

Aziziye Camisi, Kayseri ili, Pınarbaşı ilçesi sınırlarındaki Kayaönü Mahallesi'nde yer almaktadır (Şekil 3.13.1). Caminin ana giriş kapısı üzerinde yer alan kitabeye göre yapı 1903-1912 yılları arasında yapılmıştır. Ancak caminin içinde bulunan bir diğer kitabe, caminin yapım yılını 1870 olarak işaret etmektedir (Katipoğlu Özmen, 2014, s. 97).

Katipoğlu Özmen (a.g.e.), yapının 1870 yılında inşa edilmiş olduğunu ancak 1903 yılından 1912 yılına kadar detaylı bir onarım geçirdiğini söylemektedir. Bu tarihten sonra yola çıkarak yapının bugünkü şeklini II. Abdülhamid Dönemi'nde aldığı söylenebilir.

Cami, dikdörtgen plana sahiptir (Şekil 3.13.2). 11.50 x 11.90 m ölçülerindeki harimin alanı 137 m²'dir. Caminin son cemaat yeri ile birleşen kuzey cephesi diğer cephelere göre daha yüksektir. Kuzey cephede bulunan son cemaat yeri sivri kemerlerle üç bölüme ayrılmıştır (Şekil 3.13.3). Son cemaat yerinin alanı 36 m²'dir. Son cemaat yerinin doğu ve batı cepheleri harimden uzanan duvarlar ile örülüdür ve birer tane dikdörtgen pencere açıklığı bulunmaktadır.

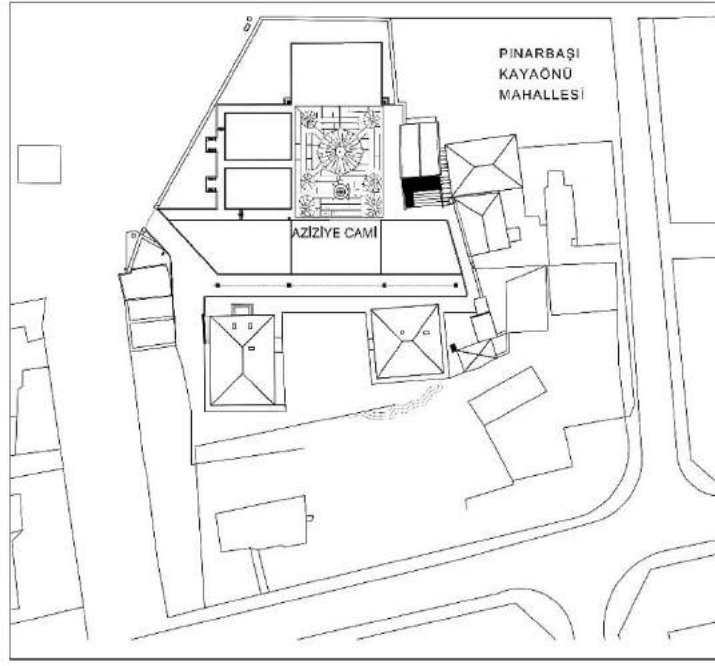
Caminin harimine kuzey duvarına açılan basık kemerli kapıdan girilmektedir (Şekil 3.13.4). Harim, kareye yakın bir dikdörtgen plan tipindedir. Harimin beden

duvarlarından doğu ve batıda dörder adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.13.5 ve Şekil 3.14.6). Kuzey ve güney duvarlarında, ikişer adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.13.7 ve Şekil 3.13.8). Bu pencereler yuvarlak kemerli olup beden duvarlarının alt bölümlerinde yer almaktadır. Harimin doğu, batı ve güney cephelerin üst bölümlerinde ikişer adet revzen bulunmaktadır. Revzenler dış cephede üçgen alınlıkların içinde yer almaktadır (Şekil 3.13.9). Güney duvarının ortasında yer alan mihrabın batısında minber, doğusunda vaaz kürsüsü bulunmaktadır (Şekil 3.13.10). Vaaz kürsüsü ve minber, günümüze yakın bir dönemde eklenmiş olabilir. Harimin kuzey duvarındaki giriş kapısının iki yanında, simetrik olarak açılmış, yuvarlak kemerli kapılar bulunmaktadır (Şekil 3.13.11). Bu giriş kapısının batısında yer alan kapıdan minareye, doğusunda yer alan kapıdan ise mahfile ulaşılmaktadır. Mahfil harimin kuzeyinde, üst bölümünde yer almaktadır (Şekil 3.13.12). Mahfilin alanı 33 m²'dir.

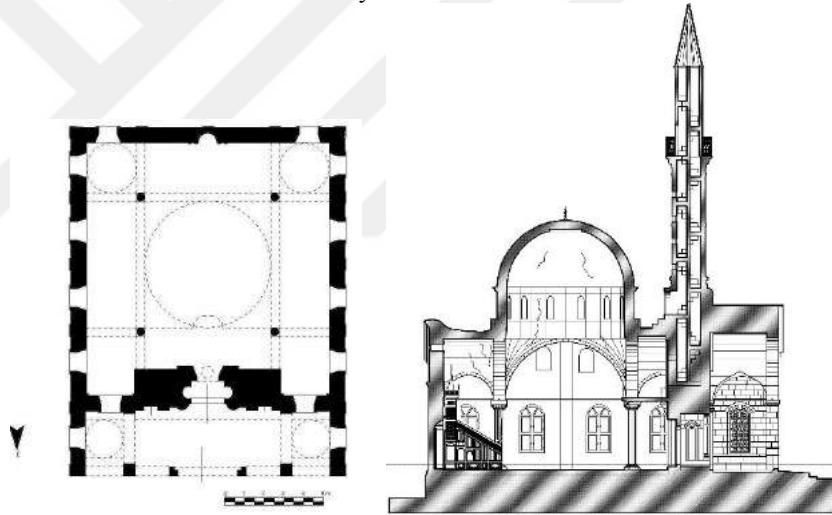
Son cemaat yerinin üst örtüsü üç bölümlüdür. Sivri kemerlerin taşıdığı üst örtüler; orta bölümde ahşap kaplamalı beşik tonoz ile yan bölümler ise kubbeler ile örtülmüştür (Şekil 3.13.13.). Harimin üzeri; merkezi bir kubbe, dört yönde tonozlar ve köşelerde küçük kubbeler ile örtülmüştür (Şekil 3.13.14 ve Şekil 3.13.15.). 6.11 m. çapındaki merkezi kubbenin onikigen kasnağının her köşesinde birer adet yuvarlak kemerli dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Toplamda 12 adet olan kubbe kasnağındaki bu pencereler vitraylıdır.

Caminin minaresi harime giriş kapısının üzerinde bulunacak şekilde yerleştirilmiştir. Tek şerefeli olan minarenin üzeri külah ile örtülmüştür ve tepesinde alem bulunmaktadır (Şekil 3.13.16).

Caminin tamamında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Minber, vaaz kürsüsü, mahfil ve pencere kapakları ahşap malzemedendir. Pencereler metal korkuluklarla çevrelenmiştir. Mihrap taş malzemedendir. Cami sağlam durumdadır ve günümüzde ibadete açıktır.

Şekil 3.13.1. Aziziye Camisi Konumu.
Kaynak: V.G.M.A.

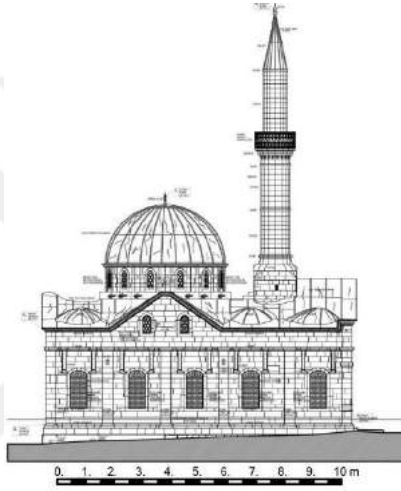
Şekil 3.13.2. Aziziye Camisi Planı ve Kesiti.
Kaynak: V.G.M.A.

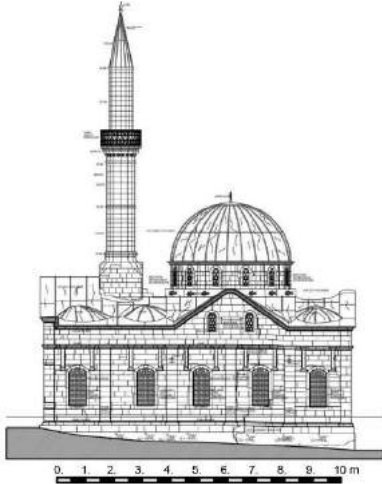
Şekil 3.13.3. Aziziye Camisi Son Cemaat Yeri.
Soldaki fotoğraf; (V.G.M.A.), sağdaki fotoğraf; (Gündoğan, 2015, s. 171)

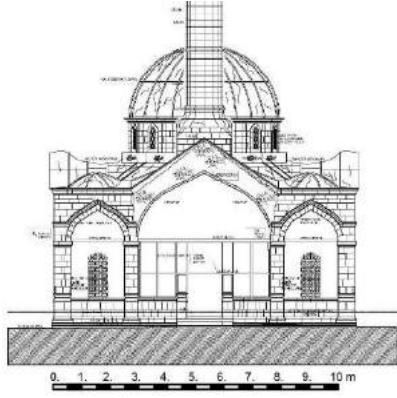
Şekil 3.13.4. Aziziye Camisi Harime Giriş Kapısı.
Kaynak: (Gündoğan, 2015, s. 173)

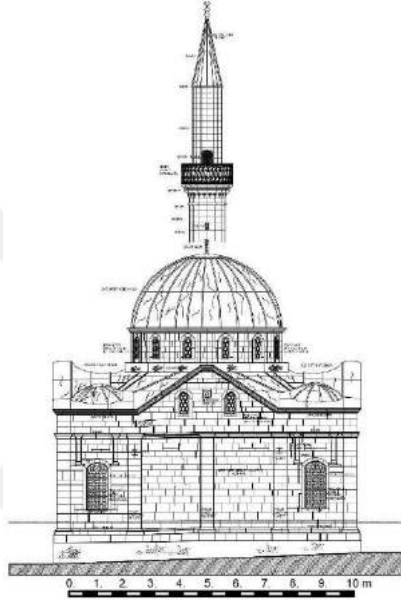
Şekil 3.13.5. Aziziye Camisi Doğu Cephesi.
Çizim: V.G.M.A., Fotoğraf:(Gündoğan, 2015, s. 173)

Şekil 3.13.6. Aziziye Camisi Batı Cephesi.
Çizim ve Fotoğraf V.G.M.A.

Şekil 3.13.7. Aziziye Camisi Kuzey Cephesi.
Çizim: V.G.M.A., Fotoğraf: (Gündoğan, 2015, s. 170)

Şekil 3.13.8. Aziziye Camisi Güney Cephesi.
Çizim: V.G.M.A., Fotoğraf: (Gündoğan, 2015, s. 170)

Şekil 3.13.9. Aziziye Camisi Revzenleri.
Kaynak: (Gündoğan, 2015, s. 168-180)

Şekil 3.13.10. Aziziye Camisi Mihrap, Minber ve Vaaz Kürsüsü.
Kaynak: (Gündoğan, 2015, s. 177)

Şekil 3.13.11. Aziziye Camisi Harime Giriş Kapısının İki Yanında Bulunan Kapılar.
Kaynak: (Gündoğan, 2015, s. 170)

Şekil 3.13.12. Aziziye Camisi Harimin kuzeyinden görünümü ve Mahfil.
Kaynak: (Gündoğan, 2015, s. 190)

Şekil 3.13.13. Aziziye Camisi Son Cemaat Yerinin Beşik Tonozlu Üst Örtüsü ve Kubbesi.
Kaynak: (Gündoğan, 2015, s. 172)

Şekil 3.13.14. Aziziye Camisi Kubbesi.
Kaynak: (Gündoğan, 2015, s. 168-177)

Şekil 3.13.15. Aziziye Camisi Tonozlu Üst Örtüsü ve Küçük Kubbeleri.
Kaynak: (Gündoğan, 2015, s. 177-178)

Şekil 3.13.16. Aziziye Camisi Minaresi.
Kaynak: (Gündoğan, 2015, s. 167)

3.14. Tomarza Merkez Camisi (1906)

Tomarza Merkez Camisi, Kayseri ili, Tomarza ilçesi merkezinde bulunmaktadır (Şekil 3.14.1). Giriş kapısında yer alan 2 kitabeden anlaşıldığı kadarıyla yapının 1745 yılında Hacı Hüseyin tarafından inşa ettirildiği, ancak eski caminin bilinmeyen bir tarihte yıkılması sonucunda bugünkü yapının Müderris Hacı Hafız tarafından II. Abdülhamid adına 1906 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. (Katipoğlu Özmen, 2014, s. 100), (Özbek, 2011b, s. 59).

Cami, dikdörtgen plana sahiptir (Şekil 3.14.2). 8.67 x 10.20 m. ölçülerindeki harimin alanı 88 m²'dir. Caminin kuzey cephesinde son cemaat yeri bulunmaktadır. Yuvarlak kemerlerle üç bölüme ayrılan son cemaat yerinin alanı 42 m²'dir (Şekil 3.14.3).

Caminin harim bölümü kareye yakın dikdörtgen plana sahiptir. Harime, kuzey duvarına açılan yuvarlak kemerli düz lentolu kapıdan girilmektedir (Şekil 3.14.4). Harimin doğu ve batı cephelerinde dörder adet altta, birer adet üstte olmak üzere beşer adet pencere bulunmaktadır (Şekil 3.14.5). Kuzey cephede alt bölümde iki adet pencere, güney cephede ise üstte bir adet altta iki adet pencere yer almaktadır (Şekil 3.14.6). Bu pencereler dışardan yuvarlak kemerli içerden dikdörtgen formundadır. Güney duvarının ortasında; sonradan yapıldığı anlaşılan mihrap, mihrabın batısında minber, doğusunda ise vaaz kürsüsü yer almaktadır (Şekil 3.14.7). Harimin kuzeyinde

mahfil bulunmaktadır (Şekil 3.14.8). Mahfilin üst katına kuzeydoğu köşede yer alan merdivenlerle ulaşılmaktadır. Mahfilin toplam alanı 12 m²'dir.

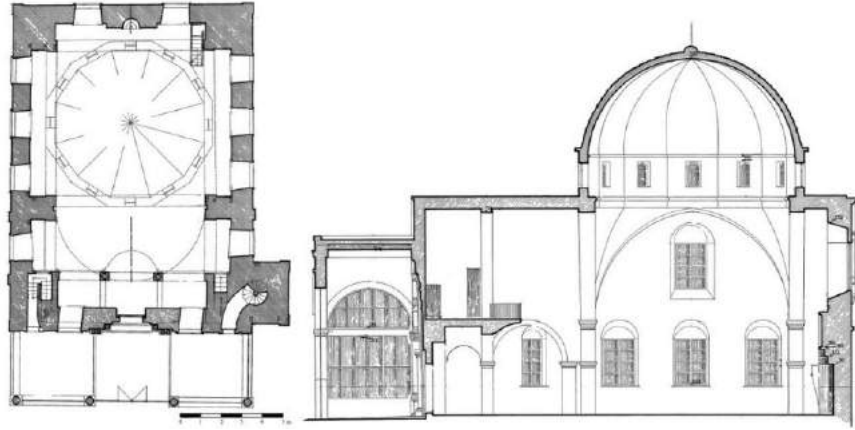
Son cemaat yerinin üzeri ahşap kirişlerle örtülmüştür. Harime girişte yer alan dikdörtgen bölümün üzeri tonoz örtü ile örtülmüştür (Şekil 3.14.9). Harimin üzeri ise tek kubbe ile örtülmüştür (Şekil 3.14.10). 9 m. çapındaki kubbeye pendentiflerle geçilmektedir (Şekil 3.13.11). Kubbe onikgen kasmağının her bir köşesinde olmak üzere toplam on iki adet yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır.

Caminin minaresi harimin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Minarenin kaidesi caminin beden duvarına bitişiktir fakat bir bölümü batı cephesinden dışa çıkıntı yapmaktadır (Şekil 3.14.12). Tek şerefeye sahip olan minarenin üzeri külah ile örtülmüştür ve tepesinde alem yer almaktadır.

Yapının tamamı koyu gri renkte yöresine özel Tomarza taşı denilen düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Kubbe örtüsü dıştan kademeli olarak örülmüş bir kaplamaya sahiptir. Pencere kapakları, minber ve vaaz kürsüsü ahşap malzemedendir. Mihrap mermer malzemedendir. Cami sağlam durumdadır ve günümüzde ibadete açıktır.

Şekil 3.14.1. Tomarza Merkez Camisi Konumu.
(Google Earth, 11.01.2021)

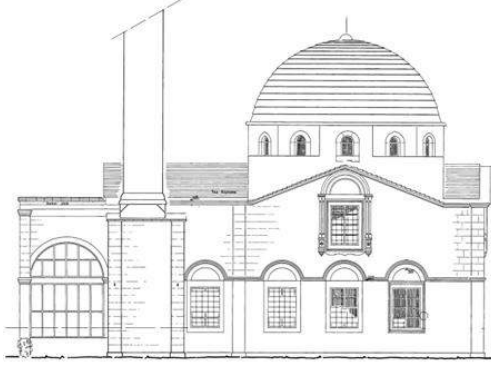
Şekil 3.14.2. Tomarza Merkez Camisi Plan ve Kesiti.
Kaynak: V.G.M.A.; (Katipoğlu Özmen, 2014, s. 184)

Şekil 3.14.3. Tomarza Merkez Camisi Son Cemaat Yeri.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 461)

Şekil 3.14.4. Tomarza Merkez Camisi Harime Giriş Kapısı.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 465)

Şekil 3.14.5. Tomarza Merkez Camisi Batı Cephesi Görünüşü.
Çizim: V.G.M.A.; (Katipoğlu Özmen, 2014, s. 184). Fotoğraf: (Solak, 2013, s. 463)

Şekil 3.14.6. Tomarza Merkez Camisi Harimin Kuzey ve Güney Cepheleri.
Kaynak: (Özbek, 2011a, s. 57-58)

Şekil 3.14.7. Tomarza Merkez Camisi Mihrap, Minber ve Vaaz Kürsüsü.
Kaynak: (Özbek, 2011a, s. 60)

Şekil 3.14.8. Tomarza Merkez Camisi Harimin kuzeyinden görünümü ve Mahfili.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 467-468)

Şekil 3.14.9. Tomarza Merkez Camisi Harim Girişinin Üst Örtüsü.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 469)

Şekil 3.14.10. Tomarza Merkez Camisi Kubbesi.
Soldaki fotoğraf: (Solak, 2013, s. 468), sağdaki fotoğraf: (Özbek, 2011a, s. 60)

Şekil 3.14.11. Tomarza Merkez Camisi Kubbeye Geçişi Sağlayan Pandantif.
Kaynak: (Solak, 2013, s. 467)

Şekil 3.14.12. Tomarza Merkez Camisi Minaresi
Kaynak: (Solak, 2013, s. 469)

4. BÖLÜM

KAYSERİ'DE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİ CAMİLERİNİN DEĞERLENDİRMESİ

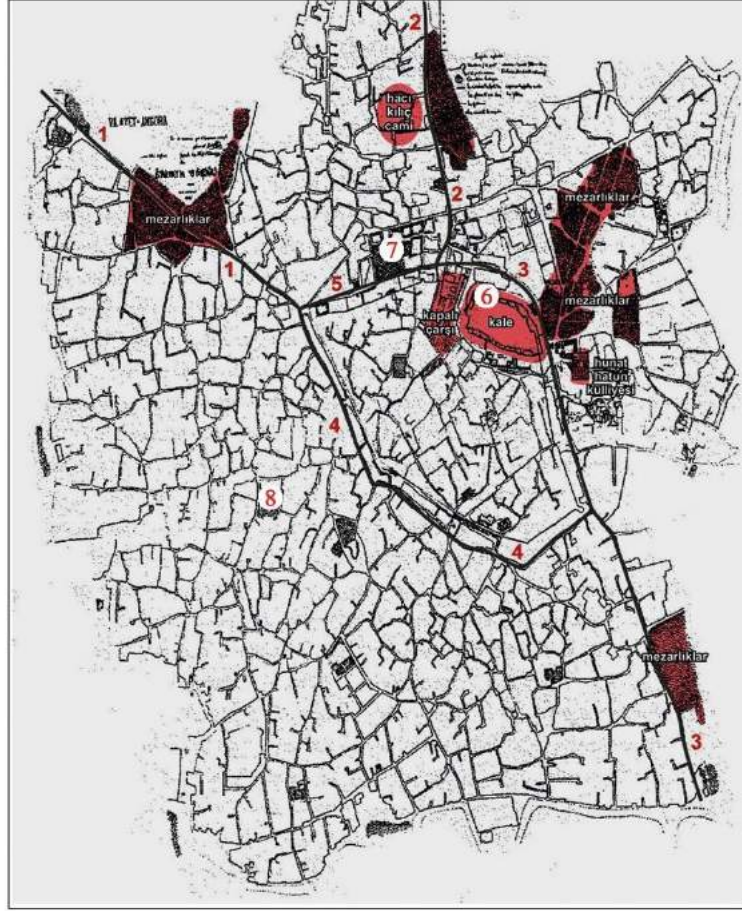
Tezin bu bölümünde, Kayseri’de 15. - 20. yy başı arasında Osmanlı Dönemi’nde yapılan 14 adet caminin mekânsal özelliklerinin, çatı örtülerinin, cephe ve plan düzenlerinin detaylı olarak incelenmesi sonucunda, aynı zaman aralığında, Osmanlı İmparatorluğu’nun başkentlerinde ortaya çıkan anıtsal örnekler ile olan benzerlik ve farklılıkları ele alınacaktır. Bu kıyaslama, camilerin kent ile kurdukları ilişki; plan tipolojileri; örtü sistemleri; kesit ve cephe özellikleri ana başlıkları altında yapılacaktır.

4.1. Osmanlı Dönemi Kayseri Camilerinin Kent ile Kurduğu İlişki

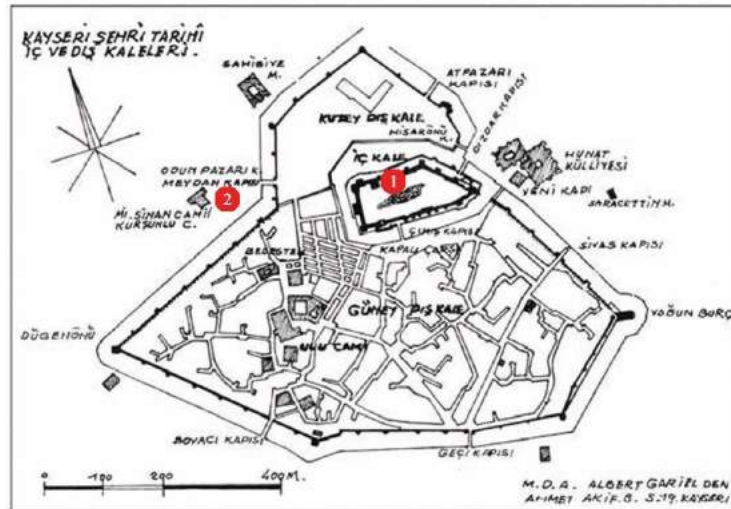
Kayseri, Fatih Sultan Mehmet Dönemi’nde, 1464 yılında, Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiştir (Uzunçarşılı, 1988, s. 89). Dört semte ayrılan Kayseri, otuz beş mahalleden oluşan büyük bir yerleşim merkezi olmuştur (Gökbilgin, 1955, s. 94). 1882 tarihinde hazırlanan Kayseri haritası, yolların düzeltilmesi için hazırlanmış olup şehrin gelişimi ve surlarla ilgili bilgi vermektedir (Erayşar, 2000, s. 63). (Şekil 4.1.1.) Osman Erayşar’a göre (2000, 63) bu haritanın genel görünümünden, şehrin mahalle yapısının Ortaçağ özelliklerini taşıyan bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

İç kalenin ve sur duvarlarının dışında kalan daha sonraları kurulan mahalle ve bölümleri “Dış Şehir” olarak bilinmektedir (Kars, 1995, s. 37), (Tekinsoy, 2011, s. 17). “İçeri Şehir” ise kapalı çarşı ve on dokuz mahalleyi içinde bulunduran etrafı surlarla çevrili alandır (Karademir, 2019, s. 46). Kayseri’nin, iç kale ile surlar ve kapılarla ilgili ilk kroki çalışmaları Albert Gabriel tarafından hazırlanmıştır (Köse, 2018, s. 43). 1931 yılında hazırlanan krokide iç kale ve surların çevresini görmek mümkündür. (Şekil 4.1.2.) Yine Gabriel tarafından 1927-1929 yılları arasında hazırlanan haritada,

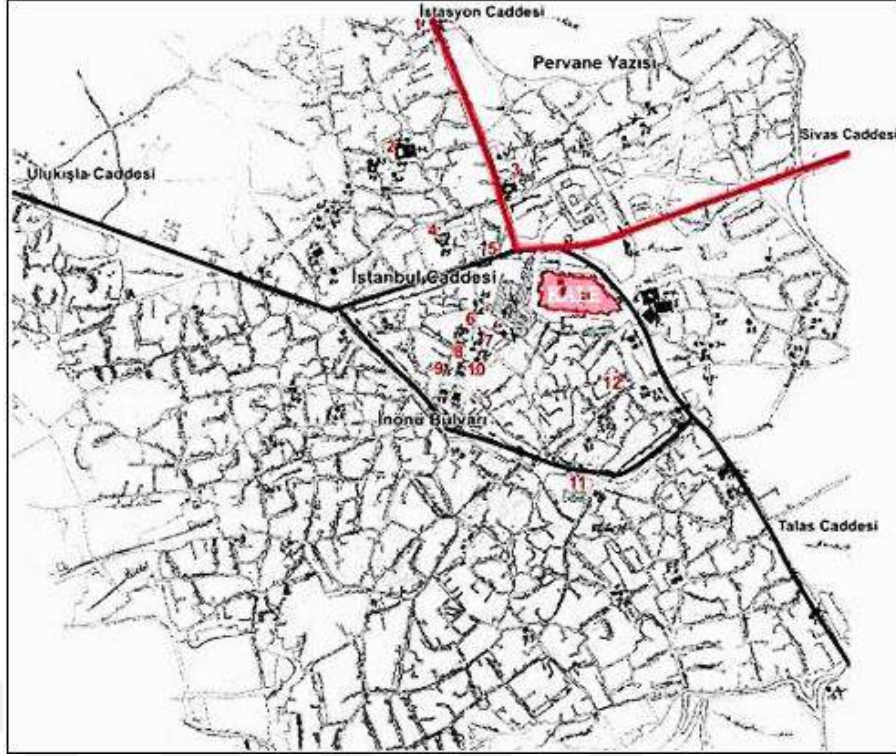
İnönü Bulvarı, Sivas Caddesi, İstanbul Caddesi (Ulu Kışla Caddesi), Erkiyet yolu olan İstasyon Caddesi, Gesi ve Tavlusun yolu olan Talas Caddesinin günümüzde de kullanılan önemli yollardan olduğu görülmektedir. (Tekinsoy, 2011, s. 55). (Şekil 4.1.3.)

Şekil 4.1.1. Jean S. Euthychides tarafından 1882 yılında hazırlanan Kayseri haritası
Numaralar: 1-Ulukışla Caddesi; 2-Kurşunlu Camisi'nin bulunduğu sokak aksı; 3-Talas'a giden şose yol; 4-dış kale surlarını izleyen yol aksı, 5-İstanbul Caddesi, 6-İç Kale Camisi, 7-Kurşunlu Camisi, 8-İsa Kümbet Camisi. Kaynak: (Ervanşar, 2000, s. 69).

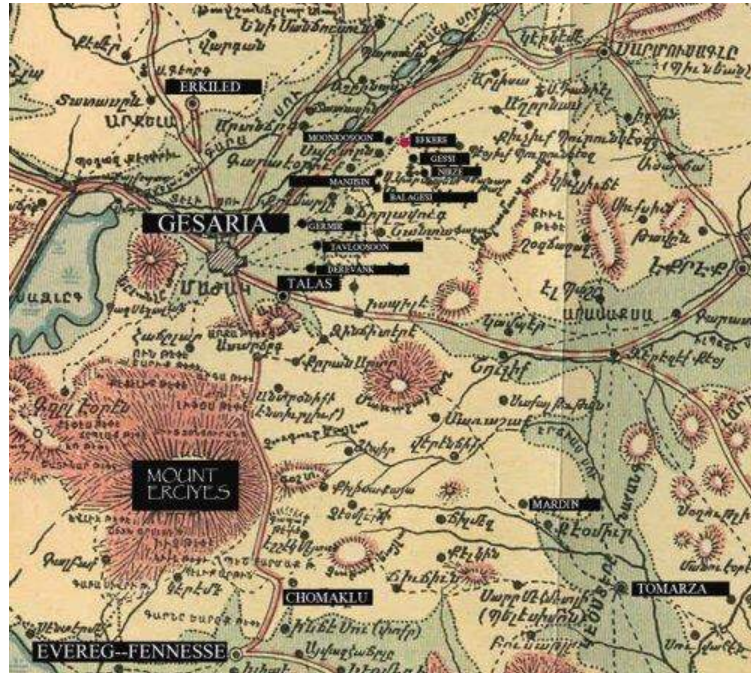

Şekil 4.1.2. Albert Gabriel tarafından hazırlanan 1931 yılında Kayseri İç Kale ve Surların Sınırları
Numaralar: 1-İç Kale Camisi, 2-Kurşunlu Camisi. Kaynak:(Aktüre, 1987, s. 23)

Şekil 4.1.3. Albert Gabriel tarafından hazırlanan 1927-1929 yılları arası Kayseri haritası
 1-Hacı Kılıç Camii 2-Gevher Nesibe Medresesi 3-Serçeñnü Medresesi 4-Kurşunlu Camii 5-Hamam 6-Bedesten
 7-Vezir Han 8-Camii Kebir 9-10-Mahkeme Hanı 11-Lise 12-Güpgüpoğlu Konağı 13-Hunat Medresesi ve Cami
 Kaynak: (Sönmez & Alper, 2012, s. 120)

1937 tarihinde, Arşag Alboyacıyan (1937) tarafından, Ermenilerin yaşadığı yerleri ifade etmek için hazırlanan haritada Kayseri merkezi (Gesaria) ve etrafında bulunan yerleşim alanları görülebilmektedir (Şekil 4.1.4).

Şekil 4.1.4. Arşag Alboyacıyan tarafından hazırlanan 1937 yılındaki Kayseri Haritası
 (Alboyacıyan, 1937)

Bu tez kapsamında incelenen 14 adet Osmanlı Dönemi Camisinin genel haritada ilçeler üzerinden konumları Ek-1’de gösterilmiştir. Kayseri merkezde bulunan, Kayseri kalesi ve çevresinde yer alan üç adet caminin konumu Ek 2’de, Talas ilçesinde yer alan üç adet caminin konumu ise Ek 3’de yer alan hâlihazır haritalar üzerinde gösterilmiştir. Diğer sekiz adet caminin konumları Ek 4, Ek 5, Ek 6, Ek 7 ve Ek 8’de gösterilmiştir. Kale surlarının içerisinde yer alan İç Kale (Fatih) Camisi, surların kuzeybatısında yer alan Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi ve surların güney batısında yer alan Melikgazi İsa Kümbet (Salibahçe) Camisi, 15. ve 16.yy’da inşa edilmişlerdir. 17. yüzyılda inşa edilen ve içinde kervansarayının da bulunduğu bir külliye’nin parçası olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi’nin ise kalenin bulunduğu merkezden oldukça uzakta olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle 19. yy’a gelindiğinde yapılan camilerin merkezden uzaklaştığı ve periferi yayıldığı açıkça görülmektedir (Tablo 2). Talas, Pınarbaşı ve Tomarza’da yapılan 6 cami bu değişimin açık göstergesi olarak okunabilir.

19. yy’dan 20. yy başına kadar camilerin konumunda görülen bu merkez’den periferi doğru yayılan değişimin aynı zamanda camilerin banileri bazında görülen değişim ile de paralel olduğu iddia edilebilir. 19. yy’a kadar Kayseri Camilerinin yerel yöneticiler veya devlet adamları tarafından vakfedildiği, sonraki dönemde ise banilerin Osmanlı sultanları oldukları gözlenmektedir. Özellikle Kayseri’nin merkezinden uzakta, Talas ve Tomarza gibi küçük yerleşimlerde, Sultan Abdülmecid, II. Abdülhamid ve Abdülaziz’in banisi olduğu camilerin varlığı dikkat çekicidir (Tablo 2). Bu durumu 19. yy’daki merkezi yönetimin taşradaki hakimiyetini arttırmayı amaçlayan tutumun mimarideki yansıması olarak okumak mümkündür (Katipoğlu Özmen, 2018).

Osmanlı Mimarisine dair geleneksel tarih yazımında cami ve mahalle arasındaki gelişimsel ilişki, Kuban (1982, s. 143) ve Barkan (2015, s. 239) tarafından İslam şehrinin en büyük özelliğinin, şehrin mahallelere bölünmesi olduğu ve camilerin büyüyen bir şehrin yeni bir mahallesinin çekirdeği niteliğinde olduğu şeklinde aktarılmaktadır. Aynı ismi taşıyan mahalle ve camiler bu durumun kanıtı olarak gösterilmektedir (Erkiletlioğlu, 2006, s. 371). Bu genel okuma, Kayseri’deki Osmanlı Dönemi yapıları için de geçerli olmuştur. Örneğin; 19.yy’da inşa edilmiş, Talas ilçesinde bulunan Han Cami ve Harman Cami buldukları mahalleri ile aynı isimleri

taşırılar. Tavlusun Yukarı Mahalle’de aynı isimle yer alan cami, İncesu ilçesinin Kara Mustafa Paşa Mahallesi’nde yer alan külliye ve camisi de mahallesi ile aynı adı taşımaktadır.

4.2. Osmanlı Dönemi Kayseri Camilerinin Mekânsal Özellikleri

İncelenen camilerin yapım yılı, plan tipi, harim mekânı özellikleri, son cemaat yeri ve mahfillerin varlığı büyüklükleri ile ilgili detaylı analizler 3. Bölümde sunulmuştur. Bu analizlerde harim duvarları ile tamamen kapatılan son cemaat mekanları kapalı, yanlardan kapatılanlar yarı açık, kapatılmayan mekanlar ise açık olarak ifade edilmiştir. Camilerin planları kronolojik olarak sıralanıp, harim ve son cemaat yerlerinin metrekareleri ile mekânsal özelliklerinin anlaşılabilmesi için Tablo 2 ve Ek 9’da gösterilmiştir.

Mekânsal özellikleri açısından yüzyıl bazında sıralanacak olunursa, 15. yy’da inşa edilen ve kare plan tipine sahip İç Kale Cami’nin son cemaat yeri bulunmamaktadır. 16. yüzyılda inşa edilen İsa Kümbet Camisinin harim mekânı kare plan tipindedir ve sonradan kapatılarak yapıya dahil edilen son cemaat yeri ile birlikte dikdörtgen plan tipolojisi göstermektedir. Daniş Ali Bey Camisi, 16. yy’da inşa edilmiştir, asimetrik plana sahiptir ve son cemaat yeri bulunmamaktadır. Yine 16. yy’da inşa edilen Kurşunlu Cami kare plan tipindedir. Son cemaat yeri açık alanlı ve dikdörtgen planlıdır. 17. yy’da inşa edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Cami’nin harim mekânı kare planlıdır. Son cemaat yeri açık alana sahip ve dikdörtgen planlıdır. Son cemaat yeri günümüze yakın tarihlerde giydirme cam sistemi kapatılmıştır. 18. yy’da inşa edilen Gesi Orta Mahalle Cami ve Erkiletli Nişancı Mehmet Paşa Cami’nin harim mekânı kare plan tipine sahiptir. Gesi Orta Mahalle Cami’nin son cemaat yeri bulunmamaktadır. Nişancı Mehmet Paşa Cami’nin son cemaat yeri yarı açık alana sahip ve dikdörtgen planlıdır. 19. yy’da inşa edilen Harman Camisi ve Ali Saip Paşa Camisi harim mekanları dikdörtgen plan tipine sahiptir. Son cemaat yerleri de dikdörtgen planlıdır. Talas Harman Cami’nin son cemaat yeri yarı açık, Talas Ali Saip Paşa Cami son cemaat yeri kapalı mekânlıdır. 19. yy’ın sonlarında inşa edilen Tavlusun Yukarı Mahalle Cami ve Han Cami’nin harim mekanları kare planlı olup son cemaat yerleri kapalı alanlı ve dikdörtgen planlıdır. 20. yy’ın başlarında inşa edilen Tomarza Merkez Camisi’nin harimi dikdörtgen plan tipi göstermektedir. Yine aynı

dönemde inşa edilen Aziziye Camisi'nin harim mekânı kare plan tipi göstermektedir. İki caminin de son cemaat yeri yarı açık alanlı ve dikdörtgen planlıdır.

Camilerin plan şemaları, genellikle kare planlı harimin son cemaat yeri ile birleşimiyle birlikte dikdörtgen plan tipi göstermektedir. Üç veya beş gözlü son cemaat yeri mekanları; açık, yarı açık ve kapalı olarak tasarlanmış ve harim bölümlerinin kuzey cephelerindeki girişlerle birleştirilmiştir.

İncelenen camilerden bazılarının avlu düzenlemesi vardır. Kurşunlu Cami'nin avlunun kuzeyinde yer alması Osmanlı klasik dönem mimari üslubunu yansıtmaktadır. Külliye içinde yer alan Kara Mustafa Paşa Camisi'nin avlusu günümüze ulaşmamış olsa da caminin kuzeybatı aksında günümüze ulaşan avlu giriş kapısı ve kitabesi mevcuttur. Gesi Orta Mahalle Cami, Nişancı Mehmet Paşa Cami, Tomarza Merkez Cami örnekleri de avlu içinde yer alan camilerdir.

Kayseri'de incelenen Osmanlı camileri ile başkentlerde incelenen anıtsal yapılar karşılaştırıldığında (Tablo 6) gözlemlenen ilk durum, yapıların arasındaki mekânsal büyüklük farkıdır. Beklendiği üzere başkentlerde sultanların adına yaptırılan anıtsal örnekler, toplam alan bakımından Kayseri'deki yapıların oldukça üstündedir. Bu genel durumu bozan tek yapı II. Selim adına Kayseri'de inşa ettirilen ve Mimar Sinan eseri olan Kurşunlu Camisi olmuştur.

Bu mekânsal incelemede başkentler üzerinden yapılan genel mimarlık tarihi okuması ile farklılık gösteren durum harim mekanlarının büyüklüğü ile toplam mekânın oranı arasında görülmektedir. Ana ibadet alanını, harimi, oluşturan mekân ile son cemaat yeri ve mahfillerin dahil edildiği toplam alanın birbiri ile oranı Osmanlı cami mimarisinde 16. yy'ı tanımlayan sultan camilerinde bu oran 1,4'ü geçmez iken, bu oranın hem başkent geç dönem örneklerinde, hem Mimar Sinan'ın geç dönem yapılarında, hem de Kayseri camilerinde 1,5'in üstünde olduğu görülmektedir (Tablo 6). Bu durumun nedenlerinden ilkinin 19. yy mimarlık ortamının değişen beğenileri sonucu değişen mekânsal kurgu olduğu şüphesizdir, ancak aynı oranların 16. yy'ın ikinci yarısından itibaren hem başkentte hem de Kayseri'de görülmesi önem arz etmektedir. Katipoğlu (2007) tarafından 16. yy sonu Mimar Sinan camileri üzerine yapılan incelemede, harim ile toplam mekân arasındaki bu ilişki, Mimar Sinan'ın

sultanlar dışında devletin önemli kademelerindeki yöneticiler için tasarladığı camilerinde, kubbe boyutunu büyüterek bir mekânsal büyüme oluşturamayacağı için, son cemaat yerlerini ve mahfilleri genişleterek büyük bir alan yarattığı şeklinde açıklanmaktadır. Bu savdan yola çıkarak, benzer bir durumun Kayseri'deki yapılarda da görüldüğü söylenebilir. Daha büyük bir merkezi kubbe ile örtülen ana mekân yerine 16. yy'dan itibaren Kayseri camilerinin son cemaat yerlerinin ve mahfillerinin büyüdüğü görülmüştür.

4.3. Osmanlı Dönemi Kayseri Camilerinin Örtü Sistemleri

Osmanlı Dönemi'nde Kayseri'de inşa edilmiş camilerin örtü sistemleri kubbe ve tonoz çatı olarak ele alınmıştır. İncelenen camilerin tamamında harim kısmının üzeri kubbe ile örtülerek Osmanlı klasik dönem mimarisinin merkezi mekân fikri benimsendiği görülmüştür. Genellikle kubbeler beden duvarları haricinde kasnaklar yardımı ile taşınmış ve kubbeye geçiş elemanı olarak pandantif ve tromp kullanılmıştır. Ayrıca Osmanlı klasik dönemde kubbeyi desteklemek için kullanılan ağırlık kulelerinin kullanımı Kayseri örneklerinde de görülmüştür. Kubbe kasnaklarında pencerelere yer verilerek, iç mekân aydınlatmasına katkı sağlanmıştır. Son cemaat mekanlarının örtü sistemlerinde; kubbe ve tonoz kullanımına sıkça rastlanmıştır. Camilerin silüetleri kronolojik olarak sıralanıp, kubbe ve giriş yükseklikleri Ek 10'da gösterilmiştir.

İç Kale Camisi, İsa Kümbet Camisi ve Gesi Orta Mahalle Camisi'nin kasnaksız kubbesi bulunduğu duvarlara ve pandantiflere oturmaktadır. Daniş Ali Bey Cami'nin sivri kemerlerle ayrılan bölümlerinin üzerleri beşik tonoz çatı ile örtülmüştür. Kurşunlu Cami'nin on altıgen kasnağa oturan kubbesine pandantiflerle geçiş sağlanmıştır. Son cemaat yerinin üzeri ortada daha büyük olmak üzere beş adet kubbe ile örtülmüştür. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Cami ve Nişancı Mehmet Paşa Camisi'nin sekizgen kasnağa oturan kubbelerine, tromplarla geçiş sağlanmıştır. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi'nin kubbe kasnağı köşelerden dört adet ağırlık kulesi ile desteklenmiştir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi'nin son cemaat yerinin üzeri ortada daha küçük olmak üzere üç adet kubbe ile örtülmüştür. Nişancı Mehmet Paşa Camisi'nin son cemaat yeri orta bölümde kubbe, yan bölümlerde aynalı tonoz ile örtülmüştür. Harman Camisi'nin üzeri manastır tonoz ve kubbe ile

örtülmüştür. Caminin sekizgen kasnağa oturan kubbesine, pandantiflerle geçiş sağlanmıştır. Ali Saip Paşa Camisi'nin poligonal kasnağa oturan kubbesine pandantiflerle geçilmiştir. Mehmet Ali Bey Camisi'nin poligonal kasnaklı kubbesi bir yönden sütunlara oturmuş diğer yönlerden duvarlara oturmuştur, kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Mehmet Ali Bey Camisi'nin son cemaat yeri, düz ahşap kirişli bir üst örtüye sahiptir. Tavlusun Yukarı Mahalle Camisi'nin sekizgen kasnağa oturan kubbesine pandantiflerle geçilmiştir. Son cemaat yerinin üzeri beton harcı ile düz dam biçiminde örtülmüştür.

Han Cami, Tomarza Merkez Cami ve Aziziye Camisi'nin onikigen kasnağa oturan kubbelerine pandantiflerle geçiş sağlanmıştır. Han Camisi'nin kubbe kasnağı köşelerden dört adet ağırlık kulesi ile desteklenmiştir. Tomarza Merkez Camisi'nin harime girişte yer alan bölümünün üzeri beşik tonoz ile örtülmüştür. Aziziye Camisi'nin üzeri merkezi bir kubbe, dört yönde tonozlar ve köşelerde küçük kubbeler ile örtülmüştür. Aziziye Camisi'nin son cemaat yerinin üzeri orta bölümde beşik tonoz, yan bölümlerde kubbeler ile örtülmüştür.

Osmanlı camilerinde kubbe çapı büyüklüğü sorgulanırken, taş malzeme üzerinden şekillenen taşıyıcı sistemin olanakları dışında, caminin banisinin sosyal statüsünün de bir göstere olduğu Necipoğlu (2013), Kuban (1982), ve Kuran (1986) gibi araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir. İncelenen camilerin kubbe çapları üzerinden yapılan mekânsal büyüklüklerine göre karşılaştırmalı analizi (Tablo 6) genel olarak kabul edilen başkentte, özellikle 16-18. yy. arasındaki camilerin, eyalet camilerine oranla daha büyük kubbelere sahip olduğunu gösterir. Aynı şekilde merkezi kubbeli yapılarda kubbe büyüklüklerinin 19. yy.'a gelindiğinde küçüldüğü, bu durumun Kayseri'deki camilerde de benzer şekilde olduğu görülmektedir. Ancak camilerin kubbe çaplarındaki istisnai durum yine Mimar Sinan'ın geç dönem camilerinde göze çarpmaktadır.

4.4. Osmanlı Dönemi Kayseri Camilerinin Kesit ve Cephe Özellikleri

İncelenen yapıların tamamında, yığma tekniği ile düzgün kesme taş kullanıldığı görülmüştür. Camilerin cepheleri; pencere açıklıkları, payandalar, köşk

minareler, ağırlık kuleleri ve silmelerle hareketlendirilmiştir. Siluetler kronolojik olarak sıralanıp; Kayseri camileri Ek 10'da, başkent camileri Ek 11'de gösterilmiştir.

Osmanlı Dönemi'nde Kayseri'de inşa edilen camilerin pencerelere açıklıkları iç mekânın aydınlatmasını sağlamak görevindedir. Aynı zamanda pencereler cepheye ritim kazandıran mimari unsurlar olmuşlardır. İncelenen yapıların beden duvarlarında yer alan pencereler, çoğunlukla dikdörtgen ve kare formda olup simetrik düzene sahiptir. Yapıların çoğunluğunda pencereler dıştan kare veya dikdörtgen formdadır. Kemer formlarında yarım daire kemer, basık kemer ve sivri kemer gözlemlenir. Çoğunlukla kubbe kasnaklarında yer alan renkli camlı revzen uygulamasına bazı örneklerde beden duvarının üst bölümlerinde de rastlanmıştır. Ali Saip Paşa Camisi'nin mihrabının üst bölümünde bir adet, Aziziye Camisi'nin üç cephesinin üst bölümlerinde ikişer adet revzen bulunmaktadır. Aziziye Camisi, Harman Camisi ve Kurşunlu Camisi'nin revzenlerinin tamamı vitraylıdır. Camilerin doğu ve batı cephelerinde yer alan pencereler genellikle birbirine karşılıklı gelecek şekilde aynı biçimde yer almaktadır. Güney cephede genellikle mihrabın her iki yanında alt pencereler yer almaktadır. Bu uygulama Fatih Camisi, İsa Kümbet Camisi, Kurşunlu Camisi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi, Gesi Orta Mahalle Camisi, Ali Saip Paşa Camisi, Mehmet Ali Bey Camisi, Han Camisi, Tomarza Merkez Camisi ve Aziziye Camisi'nde görülür. Camilerin kuzey cephelerinde ise harime giriş kapısının iki yanında çoğunlukla birer adet bazı örneklerde ise ikişer adet pencere bulunmaktadır. Bazı camilerde giriş kapısının iki yanında bulunan pencerelerin devamında birer adet mihrabiye bulunmaktadır. Bu uygulama, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi, Nişancı Mehmet Paşa Camisi ve Mehmet Ali Bey Camisi'nde mevcuttur. Ayrıca Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi ve Nişancı Mehmet Paşa Camisi'nin cephelerinin batı bölümünde mükebbire bulunmaktadır.

Osmanlı Dönemi klasik mimari üslubun birer yansıması olarak, iki camide dört köşeden yükselen ağırlık kuleleri bulunmaktadır. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi ve Han Camisi'nin dört köşesinde bulunan ağırlık kuleleri duvarlardan taşıntı yaparak cepheyi hareketlendirmiştir. Ayrıca Han Camisi'nin iki katlı olması dolayısıyla kat seviyesinde dolaşan silme görüntüsü cephedeki hareketi artırmıştır.

Köşk minareler, yapıya ya da avlu duvarının bir bölümüne bitişik bir merdiven ile ulaşılan bir köşk bölümünden oluşmaktadır (Güleç, 2006, s. 38). Çoğunlukla küçük ölçekli camilerde görülen köşk minareler; yüksek olmayan dört ayağın taşıdığı üst örtüsü olan, külah biçiminde taş malzemeden yapılmış minarelerdir. Köşk minarelere; Anadolu'da çoğunlukla Kayseri ve civarında kullanılan bir minare çeşidi olarak rastlanır (Solak, 2013, s. 176). İncelenen yapılardan İsa Kümbet Camisi, Daniş Ali Bey Camisi ve Gesi Orta Mahalle Camisi'nin köşk minaresi bulunmaktadır.

İncelenen camilerin mahfilleri genellikle harimin kuzey cephesinde kurgulanmıştır. Mahfilleri üst katta bulunan altı adet cami vardır. Tavlusun Yukarı Mahalle Camisi ve Han Camisi'nin son cemaat yerinin üzerinde bulunan ikinci kat mahfili harim ile ilişkili olarak kurgulanmıştır. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi ve Ali Saip Paşa Camisi'nin hariminin ikinci katında yer alan mahfiline son cemaat yerinde bulunan merdivenlerle ulaşılır. Bu bölüme, Mehmet Ali Bey Camisi'nde ise harimin içerisindeki merdivenlerden ulaşılır.

Ek 10 ve Ek 11'de cami silüetlerinin yan yana verildiği tablolar incelendiğinde, Osmanlı Klasik dönem camilerinin kademeli olarak zemine doğru alçalan piramidal görünüşlerinin sadece Kurşunlu Camisi'nde olduğu görülmektedir. Özellikle 16. yy.'dan itibaren başkentte görülen bu cephe düzeninin, 19. yy.'a kadar devam ettiği görülmekte, başkentteki 19. yy. yapılarının ise daha düz cephe düzenlerine sahip olduğu görülmektedir. Bu yüksek ve düz cephelerin 19.'yy'dan önceki istisnası, yine Mimar Sinan'ın geç dönem camilerinde görülmektedir. Mekânsal büyüklük ve kubbe çapı ile olan ilişkinin de cephe dilini dönüştüren önemli bir etmen olduğu göz önüne alındığında, daha küçük merkezi kubbeli yapıların toplam alanlarının artması adına büyütülen mahfil ve son cemaat yeri mekanlarının bu düzlemsel cephe dilini oluşturan bir etmen olduğu iddia edilebilir. Ana ibadet mekanını çevreleyen iki katlı bu kapalı alanların üstlerinin çoğunlukla tonozlar ile örtüldüğü görülmektedir. Talas Han ve Ali Saip Paşa Camileri, Pınarbaşı Mehmet Ali Bey ve Aziziye Camileri, Tavlusun Yukarı Mahalle Camisi'nin ana kubbe ve yanal alanlarının üst örtü ilişkileri bu durumu göstermektedir.

5. BÖLÜM

SONUÇ

“Tarihsel Süreklilikte Kayseri Osmanlı Dönemi Camilerinin Değerlendirilmesi” konulu yüksek lisans tezinde; Osmanlı döneminde, 15 - 20. yy başı arası dönemde, başkentler Bursa, Edirne ve İstanbul’da cami mimarisinin genel gelişimi gözlemlenmiş ve Kayseri merkez ve ilçelerinde bulunan Osmanlı döneminde inşa edilmiş camiler incelenmiştir.

Kayseri’de 15. - 20. yy başı arasında Osmanlı Dönemi’nde yapılan 14 adet caminin mekânsal özelliklerinin, çatı örtülerinin, cephe ve plan düzenlerinin detaylı olarak incelenmesi sonucunda, aynı zaman aralığında, Osmanlı İmparatorluğu’nun başkentlerinde ortaya çıkan anıtsal örnekler ile olan benzerlik ve farklılıkları camilerin kent ile kurdukları ilişki; plan tipolojileri; örtü sistemleri; kesit ve cephe özellikleri ana başlıkları altında ele alınmıştır.

İç kale ve surlardan meydana gelen Kayseri şehrinin Osmanlı döneminde ilk inşa edilen camisi, 15. yy’da iç kalenin içerisinde konumlanmıştır. 15. ve 16. yy’da inşa edilen kale ve surlarının çevresinde bulunan camilerin, yüzyıllar boyunca büyüyen şehrin mahallelere bölünmesinde büyük bir rolü olmuştur. 17. yüzyılda inşa edilen ve içinde kervansarayının da bulunduğu bir külliye parçası olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi’nin ise kalenin bulunduğu merkezden oldukça uzakta olduğu dikkat çekmektedir. 19. yy’dan 20. yy başına kadar camilerin konumunun Kayseri’nin etrafında yer alan küçük yerleşimlere kaydığı görülmüştür.

Bu değişim banilerin statüleri üzerinden incelendiğinde 19. yy başına kadar camilerin banilerinin yerel yöneticiler veya vezirler olduğu görülmüştür. 19. yy sonrasında sultanların banisi olduğu camiler, Kayseri etrafındaki küçük yerleşimlerde varlığını göstermiştir (Tablo 2). 19. yy üzerine yapılan tarih araştırmaları bunun

sebebinin merkezi yönetimin, taşradaki hakimiyetini artırmak istemesinin cami mimarisine yansımaları olduğu söylenebilir (Katipoğlu Özmen, 2018).

Kayseri’de incelenen Osmanlı camilerinin plan şemaları, genellikle kare planlı, harimin son cemaat yeri ile birleşimiyle birlikte dikdörtgen plan tipi göstermektedir. Üç veya beş gözlü son cemaat yeri mekanları; açık, yarı açık ve kapalı olarak tasarlanmış ve harim bölümlerinin kuzey cephelerindeki girişlerle birleştirilmiştir.

Kayseri’de incelenen Osmanlı camileri ile başkentlerde incelenen anıtsal yapılar karşılaştırıldığında (Tablo 6) gözlemlenen ilk durum, yapıların arasındaki mekânsal büyüklük farkı olmuştur. Beklendiği üzere başkentlerde sultanların adına yaptırılan anıtsal örnekler, toplam alan bakımından Kayseri’deki yapıların oldukça üstündedir. Bu genel durumu bozan tek yapı, 16. yy’da II. Selim adına Kayseri’de inşa ettirilen ve Mimar Sinan eseri olan Kurşunlu Camisi olmuştur.

Bilindiği üzere camilerin harimlerinde bulunması zorunlu yapı elemanları vardır. İncelenen camilerde de bulunan bu elemanlar, harimin iç mekanlarının biçimlenişinde büyük rol oynamıştır. Taş veya mermer malzemedeki yapılmış mihraplar; bazı camilerde duvarın içine oyulmuş niş olarak, bazı camilerde iç mekâna girinti yapmış biçimde karşımıza çıkar. Taş veya ahşap malzemedeki yapılmış minberlerin bazıları duvarın bünyesine dahil edilmiş, bazıları ise duvardan bağımsız olarak yerini almıştır. Camilerin harimlerinde bulunan mahfil bölümleri kuzey duvarında yer almakta olup genellikle ikinci katta bulunmaktadır. İki camide görülen harimin üç cephesini saran galerili mahfil düzenlemesi, Osmanlı klasik dönem mimarisinin Kayseri’de bulunan örnekleri niteliğinde olduğu söylenebilir.

Mekânsal incelemelerde başkentler üzerinden yapılan genel mimarlık tarihi okuması ile farklılık gösteren durum harim mekanlarının büyüklüğü ile son cemaat yeri ve mahfillerin dahil edildiği toplam mekânın oranı arasında görülmüştür. Kayseri camilerinde, ana ibadet mekânı, harim ile caminin toplam alanının birbiri ile oranının 1,5’in üzerinde olduğu saptanmıştır (Tablo 6). 16. yy’ı tanımlayan sultan camilerinde bu oran 1,4’ü geçmez iken, bu oranın hem başkent geç dönem örneklerinde, hem Mimar Sinan’ın geç dönem yapılarında da 1,5’in üstünde olduğu görülmüştür.

16. yy'dan itibaren Kayseri'de ki Osmanlı camilerinde toplam alanı büyütme için izlenen yol; ana ibadet mekanını büyük tutup dolayısıyla daha büyük bir merkezi kubbe ile örtmek yerine son cemaat yerlerinin ve mahfillerinin büyüklüğü artırmak olmuştur.

Kayseri'de incelenen Osmanlı camilerinde, üst örtü elemanı olarak harimin üzerinde merkezi kubbenin kullanımı, Osmanlı cami mimarisindeki merkezi mekân geleneğinin benimsenerek uygulandığını göstermektedir. Camilerde kubbe yükünün, beden duvarlarına aktarılması için iki farklı teknik kullanıldığı görülmüştür. Bunlardan biri yükün kemerlerle tromp ayaklarına aktarılması, diğeri ise ayakların duvarların içine gizlenerek yükün duvarlar tarafından taşındığı pandantifler olmuştur.

İncelenen camilerin kubbe çapları üzerinden yapılan mekânsal büyüklüklerine göre karşılaştırmalı analiz (Tablo 6), özellikle 16-18. yy'lar arasındaki başkent camilerinin eyalet camilerine oranla daha büyük kubbelere sahip olduğunu işaret etmektedir. Diğeri taraftan başkent camilerinde merkezi kubbeli yapılarda kubbe büyüklüklerinin 19. yy'a gelindiğinde küçüldüğü, bu durumun Kayseri'deki camilerde de benzer şekilde olduğu görülmüştür.

Cami mimarisinde, mekânsal büyüklük ve kubbe çapı ilişkisi, cephe dilini dönüştüren önemli bir etmen olmuştur. Ek 11'de cami silüetlerinin yan yana verildiği tabloya bakıldığında 16. yy'dan 19. yy'a kadar, Osmanlı Klasik dönem camilerinin kademeli olarak zemine doğru alçalan piramidal görünümlere sahip olduğu görülmüştür. Ek 10'da cami silüetlerinin yan yana verildiği tabloya bakıldığında bu üslubu Kurşunlu Camisi'nde de görmek mümkündür. 19. yy'a gelindiğinde başkentteki camilerin artık daha düz cephe düzenlerine sahip olduğu görülmüştür. Buradan yola çıkarak daha küçük merkezi kubbeli yapıların toplam alanlarının artmasını sağlamak için büyütülen mahfil ve son cemaat yeri mekanlarının bu düzlemsel cephe dilini oluşturan bir etmen olduğu iddia edilebilir.

Duvarlardan önce kubbe yükünün ilk olarak aktarıldığı kasnaklar, Kayseri'de incelenen Osmanlı camilerinde kullanılmıştır. Biçimleri silindirik, sekizgen ve onikigen olan kasnakların, iç mekânda genellikle silindirik formda bir görüntü

sergilediği görölmüştür. Kubbe kasnaklarında pencerelere yer verilerek, iç mekân aydınlatmasına katkı sağlanmıştır. Osmanlı dönemi klasik mimari üslubun birer yansıması olarak, incelenen camilerden ikisinde ağırlık kuleleri kullanılmıştır. Dört köşeden yükselen ağırlık kuleleri, duvarlardan taşıntı yaparak cepheyi hareket kazandırmıştır.

Kayseri’de incelenen Osmanlı camilerinin cepheleri; pencere açıklıkları, payandalar, köşk minareler, ağırlık kuleleri ve silmelerle hareketlendirilmiştir. Cephelerin pencere düzenlemelerinde dönemsel farklılıklar olsa da genellikle, karşılıklı cephelerin simetrik düzende olduğu söylenebilir. Bu düzen özellikle doğu-batı cephelerinde pencerelerin karşılıklı yerleştirilmesinde kendini göstermektedir. İncelenen camilerde başkenttekilere kıyasla, daha az sayıda ve küçük ölçülerde pencere açıklıkları görölmektedir. Bunun iki sebebinden birincisi camilerin küçük ölçekli olması, ikincisi ise bulunduğu coğrafyanın iklim koşullarının etkisi olduğu düşünölebilir.

İncelenen yapıların tamamında, yığma tekniği ile düzgün kesme taş kullanıldığı görölmüştür. Kayseri’de incelenen Osmanlı camilerinin yapımında ana malzeme olarak; taş, tuğla ve ahşap kullanılmıştır. Daha çok beden duvarlarında kullanılan taş malzemeler, yöreye ait taşlardan elde edilerek düzgün kesme biçiminde kullanılmıştır. Tuğlalar, genellikle kubbelerin iç kısımlarında kullanılmıştır. Ahşap malzemeler ise özellikle pencereler ve kapılarda kullanılırken minber, vaaz kürsüsü ve mahfil bölümlerinde sıklıkla kullanıldığı görölmüştür. Taş malzemedен yapılan minareler, camilerde birbirinden farklı cephelerde ve farklı formlarda olduğu görölmüştür.

KAYNAKLAR

- A. Sağıroğlu, A. (2011). *Anadolu Türk Mimarisi 'nde Cami ve Mescidlerde Pencere Açıklıklarının Gelişimi*. İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Doktora Tezi Kayseri.
- Abalı, A. (2020). *Piyale Pařa Camii ćinilerinin Tasarım İlkeleri Açısından Analizi*. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eđitim Enstitüsü,
- Aktre, S. (1987). Anadolu Kentinde, Türkleşme-İslamlaşma Süreci, Mekânsal Yapı Değişimi ve "İslam Mimari Mirası". *İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı Bildiriler*, 22-26.
- Alboyacıyan, A. (1937). *Badmootiun Hye Gesaria*. Cairo.
- Arel, A. (1975). 18. yy. *Osmanlı Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İTÜ Mimarlık Fak. yay.
- Aslanapa, O. (1962). *Türk ve İslâm sanatı* (Vol. 3): İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Ayverdi, E. H. (1979). *Osmanlılarda Minare* (Vol. yıl 8 Sayı 4).
- Barkan, . (2015). Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluř ve İşleyiş Tarzına Ait ćalıřmalar. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 23(1-2).
- Batur, A. (1994). Teşvikiye Camii. *DBİA.*, C, 7.
- Benian, E. (2011). Mimar Sinan ve Osmanlı Cami Mimarisinin Gelişimindeki Rolü. *Bilim ve Teknik Dergisi*, Yıl, 44.
- Bozkurt, S. (2013). *Kayseri Merkez ve ilçelerinde bulunan tek kubbeli beylikler ve Osmanlı camileri*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Büyükçay, H. (2010). *Nevşehir ve çevresindeki geç Osmanlı dönemi (19. yy) camilerinin mimari zellikleri*. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,
- Büyükşahin, S. (2017). Son Dönem Konya Camilerinde Biçimsel Arayışın Analizi. *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 12, 24.
- Cantay, T. (1988). *Fetih'ten Sonra Mimar Sinan'a Kadar Osmanlı Sanatı* (Vol. Cilt D). İstanbul: Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Cerası, M. M. (1999). Osmanlı Kenti. *YKY, İstanbul*.

- Çayırdağ, M. (1981). Kayseri'de Kitabelerinden XV. ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları. *Vakıflar Dergisi*, 13, s. 531-582
- Çayırdağ, M. (1997). Kayseri'de Sultan II. Abdülhamit Dönemi Bina ve Kitabeleri. I. *Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu bildirileri (11-12 Nisan 1996)*.
- Demiriz, Y. (1980). Üsküdar'da Mihrimah Sultan Camii. *Sanat Dünyamız, İstanbul*, 20, s. 17-23.
- Denel, S. (1982). Batılilasma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dis Mekanlarda Değişim ve Nedenleri. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım Isligi, Ankara*.
- Denktaş, M. (1997). İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi. *Vakıflar Dergisi*, 26, s. 193-224.
- Denktaş, M. (1998). Kayseri-Büyük Bürüngüz Köyü'ndeki Türk Anıtları. *Vakıflar Dergisi*, 27, s. 161-190.
- Denktaş, M. (2000). Pınarbaşı'ndaki Türk Eserleri. *Çekül Sanatsal Mozaik Dergisi, Nisan*, s. 82-88.
- Eker, H. (2016). İstanbul'un Fethi'nin Osmanlı Cami Mimarisi Üzerindeki Etkileri. *Journal of International Social Research*, 9(43).
- Eraşar, O. (2000). *Seyahatnamelerde Kayseri: Kayseri Ticaret Odası*.
- Erkiletlioğlu, H. (2001). *Kayseri kitâbeleri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi*.
- Erkiletlioğlu, H. (2006). Geniş Kayseri Tarihi. *Can Matbaası, Kayseri, Cilt 1*.
- Eryiğit, Z. B. (2019). *Eminönü Yeni Cami'nin restorasyon sürecinde yapının özgün malzeme tespiti ve yeni malzeme kullanım önerileri*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık ...,
- Erzen, J. N. (1991). *Mimar Sinan cami ve külliyesi: tasarım süreci üzerine bir inceleme: ODTÜ Mimarlık Fakültesi*.
- Eyice, S. (1953). İstanbul'da Bazı Cami ve Mescid Minareleri. *Türkiyat Mecmuası, İstanbul, C. X*, S. 247-268.
- Goodwin, G. (2012). *Osmanlı Mimarlığı Tarihi* (M. Günay, Trans.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Gökbilgin, T. (1955). *XVI. Asır Başlarında Kayseri Şehri ve Livası*. (60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armagan): İstanbul.
- Güleç, E. (2006). Kayseri Minareleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar). *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri*.
- Günay, R. (2002). *Mimar Sinan ve eserleri: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları*.

- Gündoğan, E. (2015). *Kayseri Pınarbaşı İlçesindeki Türk Dönemi Mimari Anıtları*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Harmankaya, N. Ç. A. (2019). Kayseri Büyük Bürüngüz Köyünde Bulunan Daniş Ali Bey Camii'nin Zülfikarlı Minberi. *Akademik Hassasiyetler*, 6, 1-22.
- Hugo, G. (1909). Geographische Charakterbilder. In: Leipzig.
- İnci, N. (1985). 18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler.
- Işık, M. (2003). *Kayseri 'de Mimari Eserlerde Geçen Ayet ve Hadisler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karademir, B. (2019). *Kayseri tarihi kent merkezinde koruma amaçlı planlama yaklaşımlarının sürdürülebilir kentsel koruma bakımından irdelenmesi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,
- Karamete, K. (1941). İç Kale. *Erciyes Dergisi*, 2/18, s. 535-539.
- Karapaça, H. (1983). Kayseri Mevlevihanesi Vakfı. *Erciyes Dergisi*, 68, s. 34.
- Kars, Z. (1995). Kayseri Sancağı 1922. *Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri*.
- Katipoğlu, C. (2007). *An Analysis of Architect Sinan's Late Period Mosques*. (Yüksek Lisans tezi). ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Katipoğlu Özmen, C. (2014). *Re-thinking Historiography on Ottoman Mosque Architecture: Nineteenth Century Provincial Sultan Mosques*. Doktora Tezi (yayımlanmamış), ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,
- Katipoğlu Özmen, C. (2018). Challenging the Canon: Reading the 19th Century Ottoman Architecture Through Provincial Mosques. *Prostor*, 26(1), 116-131. (UDC 172.101:726.112 (560)''118'').
- Kayademir, A. N. (2006). *II. Abdülhamit Dönemi Kayseri Yapıları*.
- Kırkıl, T. (2008). Adana Kent Merkezinde Cami Mimarisinin Geçmişten Günümüze Gelişimi. *Ç. Ü Fen Bilimleri Enstitüsü*, 19, 5.
- Köse, M. (2018). *Kayseri Şehri 1830-1860 İdari, Demografik, Sosyal ve İktisadi Yapısı*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kuban, D. (1982). *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kuban, D. (1994). Yeni Cami Külliyesi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, s. 464-467.
- Kuban, D. (1997). Sinan'ın Sanatı ve Selimiye. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul*.

- Kuban, D. (2007). *Osmanlı mimarisi*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi.
- Kuran, A. (1973). Zal Mahmud Paşa Külliyesi. *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi: Hümaniter Bilimler, C. I*, S. 65-81.
- Kuran, A. (1986). Mimar Sinan. *Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul*.
- Kuran, A. (1988). Mimar Sinan'ın Camileri, Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri I. In: İstanbul: TC Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Kuran, A. (2006). Orta Anadolu'da Klasik Osmanlı Mimarisi Çağının Sonlarında Yapılan İki Külliye. *Vakıflar Dergisi, 9*, s. 239-248.
- Nayır, A. Z. (1975). *Osmanlı mimarlığında Sultan Ahmet külliyesi ve sonrası (1609-1690)*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Necipoglu, G. (2013). *Sinan Çağı: Osmanlı İmparatorluğu'nda mimarî kültür: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*.
- Oral, M. (1993). Gelişim Süreci İçerisinde Cumhuriyet Dönemi Cami Mimarisi. *Y. Lisans Tezi, SÜ. Fen Bilimleri Enst., Konya*, 175.
- Oral, M. (2006). *Günümüz Cami Mimarisinde Kimlik Sorunu, Konya Örneği, Selçuk Üniversitesi, Fen Bil. Enst. Doktora Tezi, Konya*.
- Ödekan, A., Yurdaydın, H., & Kunt, M. (1988). *Türkiye Tarihi 2 (Osmanlı devleti 1300-1600)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ögel, S. (1988). *Sinan'ın Mirası (Vol. Cilt I)*. İstanbul: Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Öz, T. (1938). Sultan Ahmed Camii. *Vakıflar Dergisi, S. 1*, s. 25-28.
- Özbek, Y. (2011a). Kayseri Tomarza'da Iı. Abdülhamid Döneminde İnşa Edilmiş İki Yapı: Merkez Camisi Ve Müftülük Binası. *METU Journal of the Faculty of Architecture, 28(1)*.
- Özbek, Y. (2011b). Kayseri Tomarza'da Merkez Camisi ve Müftülük Binası. *METU JFA, I(28)*, 55-68.
- Özbek, Y., & Arslan, C. (2008). *Kayseri taşınmaz kültür varlıkları envanteri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi*.
- Özel, S. (2010). *Dolmabahçe Bezm-i Alem Valide Sultan Cami*. Fen Bilimleri Enstitüsü,
- Özkeçeci, İ. (1997). *Tarihi Kayseri cami ve mescidleri: Kayseri Kocasinan Belediyesi*.
- Satoğlu, A. (2002). *İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi, Kayseri Ansiklopedisi (Vol. C:3): Kültür Bakanlığı*.

- Sav, M., & Kuşüzümü, K. H. (2010). Restorasyon Çalışmaları Çerçevesinde Mihrimah Sultan Camii.
- Sezgin, H. (1984). *Türk ve İslam Ülkeleri Mimarisine Toplu Bakış*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.
- Solak, S. (2013). *Kayseri'deki tek kubbeli camii ve mescitler (Cumhuriyet Dönemine kadar)*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Sönmez, F., & Alper, B. (2012). Kayseri Kentinde Fiziksel Çevrenin Değişimi: 1882-1945. *Sigma*, 4, 111-130.
- Tanman, M. B. (2011). "Piyale Paşa Külliyesi'nin yerleşim Düzeni ve Mimarisi" , *Piyale Paşa Camii 2005-2007 Restorasyonu*. İstanbul.
- Tekindağ, Ş. (1975). 17. Yüzyıl Türk Sanat Eserlerinden Bir Âbide Yeni Cami Külliyesi. *Tarih Dergisi*, S. 29, 167-191.
- Tekinsoy, K. (2011). *Kayseri'nin imarı ve mekânsal gelişimi*: Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- Türkmen, K. (1997). Talas' ta Türk Devri Yapıları. *Vakıflar Dergisi*, 26, s. 153-187.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı tarihi, XVIII. yüzyıl*. Ankara: TTK Yayınları.
- Ülgen, A. S. (1942). Yeni Cami. *Vakıflar Dergisi, Ankara, S.2*, s.387-397.
- Ülgen, A. S. (1989). *Mimar Sinan yapıları: (katalog)*: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yetkin, S. K. (1965). *İslâm mimarisi: Islamic architecture*: Ankara Üniv. Basımevi.
- Yücel, S. (1998). *Yıldız Hamidiye Camisi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. (2019), Ankara
- UMK Mimarlık ve Restorasyon Firması.(2020),Kayseri.
- Web Kaynak 1: <http://cografyaharita.com/>. (19.12.2021 16:35).
- Web Kaynak 2: <http://islamicart.museumwnf.org/>. (18.02.2021 18:35).

TABLOLAR

Tablo 1. Kayseri Osmanlı Dönemi Camileri Listesi

SIRA NO	ADI	DİĞER ADI	BULUNDUĞU İLÇE	ADRESİ	ADA/PARSEL NO	VGM ENVANTER NO	YAPIM YILI / DÖNEMİ	KULLANIM DURUMU	BANISI	KITABESİ	PLAN TİPİ	SON CEMAAT YERİ	ÇATI ÖRTÜSÜ
1	Ulu Camii	Cami-i Kebir	Yeşilhisar	Cami Kebir Mah Cumhuriyet Cad. / Yeşilhisar	267/10	131	14.yy	İbadete Açık	Mükemim Molla	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Kırma Çatı
2	İç Kale Camii	Fatih Camisi	Melikgazi	Cumhuriyet Mah. İç Kale / Melikgazi	308/5	27	15.yy	İbadete Açık	Fatih Sultan Mehmet	Yok	Kare Plan	Yok	Kubbe
3	İsa Kümbet Camisi	Saibahçe Camisi	Melikgazi	Tahir Ağa Mah. Göllü Sok.No.30 / Melikgazi	278/1	85	1555	İbadete Açık	Hacı Siman oğlu Hacı İsa	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Kubbe
4	Seyh Camii	Şah Camisi	Melikgazi	Cumhuriyet Mah Temnuri Sok. No.24 / Melikgazi	253/13	33	16.yy	İbadete Açık	Seyh İbrahim Temnuri	Var	Kare Plan	Var	Kırma Çatı
5	Daniş Ali Bey Camisi	Büyük Biringiz Camisi	Bıryan	B Biringiz Mah./Bıryan	164/6	2	1582	İbadete Açık	Ali Bey bin Hasan	Var	Asimetrik Plan	Yok	Beşik Tonoz Çatı
6	Kurgunlu Camisi	Hacı Ahmet Paşa Camisi	Kocasinan	Yalman Mah.Mimar-Saun Cad./Kocasinan	244/3	36	1586	İbadete Açık	Hacı Ahmet Paşa	Var	Kare Plan	Var	Kubbe
7	Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi	-	İncesu	Kıra Mustafa Paşa Mah. Meydan Cad. / İncesu	26/18	127	1670	İbadete Açık	Vezir Merzifonlu Kara Mustafa Paşa	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Kubbe
8	Hasinli Camii	-	Melikgazi	Hasinli Mah. Hasinli Sok. / Melikgazi	139/1	75	1714	İbadete Kapalı	Orgüplü Derviş Mehmet Ağa	Var	Kare Plan	Var	Kırma Çatı
9	Nisancı Mehmet Paşa Camisi	Cami-i Kebir	Kocasinan	Etkilet Camii Kebir Mah. Yungatı Cad. Kocasinan	/3004	766	1718	İbadete Açık	Hacı Ali Ağaoğlu Muhammet Mehmet Paşa	Var	Kare Plan	Var	Kubbe
10	Gesi Orta Camii	Gesi Orta Mahalle Camisi	Melikgazi	Gesi Boşağı Güney Mah. No.34/Melikgazi	/2640	114	1784	İbadete Kapalı	Bilinmemektedir	Yok	Kare Plan	Yok	Kubbe
11	Hacı Saki Camisi	-	Kocasinan	Hacısaki Mah. Kocasinan	3114/1	772	18.yy	İbadete Kapalı	Bilinmemektedir	Yok	Kare Plan	Yok	Kırma Çatı
12	Çiftelî Camii	Çançıklı Camisi	Melikgazi	Cumhuriyet Mah Temnuri Sok.No.44 / Melikgazi	193/54	423	19.yy	İbadete Açık	Çiğizade Hacı Ahmet Ağa	Var	Kare Plan	Var	Kırma Çatı
13	Karacaoğlu Camii	-	Melikgazi	Cafetbey Mahallesi / Melikgazi	16/1	929	19.yy	İbadete Açık	Bilinmemektedir	Yok	Dikdörtgen Plan	Var	Kırma Çatı
14	Germir Yukarı Mahalle Camisi	-	Melikgazi	Konaklar (Germir) Mah. Yukarı Mahalle / Melikgazi	11354/3	612	1805	İbadete Açık	Bilinmemektedir	Yok	Dikdörtgen Plan	Var	Düz Çatı
15	Talas Seyh Hamit Camisi	Somuncu Baba Cami	Talas	Akçakaya Köyü No.37 /Talas	/4973	27	1811	İbadete Kapalı	Bilinmemektedir	Var	Kare Plan	Yok	Kubbe
16	Talas Yukarı Mahalle Camisi	Dirrekli Camii	Talas	Akçakaya Köyü /Talas	/5146	704	1811	İbadete Açık	Nalısızade Hacı Salih Ağa	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Kırma Çatı
17	Akçakaya Köyü Aşağı Mahalle Camisi	-	Talas	Akçakaya Köyü Aşağı Mahalle /Talas	/5029	702	1855	İbadete Açık	Bilinmemektedir	Yok	Dikdörtgen Plan	Var	Kırma Çatı
18	Sarıoğlu Ulu Camii	Palas Köyü Camii	Sarıoğlu	Çiftlik Kasabası / Sarıoğlu	/4478	764	1858	İbadete Kapalı	Hacı Arapzade Hacı Osman	Var	Dikdörtgen Plan	Yok	Düz Çatı
19	Harman Camii	-	Talas	Harman Mah.Öndötelevler Sok./Talas	49/7	138	1860	İbadete Açık	Sultan Abdülmeccid	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Kubbe
20	Çiftözü Camii	-	Melikgazi	Kuburoğlu Mah / Melikgazi	87/3	1002	1884	İbadete Kapalı	Hacı Seyyid Mehmed Ağa	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Düz Çatı
21	Yeni Camii	Yamundede Kilsce Camisi	Talas	Tablakaya Mah.karabey Sok./Talas	84/4	136	1886	İbadete Açık	Bilinmemektedir	Var	Dikdörtgen Plan	Yok	Kubbe
22	Ali Saip Paşa Camii	-	Talas	Kıçıköy Mah.A. Saip Paşa Cad./Talas	68/23	130	1886	İbadete Açık	Ali Saip Paşa	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Kubbe
23	Mehmet Ali Bey Camisi	Mehmet Ali Paşa Camisi	Pınarbaşı	Hükümet Meydanı/Pınarbaşı	121/2	501	1889	İbadete Açık	Silâhtar zîade Mehmet Ali Efendi	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Kubbe
24	Tavlusun Yukarı Mahalle Camisi	Hamidiye Camisi	Melikgazi	Tavlusun (Ayduklar) Köyü, Yukarı Mah. /Melikgazi	11076/111	470	1894	İbadete Açık	II.Abdülhamid	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Kubbe
25	Han Camisi	-	Talas	Han Mah.Beybağı Sok./Talas	117/21	21	1899	Üst Kat İbadete Kapalı	Meyhat Müsteşarı Derviş Efendi	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Kubbe
26	Germir Aşağı Mahalle Camisi	Aşağı Camii	Melikgazi	Konaklar (Germir) Köyü Aşağı Mahalle /Melikgazi	11294/23	611	19.yy	İbadete Açık	Bilinmemektedir	Yok	Dikdörtgen Plan	Var	Kırma Çatı
27	Tavlusun Aşağı Mahalle Camisi	-	Melikgazi	Tavlusun (Ayduklar) Köyü, Aşağı Mah. /Melikgazi	-	478	19.yy	İbadete Açık	Bilinmemektedir	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Kırma Çatı
28	Taşlık Köyü Camisi	Agios Georgios Kilsce Camisi	Özvatan	Köyüçü Mevki / Taşlık Köyü / Özvatan	162/1	1021	1900	İbadete Açık	Bilinmemektedir	Yok	Dikdörtgen Plan	Var	Beşik Çatı
29	Kavaklı Köyü Camisi	Aziz Basileos Kilsce Camisi	Özvatan	Köyüçü Mevki / Kavaklı Köyü / Özvatan	127/1	1020	1900	İbadete Açık	Bilinmemektedir	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Beşik Çatı
30	Aziyze Camisi	Yeni Camii	Pınarbaşı	Kayaönü Mah. Pınarbaşı	-	-	1903	İbadete Açık	Sultan Abdülaziz	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Kubbe
31	Tomarza Merkez Camisi	-	Tomarza	Cumhuriyet Mah. A.veşar Sok./Tomarza	-	-	1906	İbadete Açık	Müderriis Hacı Hafız	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Kubbe
32	Repaşye Camisi	-	Develi	Repaşye Mahallesi / Şehit Selçuk Özdi Sokak /Develi	556/5	1150	1911	İbadete Açık	Bilinmemektedir	Var	Dikdörtgen Plan	Var	Kırma Çatı

Tablo 2. Kayseri Osmanlı Dönemi Kubbe ve Tonoz Örtülü Camilerin Listesi

SIRA NO	ADI	DİĞER ADI	BULUNDUĞU İLÇE	ADRESİ	YAPIM YILI / DÖNEMİ	VAKFIYE KAYDI	BANISI	KİTABESİ	GÜNÜMÜZEKİ DURUMU	KÜLLİYE VE AVLULIĞI	ÇATI ÖRTÜSÜ	PLAN
1	İç Kale Camisi	Fatih Camisi	Meiikgazi	Cumhuriyet Mah. İç Kale / Meiikgazi	15.yy	Fatih Sultan Mehmet	Fatih Sultan Mehmet Han	Yok	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete açık.	Tekil yapı. Kale surlarının içinde bulunmaktadır.	Kubbe	
2	İsa Kümbet Camisi	Saibahçe Camisi	Meiikgazi	Tahir Ağa Mah. Gölü Sok.No:30 Meiikgazi	1555	Beziricioğulları Vakfıyesi	Hacı Sinan oğlu Hacı İsa	Var	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete açık.	Tekil yapı	Kubbe	
3	Danış Ali Bey Camisi	Büyük Bırtıngüz Camisi	Bünyan	B.Bırtıngüz Mah. Bünyan	1582	Bilinmemektedir	Ali Bey bin Hasan	Var	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete açık.	Tekil yapı	Beşik Tonoz Çatı	
4	Kurşunlu Camisi	Hacı Ahmet Paşa Camisi	Kocasinan	Yalman Mah. Mimar Sinan Cad. Kocasinan	1586	Hacı Ahmet Paşa Vakfıyesi	II.Selim tarafından Ahmet Paşaya	Var	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete açık.	Külliye içindedir. Kuzey tarafında avlusu vardır.	Kubbe	
5	Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi	-	İncesu	Kara Mustafa Paşa Mah. Meydan Cad. İncesu	1670	Bilinmemektedir	Veriz Merzifonlu Kara Mustafa Paşa	Var	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete açık.	Külliye içindedir. Kuzey tarafında avlusu vardır.	Kubbe	
6	Nisano Mehmet Paşa Camisi	Cami-i Kebir	Kocasinan	Etkilet Cami-i Kebir Mah. Yozgat Cad. Kocasinan	1718	Mehmet Paşa Vakfıyesi	Hacı Ali Ağa oğlu Muhammet Mehmet Paşa	Var	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete açık.	Tekil yapı. Kuzey ve doğu tarafında avlusu vardır.	Kubbe	
7	Gesi Orta Mahalle Camisi	-	Meiikgazi	Gesi Bucağı Güney Mah. No:34 Meiikgazi	1784	Bilinmemektedir	Bilinmemektedir	Yok	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete kapalı.	Tekil yapı. Batı tarafında avlusu vardır.	Kubbe	
8	Harman Camisi	-	Talas	Harman Mah. Ondörtöveler Sok. Talas	1860	Bayrampasa Vakfıyesi	Sultan Abdülmeccid	Var	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete açık.	Tekil yapı. Kuzey tarafında avlusu vardır.	Kubbe	
9	Ali Saip Paşa Camisi	-	Talas	Kıçıköy Mah. Ali Saip Paşa Cad. Talas	1886	Bilinmemektedir	Ali Saip Paşa	Var	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete açık.	Tekil yapı. Kuzey tarafında avlusu vardır.	Kubbe	
10	Mehmet Ali Bey Camisi	Mehmet Ali Paşa Camisi	Pınarbaşı	Hükümet Meydanı Pınarbaşı	1889	Bilinmemektedir	Silahdar zâde Mehmet Ali Efendi	Var	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete açık.	Tekil yapı	Kubbe	
11	Tavlusun Yüksek Mahalle Camisi	Hamidiye Camisi	Meiikgazi	Tavlusun (Aydınlık) Köyü, Yakarı Mah. Meiikgazi	1894	Bilinmemektedir	İLAbdülhamid	Var	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete açık.	Tekil yapı	Kubbe	
12	Han Camisi	-	Talas	Han Mah. Beybağı Sok. Talas	1899	Han Mah. Cami Vakfıyesi	Meşihat Müsteşarı Derviş Efendi	Var	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete açık.	Tekil yapı. Kuzey tarafında avlusu vardır.	Kubbe	
13	Aziye Camisi	Yeni Cami	Pınarbaşı	Kayıştı Mah. Pınarbaşı	1903	Bilinmemektedir	Sultan Abdülaziz	Var	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete açık.	Tekil yapı	Kubbe	
14	Tomarza Merkez Camisi	-	Tomarza	Cumhuriyet Mah. Ayrılar Sok. Tomarza	1906	Bilinmemektedir	Müderis Hacı Hafız	Var	Orijinal özelliklerini korumakta. İbadete açık.	Tekil yapı	Kubbe	

Tablo 3. Kayseri Osmanlı Dönemi Kubbe ve Tonoz Örtülü Camilerin Plan, Kesit ve Görünüşleri

SIRA NO	ADI	DİĞER ADI	BULUNDUĞU İLÇE	YAPIM YIL/DÖNEMİ	TOPLAM ALAN (m ²)	PLAN	KESİT	DOĞU CEPHESİ	BATI CEPHESİ	KUZEY CEPHESİ	GÜNEY CEPHESİ
1	İç Kale Camisi	Fatih Camisi	Mediğazi	15.yy	110 m ² (Harim)						
2	İsa Kümbet Camisi	Sabıhaçe Camisi	Mediğazi	1555	54 m ² (Harim) + 36 m ² (Son Cemaat Yeri) = 90 m ² (Mabfili) = 102 m ²						
3	Danış Ali Bey Camisi	Büyük Bırtıngül Camisi	Bırtan	1582	120 m ² (1. Bölüm) + 68 m ² (2. Bölüm) + 34 m ² (Diğer Bölmeler) + 24 m ² (Mabfili) = 246 m ²						
4	Korğunlu Camisi	Hacı Ahmet Paşa Camisi	Kocasinan	1586	163 m ² (Harim) + 105 m ² (1. Son Cemaat Yeri) + 269 m ² (2. Son Cemaat Yeri) + 48 m ² (Mabfili) = 585 m ²						
5	Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi		İncesu	1670	165 m ² (Harim) + 77 m ² (Son Cemaat Yeri) + 37 m ² (Mabfili) = 279 m ²						
6	Nisano Mehmet Paşa Camisi	Cami-i Kebir	Kocasinan	1718	185 m ² (Harim) + 57 m ² (Son Cemaat Yeri) + 44 m ² (Mabfili) = 286 m ²						
7	Gözlü Orta Mahalle Camisi		Mediğazi	1784	42 m ² (Harim) + 6 m ² (Mabfili) = 48 m ²						
8	Harman Camisi		Talas	1860	172 m ² (Harim) + 51 m ² (Son Cemaat Yeri) = 223 m ²						
9	Ali Salıp Paşa Camisi		Talas	1886	57 m ² (Harim) + 19 m ² (Son Cemaat Yeri) + 32 m ² (Mabfili) = 108 m ²						
10	Mehmet Ali Bey Camisi	Mehmet Ali Paşa Camisi	Pınarbaşı	1889	230 m ² (Harim) + 58 m ² (Son Cemaat Yeri) + 34 m ² (Mabfili) = 322 m ²						
11	Tavuşan Yukarı Mahalle Camisi	Hamdiye Camisi	Mediğazi	1894	130 m ² (Harim) + 27 m ² (Son Cemaat Yeri) + 19 m ² (Mabfili) = 176 m ²						
12	Han Camisi		Talas	1899	120 m ² (Harim) + 30 m ² (Son Cemaat Yeri) + 30 m ² (Mabfili) = 180 m ²						
13	Azbiye Camisi	Yeni Cami	Pınarbaşı	1903	137 m ² (Harim) + 36 m ² (Son Cemaat Yeri) + 33 m ² (Mabfili) = 206 m ²						
14	Tomarza Merkez Camisi		Tomarza	1906	88 m ² (Harim) + 42 m ² (Son Cemaat Yeri) + 12 m ² (Mabfili) = 142 m ²						

Tablo 4. 15 – 20. yy başı arasında incelenen Kayseri Osmanlı Dönemi Camilerinin Mekânsal Büyüklüklerine Göre Analizi

SIRA NO	ADI	BULUNDUĞU İLÇE	YAPIM YILI/DÖNEMİ	KUBBE ÇAPI (metre)	HARİM ALANI (metre)	SON CEMAAT YERİ ALANI (metre)	TOPLAM ALAN (metre)	ANA KUBBE YÜKSEKLİĞİ (metre)	DOĞU CEPHE YÜKSEKLİĞİ (metre)	KUZUY CEPHE YÜKSEKLİĞİ (metre)	HARİMİN KUBBE ÇAPINA ORANI	TOPLAM ALANIN HARİME ORANI	TOPLAM ALANIN KUBBE ÇAPINA ORANI	PLAN
1	İç Kale Camisi	Melikgazi	15.yy	8.20 m.	110 m ²	Yok	110 m ² (Harim)	11.50 m	7.30 m	7.30 m	13,41	1	13,41	
2	İsa Kümbet Camisi	Melikgazi	1555	7.45 m.	54 m ²	36 m ²	54 m ² (Harim) + 36 m ² (Son Cemaat Yeri) = 90 m ² (Mahfil) = 102 m ²	8.25 m	4.70 m	4.70 m	7,24	1,88	13,69	
3	Daniş Ali Bey Camisi	Büyüyük	1582	Beylik Tonoz	120 m ² + 68 m ² = 188 m ²	Yok	120 m ² (1. Bölüm) + 68 m ² (2. Bölüm) + 84 m ² (Diğer Bölmeler) + 24 m ² (Mahfil) = 296 m ²				-	1,57	-	
4	Kürşatlı Camisi	Kocasinan	1586	12.60 m.	163 m ²	374 m ² (105 + 269)	163 m ² (Harim) + 105 m ² (1.Son Cemaat Yeri) + 269 m ² (2.Son Cemaat Yeri) = 537 m ² (Mahfil) = 555 m ²	21.50 m	10.60 m	6.35 m	12,93	3,58	46,42	
5	Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi	İncesu	1670	14.70 m.	165 m ²	77 m ²	165 m ² (Harim) + 77 m ² (Son Cemaat Yeri) + 37 m ² (Mahfil) = 279 m ²	9.15 m	15.60 m	15.60 m	11,22	1,8	18,97	
6	Nispetiye Mehmet Paşa Camisi	Kocasinan	1718	11.10 m.	185 m ²	57 m ²	185 m ² (Harim) + 57 m ² (Son Cemaat Yeri) + 44 m ² (Mahfil) = 286 m ²	18.70 m	9.00 m	7.80 m	16,66	1,54	25,76	
7	Gezi Orta Mahalle Camisi	Melikgazi	1784	6.50 m.	42 m ²	Yok	42 m ² (Harim) + 6 m ² (Mahfil) = 48 m ²	6.74 m	4.43 m	4.43 m	6,46	1,14	7,38	
8	Harman Camisi	Talas	1860	5.70 m.	172 m ²	51 m ²	172 m ² (Harim) + 51 m ² (Son Cemaat Yeri) = 223 m ²	15.75 m	8.71 m	4.65 m	30,17	1,29	39,12	
9	Ali Salıp Paşa Camisi	Talas	1886	2.75 m.	57 m ²	19 m ²	57 m ² (Harim) + 19 m ² (Son Cemaat Yeri) + 32 m ² (Mahfil) = 108 m ²	8.80 m	6.10 m	6.10 m	20,72	1,89	39,27	
10	Mehmet Ali Bey Camisi	Pınarbaşı	1889	11.80 m.	230 m ²	58 m ²	230 m ² (Harim) + 58 m ² (Son Cemaat Yeri) + 34 m ² (Mahfil) = 322 m ²	14.60 m	10.00 m	10.00 m	19,49	1,4	27,28	
11	Tavlusun Yukarı Mahalle Camisi	Melikgazi	1894	7.90 m.	130 m ²	27 m ²	130 m ² (Harim) + 27 m ² (Son Cemaat Yeri) + 19 m ² (Mahfil) = 176 m ²	12.40 m	6.90 m	6.90 m	16,45	1,35	22,27	
12	Han Camisi	Talas	1899	9.50 m.	120 m ²	30 m ²	120 m ² (Harim) + 30 m ² (Son Cemaat Yeri) + 30 m ² (Mahfil) = 180 m ²	13.70 m	9.21 m	3.85 m	12,63	1,5	18,94	
13	Azziye Camisi	Pınarbaşı	1903	6.11 m.	137 m ²	36 m ²	137 m ² (Harim) + 36 m ² (Son Cemaat Yeri) + 33 m ² (Mahfil) = 206 m ²	12.00 m	8.20 m	7.50 m	22,42	1,5	33,71	
14	Tomarza Merkez Camisi	Tomarza	1906	9 m.	88 m ²	42 m ²	88 m ² (Harim) + 42 m ² (Son Cemaat Yeri) + 12 m ² (Mahfil) = 142 m ²	17.90 m	10.70 m	8.90 m	9,77	1,61	15,77	

Tablo 5. 15 – 20. yy başı arasında incelenen Osmanlı Dönemi Başkent Camilerinin Mekânsal Büyüklüklerine Göre Analizi

SIRA NO	ADI	BULUNDUĞU İL	YAPIM YILI/DÖNEMİ	KUBBE ÇAPİ (metre)	HARİM ALANI (metre)	TOPLAM ALAN (metre)	ANA KUBBE YÜKSEKLİĞİ (metre)	DOĞU CEPHE YÜKSEKLİĞİ (metre)	KUZUY CEPHE YÜKSEKLİĞİ (metre)	HARİMİN KUBBE ÇAPINA ORANI	TOPLAM ALANIN HARİME ORANI	TOPLAM ALANIN KUBBE ÇAPINA ORANI	PLAN
1	Beysaz Camisi	İstanbul	1505	16.78 m	1521 m ²	1521 m ² (Harim) + 180 m ² (Son Cemaat Yeri) + 70 m ² (Mahfil) = 1771 m²	35.00 m	18.25 m	15.50 m	90,64	1,16	105,54	
2	Şehzade Camisi	İstanbul	1548	18.75 m	1600 m ²	1600 m ² (Harim) + 334 m ² (Son Cemaat Yeri) + 60 m ² (Mahfil) = 1994 m²	35.19 m	16.56 m	7.90 m	85,33	1,24	106,34	
3	Üsküdar Mithrimah Sultan Camisi	İstanbul	1548	11.40 m	509 m ²	509 m ² (Harim) + 139 m ² (Son Cemaat Yeri) + 16 m ² (Mahfil) = 664 m²	22.65 m	10.63 m	8.46 m	44,65	1,3	58,24	
4	Süleymaniye Camisi	İstanbul	1557	26.20 m	3420 m ²	3420 m ² (Harim) + 400 m ² (Son Cemaat Yeri) + 290 m ² (Mahfil) = 4110 m²	45.85 m	17.59 m	12.40 m	130,53	1,2	156,87	
5	Edirnekapı Mithrimah Sultan Camisi	İstanbul	1565	19.80 m	438 m ²	438 m ² (Harim) + 200 m ² (Son Cemaat Yeri) + 150 m ² (Mahfil) = 788 m²	33.67 m	22.27 m	3.43 m	22,12	1,79	39,79	
6	Kadrgalı Sokullu Camisi	İstanbul	1571	13.30 m	484 m ²	484 m ² (Harim) + 120 m ² (Son Cemaat Yeri) + 36 m ² (Mahfil) = 640 m²	24.76 m	17.50 m	9.50 m	36,39	1,32	48,12	
7	Piyale Paşa Camisi	İstanbul	1573	8.50 m	770 m ²	770 m ² (Harim) + 826 m ² (Son Cemaat Yeri) + 356 m ² (Mahfil) = 1952 m²	17.40 m	6.80 m	2.74 m	90,59	10,32	229,64	
8	Salmiye Camisi	Edirne	1575	31.22 m	1886 m ²	1886 m ² (Harim) + 500 m ² (Son Cemaat Yeri) + 394 m ² (Mahfil) = 2780 m²	43.56 m	15.68 m	15.68 m	60,4	1,47	89,04	
10	Azıncık Sokullu Camisi	İstanbul	1578	11.80 m	347 m ²	347 m ² (Harim) + 92 m ² (Son Cemaat Yeri) + 88 m ² (Mahfil) = 527 m²	21.30 m	12.20 m	8.26 m	31,69	1,4	44,66	
9	Zal Mahmud Paşa Camisi	İstanbul	1580	12.40 m	370 m ²	370 m ² (Harim) + 100 m ² (Son Cemaat Yeri) + 220 m ² (Mahfil) = 690 m²	20.54 m	13.44 m	8.30 m	29,84	1,86	55,64	
11	Eminönü Yeni Valide Camisi	İstanbul	1597	13.20 m	1035 m ²	1035 m ² (Harim) + 240 m ² (Son Cemaat Yeri) + 880 m ² (Mahfil) = 2155 m²	25.59 m	6.20 m	3.93 m	78,41	2,08	163,25	
12	Sultan Ahmet Camisi	İstanbul	1617	24.20 m	2662 m ²	2662 m ² (Harim) + 434 m ² (Son Cemaat Yeri) + 670 m ² (Mahfil) = 3766 m²	46.10 m	26.60 m	12.10 m	110	1,41	155,61	
13	Nur-u Osmaniye Camisi	İstanbul	1755	24.60 m	980 m ²	980 m ² (Harim) + 300 m ² (Son Cemaat Yeri) + 320 m ² (Mahfil) = 1600 m²	39.66 m	12.66 m	12 m	65,04	1,63	65,04	
14	Laleli Camisi	İstanbul	1764	11 m	288 m ²	288 m ² (Harim) + 110 m ² (Son Cemaat Yeri) + 93 m ² (Mahfil) = 491 m²	21.10 m	9.27 m	7 m	26,18	1,7	44,63	
15	Dolmabahçe Camisi	İstanbul	1853	16.60 m	290 m ²	290 m ² (Harim) + 105 m ² (Girş) + 855 m ² (mahfil) = 1250 m²	28.04 m	16.75 m	10.16 m	17,46	4,31	75,3	
16	Tepikıye Camisi	İstanbul	1854	10.40 m	110 m ²	110 m ² (Harim) + 33 m ² (Girş) + 398 m ² (mahfil) = 541 m²	15.74 m	11.90 m	8.25 m	10,58	4,92	52,02	
17	Pertevniyal Valide Camisi	İstanbul	1871	10.00 m	167 m ²	167 m ² (Harim) + 110 m ² (Girş) + 240 m ² (mahfil) = 517 m²	26.30 m	7.01 m	9.49 m	16,70	3,10	51,70	
18	Yıldız Hamidiye Camisi	İstanbul	1886	8.00 m	580 m ²	580 m ² (Harim) + 80 m ² (Son Cemaat Yeri) + 730 m ² (Mahfil) = 1230 m²	17.30 m	10.73 m	7.01 m	72,5	2,12	153,75	

Tablo 6. İncelenen Camilerin Mekânsal Büyüklüklerine Göre Karşılaştırmalı Analizi

TOPLAM ALAN BÜYÜKLÜĞÜNE GÖRE CAMİLERİN BİRALANDIĞI TABLO (KÜÇÜKTEN BÜYÜĞE)			
ADI	BULUNDUĞU İL	YAPIM YILIDÖNEMİ	TOPLAM ALAN
Göe Orta Mahalle Camisi	Mekkegazi	1784	48
İsa Kîmbel Camisi	Mekkegazi	1555	102
Allı Salıp Paşa Camisi	Talas	1886	108
İç Kale Camisi	Mekkegazi	15 yy	110
Tomarza Merkez Camisi	Tomarza	1906	142
Tavfusun Yukarı Mahalle Camisi	Mekkegazi	1894	176
Han Camisi	Talas	1899	180
Azıbye Camisi	Pınarbaşı	1903	206
Harman Camisi	Talas	1860	223
Marzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi	İncesu	1670	279
Nisano Mahmut Paşa Camisi	Kocasinan	1718	286
Mahmut Ali Bey Camisi	Pınarbaşı	1889	322
Laleli Camisi	İstanbul	1764	491
Partemiyel Valide Camisi	İstanbul	1871	517
Azapkapı Sokullu Camisi	İstanbul	1578	527
Teşvikiye Camisi	İstanbul	1854	541
Kurganlı Camisi	Kocasinan	1586	585
Kadrgılı Sokullu Camisi	İstanbul	1571	640
Üsküdar Mihrişah Sultan Camisi	İstanbul	1548	664
Zal Mahmut Paşa Camisi	İstanbul	1580	690
Edirnekapa Mihrişah Sultan Camisi	İstanbul	1565	788
Yıldı Hamidiye Camisi	İstanbul	1886	1210
Doğmabağ Camisi	İstanbul	1854	1259
Nur-u Osmanlı Camisi	İstanbul	1755	1600
Bayazıt Camisi	İstanbul	1505	1771
Piyale Paşa Camisi	İstanbul	1573	1952
Şehzade Camisi	İstanbul	1548	1994
Eminönü Yeni Valide Camisi	İstanbul	1597	2155
Selimiye Camisi	Edirne	1575	2780
Sultan Ahmet Camisi	İstanbul	1617	3766
Sileymaniye Camisi	İstanbul	1557	4110

KUBE CAPINA GÖRE CAMİLERİN BİRALANDIĞI TABLO (KÜÇÜKTEN BÜYÜĞE)			
ADI	BULUNDUĞU İL	YAPIM YILIDÖNEMİ	KUBE CAPI (metre)
Allı Salıp Paşa Camisi	Talas	1886	2,8
Harman Camisi	Talas	1860	5,7
Azıbye Camisi	Pınarbaşı	1903	6,1
Göe Orta Mahalle Camisi	Mekkegazi	1784	6,5
İsa Kîmbel Camisi	Mekkegazi	1555	7,5
Tavfusun Yukarı Mahalle Camisi	Mekkegazi	1894	7,9
Yıldı Hamidiye Camisi	İstanbul	1886	8,0
İç Kale Camisi	Mekkegazi	15 yy	8,2
Piyale Paşa Camisi	İstanbul	1573	8,5
Tomarza Merkez Camisi	Tomarza	1906	9,0
Han Camisi	Talas	1899	9,5
Teşvikiye Camisi	İstanbul	1854	10,6
Laleli Camisi	İstanbul	1764	11,0
Nisano Mahmut Paşa Camisi	Kocasinan	1718	11,1
Üsküdar Mihrişah Sultan Camisi	İstanbul	1548	11,4
Azapkapı Sokullu Camisi	İstanbul	1578	11,8
Mahmut Ali Bey Camisi	Pınarbaşı	1889	11,8
Zal Mahmut Paşa Camisi	İstanbul	1580	12,4
Kurganlı Camisi	Kocasinan	1586	12,6
Eminönü Yeni Valide Camisi	İstanbul	1597	13,2
Kadrgılı Sokullu Camisi	İstanbul	1571	13,3
Marzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi	İncesu	1670	14,7
Doğmabağ Camisi	İstanbul	1854	16,6
Partemiyel Valide Camisi	İstanbul	1871	16,7
Bayazıt Camisi	İstanbul	1505	16,8
Şehzade Camisi	İstanbul	1548	18,8
Edirnekapa Mihrişah Sultan Camisi	İstanbul	1565	19,8
Sultan Ahmet Camisi	İstanbul	1617	24,2
Nur-u Osmanlı Camisi	İstanbul	1755	24,6
Sileymaniye Camisi	İstanbul	1557	26,2
Selimiye Camisi	Edirne	1575	31,2

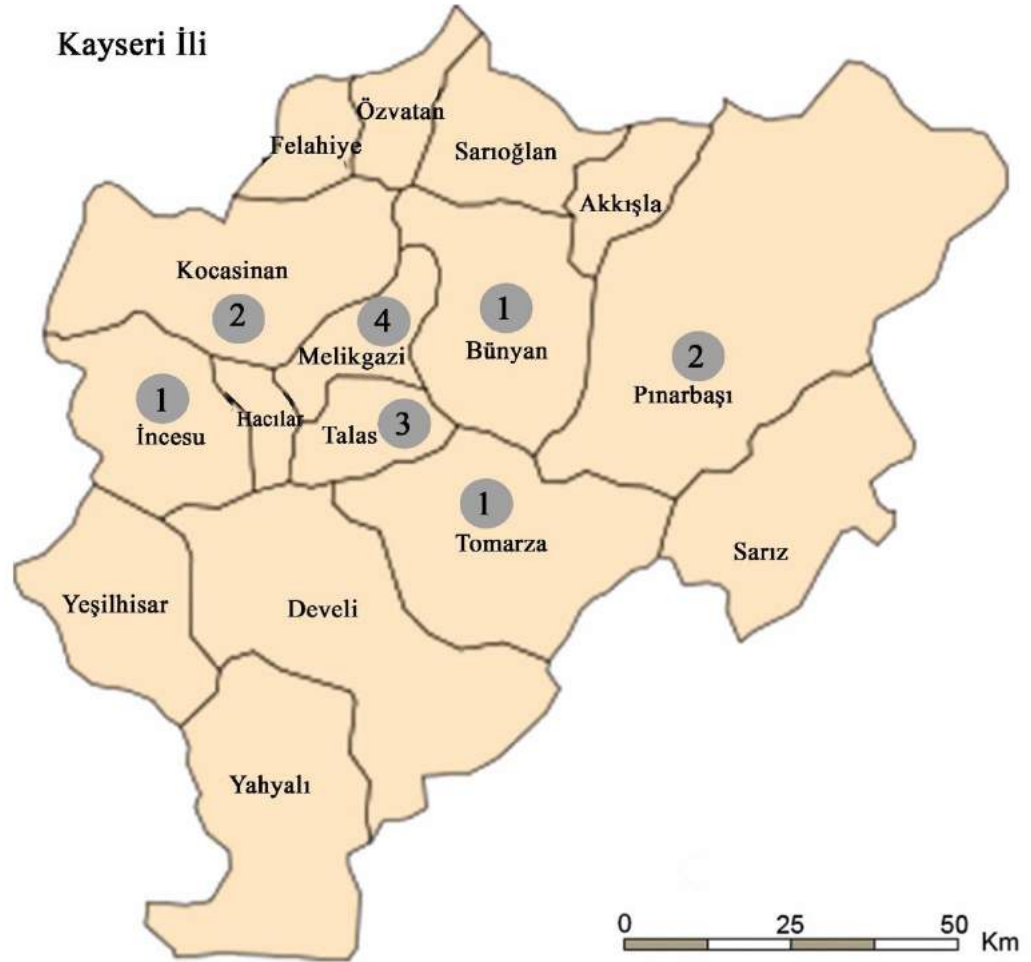
ANA KUBE YÜKSEKLİĞİNE GÖRE CAMİLERİN BİRALANDIĞI TABLO (KÜÇÜKTEN BÜYÜĞE)				
ADI	BULUNDUĞU İLÇE	YAPIM YILIDÖNEMİ	KUBE CAPI (metre)	ANA KUBE YÜKSEKLİĞİ (metre)
Göe Orta Mahalle Camisi	Mekkegazi	1784	6,50	6,74
İsa Kîmbel Camisi	Mekkegazi	1555	7,45	8,25
Allı Salıp Paşa Camisi	Talas	1886	2,75	6,80
Marzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi	İncesu	1670	14,70	9,15
İç Kale Camisi	Mekkegazi	15 yy	8,20	11,50
Azıbye Camisi	Pınarbaşı	1903	6,11	12,00
Tavfusun Yukarı Mahalle Camisi	Mekkegazi	1894	7,90	12,40
Han Camisi	Talas	1899	9,50	13,70
Mahmut Ali Bey Camisi	Pınarbaşı	1889	11,80	14,60
Teşvikiye Camisi	İstanbul	1854	10,40	15,74
Harman Camisi	Talas	1860	5,70	15,75
Yıldı Hamidiye Camisi	İstanbul	1886	8,00	17,30
Piyale Paşa Camisi	İstanbul	1573	8,50	17,40
Tomarza Merkez Camisi	Tomarza	1906	9,00	17,90
Nisano Mahmut Paşa Camisi	Kocasinan	1718	11,10	18,70
Zal Mahmut Paşa Camisi	İstanbul	1580	12,40	20,54
Laleli Camisi	İstanbul	1764	11,00	21,10
Azapkapı Sokullu Camisi	İstanbul	1578	11,80	21,30
Kurganlı Camisi	Kocasinan	1586	12,60	21,50
Üsküdar Mihrişah Sultan Camisi	İstanbul	1548	11,40	22,65
Kadrgılı Sokullu Camisi	İstanbul	1571	13,30	24,76
Eminönü Yeni Valide Camisi	İstanbul	1597	13,20	25,59
Partemiyel Valide Camisi	İstanbul	1871	16,00	26,30
Doğmabağ Camisi	İstanbul	1853	16,60	28,04
Edirnekapa Mihrişah Sultan Camisi	İstanbul	1565	19,80	33,67
Bayazıt Camisi	İstanbul	1505	16,78	35,00
Şehzade Camisi	İstanbul	1548	18,75	35,19
Nur-u Osmanlı Camisi	İstanbul	1755	24,60	39,66
Selimiye Camisi	Edirne	1575	31,22	43,56
Sileymaniye Camisi	İstanbul	1557	26,20	45,85
Sultan Ahmet Camisi	İstanbul	1617	24,20	46,10

TOPLAM ALAN İLE HARM LİŞİĞİNİ GÖSTEREN TABLO (KÜÇÜKTEN BÜYÜĞE)			
ADI	BULUNDUĞU İL	YAPIM YILIDÖNEMİ	TOPLAM ALANIN KUBE CAPINA ORANI
İç Kale Camisi	Mekkegazi	15 yy	1
Göe Orta Mahalle Camisi	Mekkegazi	1784	1,14
Bayazıt Camisi	İstanbul	1505	1,16
Sileymaniye Camisi	İstanbul	1557	1,2
Şehzade Camisi	İstanbul	1548	1,24
Harman Camisi	Talas	1860	1,29
Tavfusun Yukarı Mahalle Camisi	İstanbul	1548	1,3
Kadrgılı Sokullu Camisi	İstanbul	1571	1,32
Tavfusun Yukarı Mahalle Camisi	Mekkegazi	1894	1,35
Azapkapı Sokullu Camisi	İstanbul	1578	1,4
Mahmut Ali Bey Camisi	Pınarbaşı	1889	1,4
Sultan Ahmet Camisi	İstanbul	1617	1,41
Selimiye Camisi	Edirne	1575	1,47
Han Camisi	Talas	1899	1,5
Azıbye Camisi	Pınarbaşı	1903	1,5
Nisano Mahmut Paşa Camisi	Kocasinan	1718	1,54
Tomarza Merkez Camisi	Tomarza	1906	1,61
Nur-u Osmanlı Camisi	İstanbul	1755	1,63
Laleli Camisi	İstanbul	1764	1,7
Edirnekapa Mihrişah Sultan Camisi	İstanbul	1565	1,79
Marzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi	İncesu	1670	1,8
Zal Mahmut Paşa Camisi	İstanbul	1580	1,86
İsa Kîmbel Camisi	Mekkegazi	1555	1,88
Allı Salıp Paşa Camisi	Talas	1886	1,89
Eminönü Yeni Valide Camisi	İstanbul	1597	2,08
Yıldı Hamidiye Camisi	İstanbul	1886	2,12
Partemiyel Valide Camisi	İstanbul	1871	3,1
Kurganlı Camisi	Kocasinan	1586	3,58
Doğmabağ Camisi	İstanbul	1854	4,31
Teşvikiye Camisi	İstanbul	1854	4,92
Piyale Paşa Camisi	İstanbul	1573	10,32

TOPLAM ALAN İLE KUBE CAPI LİŞİĞİNİ GÖSTEREN TABLO (KÜÇÜKTEN BÜYÜĞE)			
ADI	BULUNDUĞU İL	YAPIM YILIDÖNEMİ	TOPLAM ALANIN KUBE CAPINA ORANI
Göe Orta Mahalle Camisi	Mekkegazi	1784	7,38
İç Kale Camisi	Mekkegazi	15 yy	13,41
İsa Kîmbel Camisi	Mekkegazi	1555	13,69
Tomarza Merkez Camisi	Tomarza	1906	15,77
Han Camisi	Talas	1899	18,94
Marzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi	İncesu	1670	18,97
Tavfusun Yukarı Mahalle Camisi	Mekkegazi	1894	22,27
Nisano Mahmut Paşa Camisi	Kocasinan	1718	25,76
Mahmut Ali Bey Camisi	Pınarbaşı	1889	27,28
Azıbye Camisi	Pınarbaşı	1903	33,71
Harman Camisi	Talas	1860	39,12
Allı Salıp Paşa Camisi	Talas	1886	39,27
Edirnekapa Mihrişah Sultan Camisi	İstanbul	1565	39,79
Laleli Camisi	İstanbul	1764	44,63
Azapkapı Sokullu Camisi	İstanbul	1578	44,66
Kurganlı Camisi	Kocasinan	1586	46,42
Kadrgılı Sokullu Camisi	İstanbul	1571	48,12
Partemiyel Valide Camisi	İstanbul	1871	51,7
Teşvikiye Camisi	İstanbul	1854	52,02
Zal Mahmut Paşa Camisi	İstanbul	1580	55,64
Üsküdar Mihrişah Sultan Camisi	İstanbul	1548	58,24
Nur-u Osmanlı Camisi	İstanbul	1755	65,04
Doğmabağ Camisi	İstanbul	1854	75,3
Selimiye Camisi	Edirne	1575	89,04
Bayazıt Camisi	İstanbul	1505	105,54
Şehzade Camisi	İstanbul	1548	106,34
Yıldı Hamidiye Camisi	İstanbul	1886	153,75
Sultan Ahmet Camisi	İstanbul	1617	155,61
Sileymaniye Camisi	İstanbul	1557	156,87
Eminönü Yeni Valide Camisi	İstanbul	1597	163,25
Piyale Paşa Camisi	İstanbul	1573	229,44

EKLER

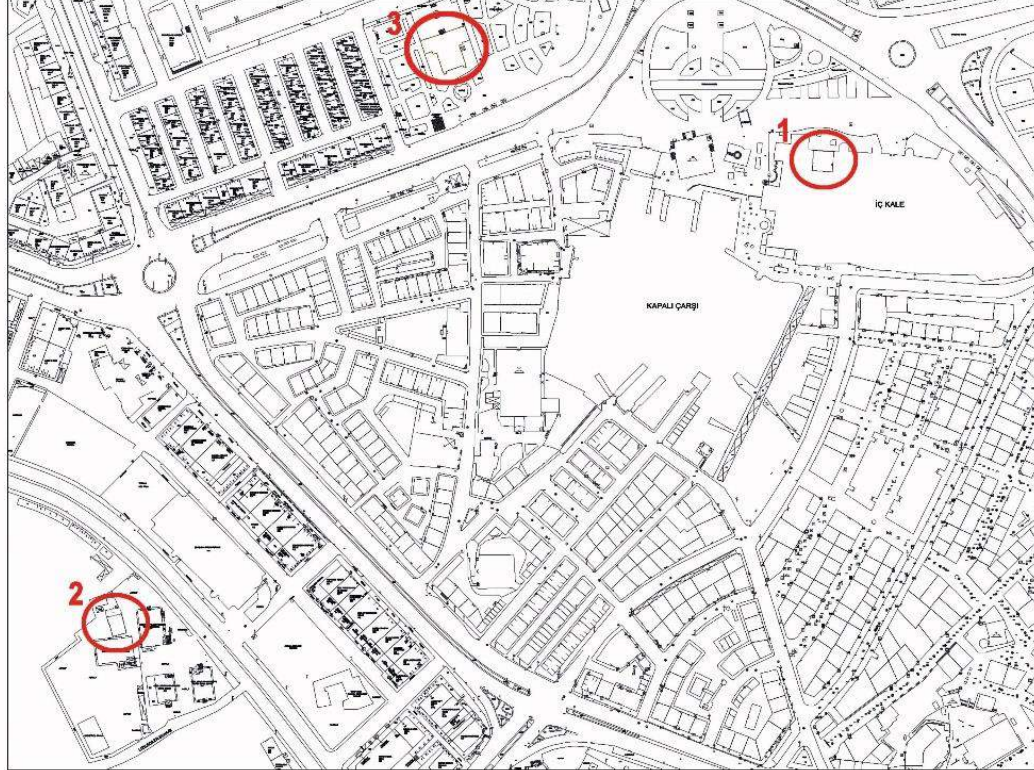
EK 1 – KAYSERİ’DE BULUNAN CAMİLERİN GENEL HARİTA ÜZERİNDEN GÖRÜNÜMÜ.

1/250000 ölçekli haritadan küçültülmüştür. Kaynak: (<http://cografyaharita.com/>, 19.12.2021)

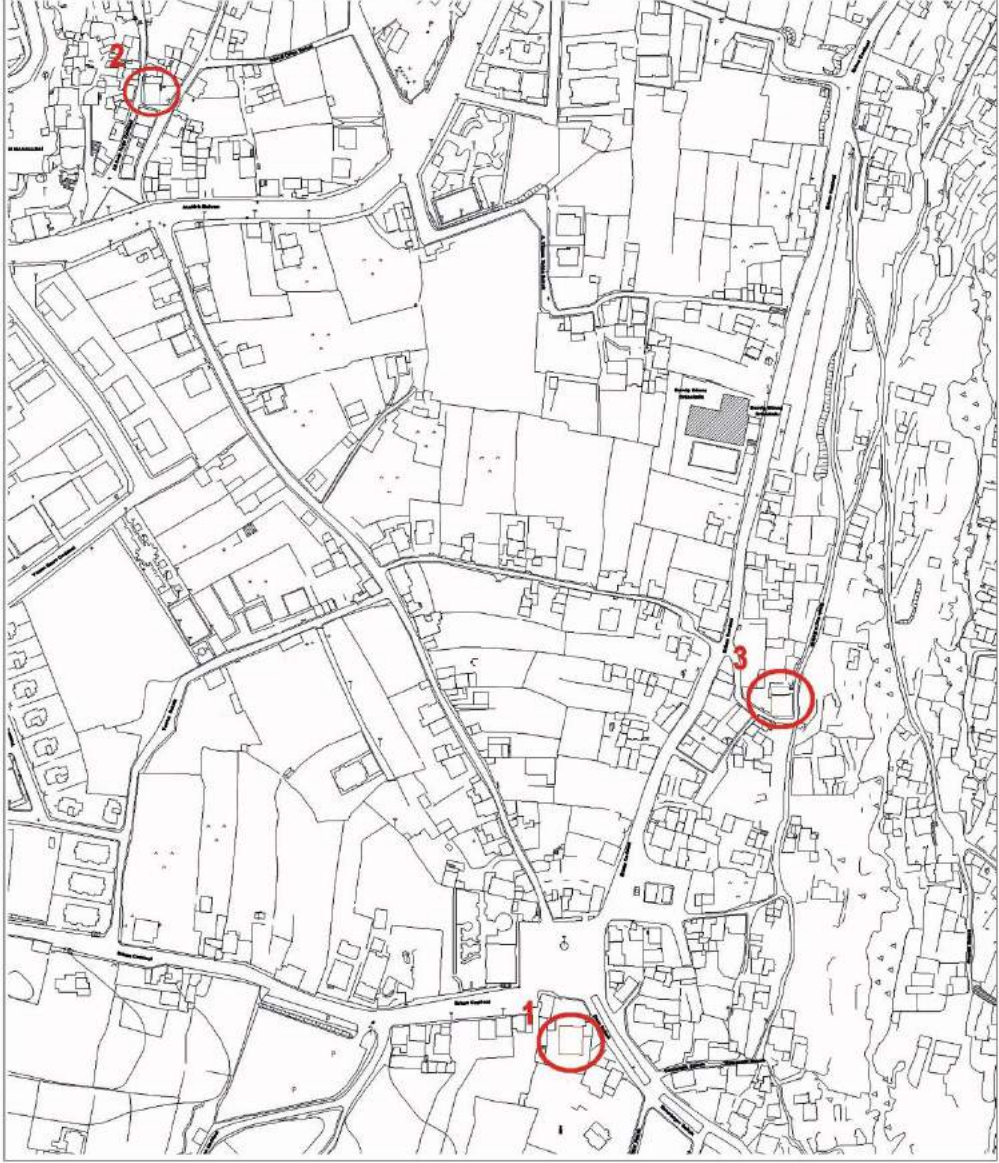
Haritada gösterilen illerde bulunan yapılar: **Kocasinan**; 1. Kurşunlu Camisi (1586), 2. Nişancı Mehmet Paşa Camisi (1718). **Melikgazi**; 1. İç Kale Camisi (15. yy.), 2. İsa Kümbet Camisi (1555), 3. Gesi Orta Mahalle Camisi (1784), 4. Tavlusun Yukarı Mahalle Camisi (1894). **Talas**; 1. Harman Camisi (1860), 2. Ali Saip Paşa Camisi (1886), 3. Han Camisi (1899). **Bünyan**; 1. Daniş Ali Bey Camisi (1582). **İncesu**; 1. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi (1670). **Pınarbaşı**; 1. Mehmet Ali Bey Camisi (1899), 2. Aziziye Camisi (1903). **Tomarza**; 1. Merkez Camisi (1906).

**EK 2 – KOCASINAN VE MELİKGAZİ (KİSMİ) İLÇELERİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU GÖSTEREN
HARİTA**

- 1) İç Kale (Fatih) Camisi (15.yy)
- 2) İsa Kümbet Camisi (1555)
- 3) Kurşunlu (Hacı Ahmet Paşa) Camisi (1586)

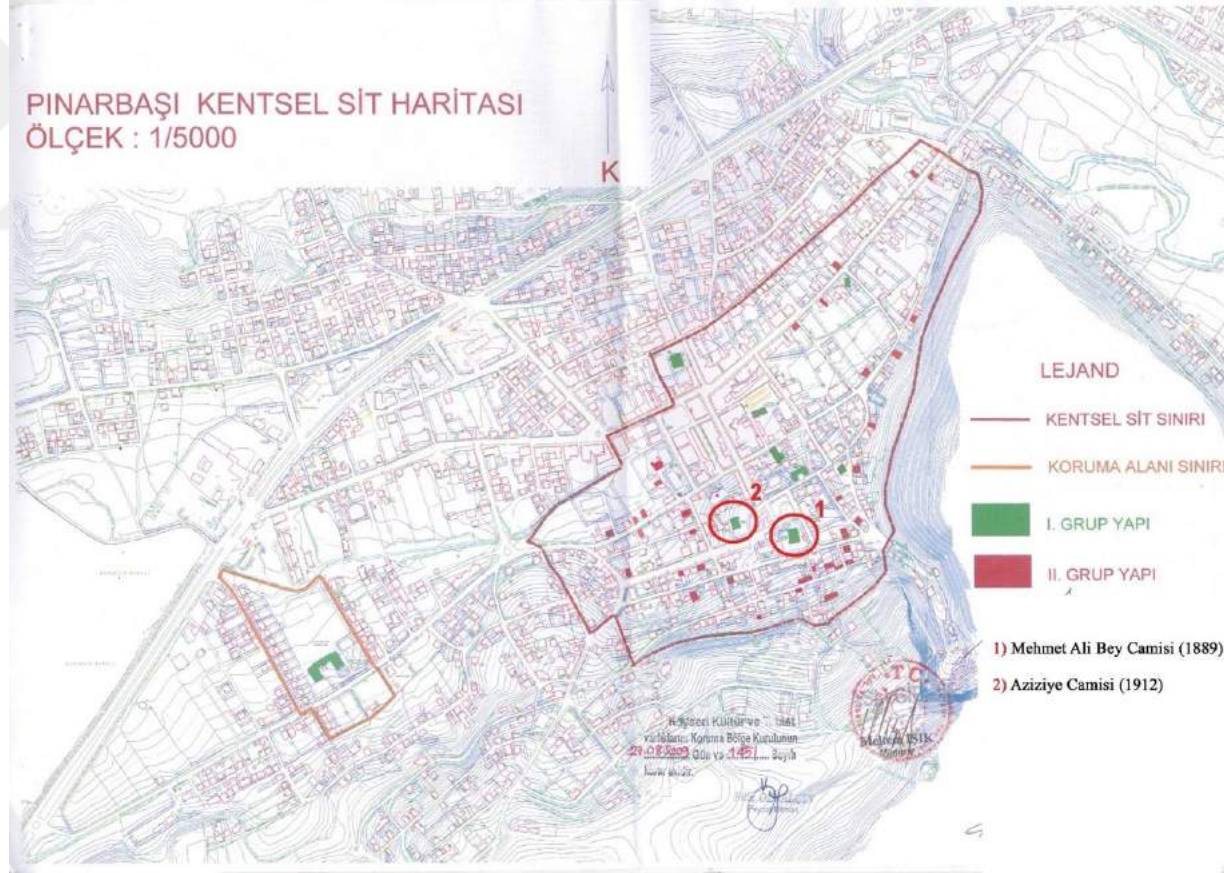
EK 3 - TALAS İLÇESİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU GÖSTEREN HARİTA

- 1) Harman Camisi (1860)
- 2) Ali Saip Paşa Camisi (1886)
- 3) Han Camisi (1899)

Belediyeden alınan 1/1000 ölçekli harita üzerinden işaretlenmiştir. Plan ölçeksizdir.

EK 4 – PINARBAŞI İLÇESİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU GÖSTEREN HARİTA

V.G.M.'den alınan 1/5000 ölçekli harita üzerinden işaretlenmiştir. Plan ölçeksizdir.

EK 5 – TOMARZA İLÇESİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU GÖSTEREN HARİTA

Numaralandırma: 1-Tomarza Merkez Camisi (1906). Kaynak: (Google Earth, 12.01.2021)

**EK 6 – MELİKGAZİ İLÇESİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU
GÖSTEREN HARİTALAR (KISMİ)**

Numaralandırma: 1-Gesi Orta Mahalle Camisi (1784). Kaynak: (Google Earth, 12.01.2021)

Numaralandırma: 1-. Tavlusun Yukarı Mahalle (Hamidiye) Camisi (1894). Kaynak: (Google Earth, 12.01.2021)

EK 7 – BÜNYAN İLÇESİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU GÖSTEREN HARİTA

Numaralandırma: 1-Daniş Ali Bey (Büyük Bürüngüz) Camisi (1582). Kaynak: (Google Earth, 12.01.2021)

EK 8 – İNCESU İLÇESİNDE BULUNAN CAMİLERİN KONUMUNU GÖSTEREN HARİTA

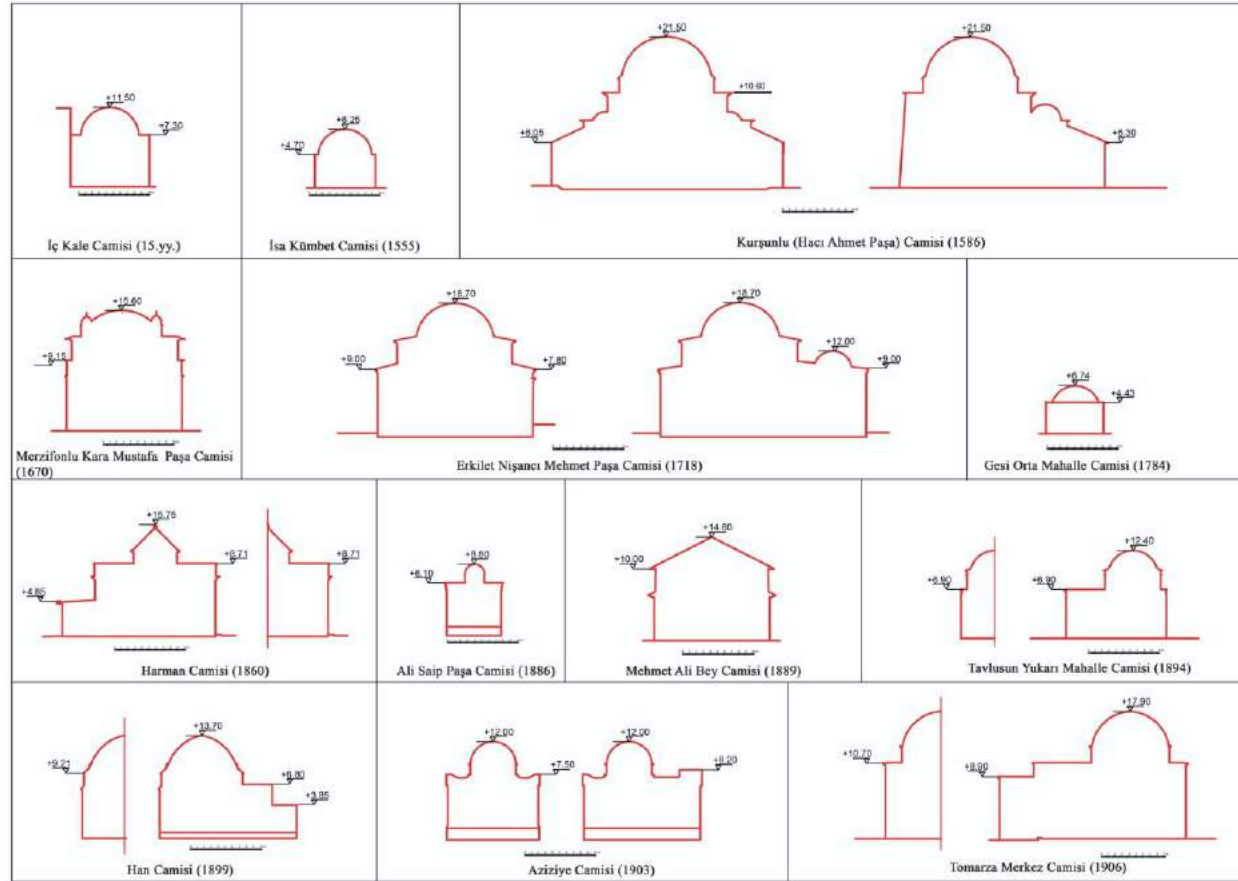

Numaralandırma: 1-Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi (1670), 2- Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Kervansarayı (1670). Kaynak: (Google Earth, 12.01.2021)

EK 9 - KAYSERİ OSMANLI DÖNEMİ CAMİLERİ METREKARELERİ (KRONOLOJİK SIRALAMA İLE)

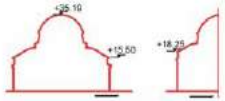
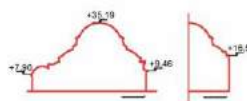
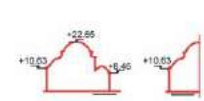

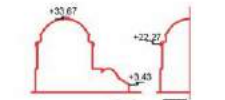

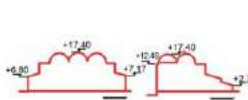

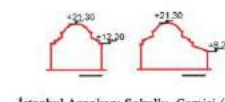
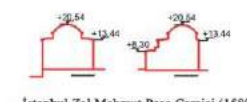
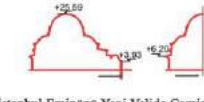

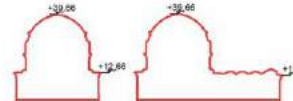
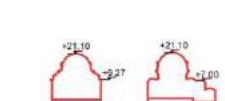
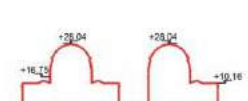

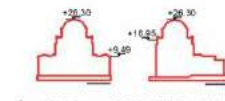
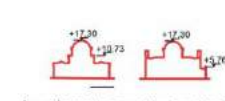
 <p>110 m²</p>	 <p>54 m² 36 m²</p>	 <p>120 m² 68 m²</p>	 <p>163 m² 105 m² 269 m²</p>	 <p>165 m² 77 m²</p>
 <p>185 m² 57 m²</p>	 <p>42 m²</p>	 <p>172 m² 51 m²</p>	 <p>57 m² 19 m²</p>	 <p>230 m² 58 m²</p>
 <p>130 m² 27 m²</p>	 <p>120 m² 30 m²</p>	 <p>88 m² 42 m²</p>	 <p>137 m² 36 m²</p>	 <p>■ Harem Mekanları ■ Son Cemaat Yeri Mekanları</p>

EK 10 - KAYSERİ CAMİLERİNİN SİLÜETLERİ

Silüetler; kesit ve görünüşler üzerinden yazar tarafından basitleştirilerek çizilmiştir.

EK 11 – BAŞKENT CAMİLERİNİN SİLÜETLERİ

 İstanbul Beyazıt Camisi (1505)	 İstanbul Şehzade Camisi (1548)	 İstanbul Üsküdar Mihriah Sultan Camisi (1548)	 İstanbul Süleymaniye Camisi (1557)
 İstanbul Edirnekapı Mihriah Camisi (1565)	 İstanbul Kadırga Sokullu Camisi (1571)	 İstanbul Piyale Paşa Camisi (1573)	 Edirne Selimiye Camisi (1575)
 İstanbul Azapkapı Sokullu Camisi (1578)	 İstanbul Zal Mahmut Paşa Camisi (1580)	 İstanbul Eminönü Yeni Valide Camisi (1597)	 İstanbul Sultan Ahmet Camisi (1617)
 İstanbul Nur-u Osmaniye Camisi (1755)	 İstanbul Laleli Camisi (1764)	 İstanbul Dolmabahçe Camisi (1853)	 İstanbul Teşvikiye Camisi (1854)
 İstanbul Pertevniyal Valide Camisi (1871)	 İstanbul Yıldız Hamidiye Camisi (1886)		

Silüetler; kesit ve görünüşler üzerinden yazar tarafından basitleştirilerek çizilmiştir.